

TAMPEREEN YLIOPISTO

KEPPI VAI PORKKANA?

Argumentteja lukukausimaksujen puolesta ja vastaan

RIIKA-STIINA HIRVONEN

Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

Sosiaalipolitiikan pro gradu -tutkielma

Maaliskuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö

HIRVONEN, RIIKA-STIINA: Keppi vai porkkana? Argumentteja lukukausimaksujen puolesta ja vastaan

Pro gradu -tutkielma, 79 s., 9 liites.

Sosiaalipolitiikka

Ohjaaja: Jouko Nätti

Maaliskuu 2013

Tutkimukseni tarkoituksena on selvittää millaista keskustelua lukukausimaksuista käydään niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla Suomessa ja Euroopan unionissa.

Tutkimukseni lähtee liikkeelle käymällä läpi eurooppalaiset koulutuspoliittiset linjaukset, jotka on mukautettu omaan kansalliseen koulutuspolitiikkaamme. Aloitan käymällä läpi näistä tärkeimmät eli Bolognan prosessin, Eurooppa 2020 -strategian sekä Euroopan komission julkaiseman ”Korkea-asteen koulutuksen modernisointistrategian”. Tämän jälkeen siirryn käsittelemään Suomen koulutuspoliittisia linjauksia. Kansallisista linjauksista käsittelem koulutuksen maksuttomuutta lainsäädännön (perustuslaki sekä yliopistolaki) mukaan sekä perehdyn myös koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmaan. Teoreettisessa viitekehyksessä käyn läpi myös yliopistojen hallintoa, tutkintorakennetta sekä sisäänpääsyvaatimuksia ja perehdyn myös suomalaisten ja eurooppalaisten korkea-asteen opiskelijoiden tukemisen muotoihin. Teoreettisen kirjallisuuden perusteella käyn läpi myös aikaisempaa tutkimusta lukukausimaksuja eduista ja haitoista.

Itse tutkimusmateriaali koostuu 16. lokakuuta 2011 julkaistusta Euroopan komission tutkimuksesta ”Korkeakoulutuksen modernisaatio Euroopassa: Sosiaalinen ulottuvuus ja rahoitus”. Tutkimus on kaiken kaikkiaan kattava tietopaketti Euroopan tämän hetkisestä koulutuspoliittisesta tilanteesta ja juuri tästä syystä valitsin tämän tutkimukseni aineistoksi.

Aineistolle esitin tutkimuskysymyksen; Miten lukukausimaksujen puolesta argumentoidaan ja millä argumenteilla niitä vastustetaan Euroopan unionissa? Jättämällä kysymyksen tarpeeksi avoimeksi, pystyin varmistamaan, että kysymys ainoastaan ohjaa tutkimuksen kulkua eikä sulje mitään olennaista pois. Tutkimusmenetelmäksi valitsin sisällönanalyysin, jotta pääsisin syvemmälle argumentteihin lukukausimaksujen puolesta ja vastaan.

Tutkimuksen edetessä esiin nousi useita argumentteja, joista päätin keskittyä kahdeksaan tärkeimpään. Selkeästi esille nousi muun muassa epätasa-arvon vähentäminen koulutuksessa. Koulutukselle pitäisi pystyä luomaan sellaiset puitteet, joissa jokaisella olisi mahdollista kouluttautua ja kehittää itseään. Lukukausimaksut saattaisivat toimia epätasa-arvoistavana tekijänä luoden syrjintää huonomman taloudellisen tilanteen omaaville yksilöille. Rahoituksen kannalta, lukukausimaksuja ehdotetaan vaihtoehtoisena rahanlähteenä oppilaitoksille, mutta tällöinkin olisi tärkeää pystyä takaamaan, ettei opiskelijan taloudellinen tilanne estä opiskelijaa osallistumasta koulutukseen tai suorittamasta opintojaan loppuun. Lukukausimaksuja puolustetaan sillä, että ne voisivat toimia opiskelijalle niin sanottuna porkkanana eli kannustimena nopeampaan opiskeluun, mutta opiskelija voisi pikemminkin kokea tämän keppinä eli rangaistuksena hitaudesta.

Tulisi siis kehittää etujärjestelmiä, joiden avulla opiskelijat eivät olisi eriarvoisessa asemassa taloudellisen tilanteensa takia sekä pitää huolta siitä, etteivät opiskelijat koe tulevana rangaistuksi esimerkiksi hitaasta opiskelusta. Johtopäätöksenä voin todeta, että Euroopan unionissa lukukausimaksuihin suhtaudutaan positiivisemmin kuin Suomessa. Suomessa monen asian tulisi muuttua, ennen kuin lukukausimaksut voisivat olla osa kansallisia koulutuspoliittisia linjauksia.

Avainsanat: koulutuspolitiikka, yliopistot, lukukausimaksut, kansainvälisyys

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
2. EU:N KOULUTUSPOLIITTISET LINJAUKSET	4
2.1 Bolognan prosessi	4
2.2 EUROOPPA 2020 -strategia	6
2.3 Korkea-asteen koulutuksen modernisointistrategia	6
3. SUOMEN KOULUTUSPOLITIikka JA YLIOPISTOJÄRJESTELMÄ	11
3.1 Koulutuksen maksuttomuus Suomen lainsäädännön mukaan	13
3.2 Yliopistojärjestelmä	14
3.2.1 Yliopistojen hallinto ja rahoitus	17
3.2.2 Pääsyvaatimukset ja hakeminen.....	19
4. LUKUKAUSIMAKSUT JA OPISKELIJOIDEN TUKEMINEN	22
4.1 Euroopassa	22
4.2 Suomessa.....	26
5. AIEMPI TUTKIMUS LUKUKAUSIMAKSUIEN EDUISTA JA HAITOISTA	32
5.1 Koulutuksen laatu	33
5.2 Kannustinjärjestelmät.....	35
5.3 Lukukausimaksut ja talous.....	37
5.4 OECD:n suositus lukukausimaksuista	40
5.5 Keskeiset edut ja haitat	41
6. ANALYYSI JA AINEISTO	44
6.1 Aineisto ja tutkimuskysymykset	44
6.2 Sisällönanalyysi ja argumenttien analysointi	46
7. LUKUKAUSIMAKSUIHIN LIITTYVÄT ARGUMENTIT	49
7.1 Lukukausimaksut heikentäisivät tasa-arvoa korkeakoulutuksessa	49
7.2 Lukukausimaksut kohtelisivat epätasa-arvoisesti epätavallisia opiskelijoita	53
7.3 Lukukausimaksut heikentäisivät sukupuolten välistä tasa-arvoa korkeakoulutuksessa	55
7.4 Lukukausimaksut nopeuttaisivat tutkinnon loppuun viemistä.....	57
7.5 Tavoiteajassa valmistuminen lisääntyisi lukukausimaksujen myötä	58
7.6 Lukukausimaksut toimisivat lisärahoituksena laadun parantamiseen	59
7.7 Alemman tuloluokan kansalaiset maksavat korkeamman tuloluokan lasten koulutuksen	61
7.8 Lukukausimaksut veisivät osan opiskelijoiden tuista	64
7.9 Argumenttien yhteenveto	66
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	69
LIITTEET	80

1. JOHDANTO

Sosiaaliturvajärjestelmät ovat monimutkaisia kokonaisuuksia, jotka koostuvat lukuisista laeista, asetuksista, päätöksistä sekä soveltamiskäytännöistä ja -ohjeista. Myös kansainväliset sopimukset ja määräykset vaikuttavat järjestelmien sisältöön, samoin kuin maasta riippuen Euroopan unionin lainsäädäntö. Tästä syystä järjestelmien kuvaaminen on vaikeaa ja se onkin hyvä jättää yleiselle tasolle, sillä mitä pidempi kuvaus, sen sekavammalta kokonaisuus näyttää. Kokonaiskuvan saamista vaikeuttaa myös se, ettei sosiaaliturvajärjestelmällä ole minkäänlaista vakiintunutta esittämistä tai jaottelutapaa. Edes lakikirjoissa sosiaaliturvajärjestelmän osuus ei ole yhden otsikon alla. (Kari & Markwort 2005, 7.)

Puhuttaessa Suomen sosiaaliturvajärjestelmästä, nousee hyvin usein esille termi hyvinvointivaltio. Hyvinvointivaltiomalleista Suomi edustaa pohjoismaista eli universaalia mallia. Pohjoismaisen mallin ydin on siinä, että julkisella vallalla on keskeinen asema sosiaalipolitiikassa, eli valtio ja kunnat ovat hyvinvointipolitiikan keskeiset toimeenpanijat. (Anttonen & Sipilä 2000, 12–13.) Hyvinvointivaltioiksi kutsutaan järjestelmiä, joiden tarkoituksena on varmistaa, etteivät satunnaistekijät voi kohtuuttomasti vaikuttaa yksilön asemaan yhteiskunnassa tai yksilön mahdollisuuksiin vaikuttaa omaan elämäänsä. Tällainen järjestelmä voidaan siis mieltää eräänlaisena vakuutusjärjestelmänä. Hyvinvointivaltiossa vakuutusten kustannuksia ei pidä ulkoistaa toimijoille, jotka eivät voi hyötyä vakuutuksesta, vaan kustannukset jaetaan kaikkien niiden kesken, joilla on mahdollisuus joutua tapaturman kohteeksi. Tämän kaltaista periaatetta sovelletaan myös suomalaisessa koulutuspolitiikassa. (Henttonen 2008, 14.)

Henttonen (2008, 14) mukaan pitää huomioida, ettei koulutuksen kustannusten jakamista voida suoraan verrata esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon vakuutusluonteiseen rahoitukseen, mutta periaate voidaan nähdä samana. Terveys- ja sosiaalipalveluissa rahaa kerätään, jotta kansalaisille olisi tarjota terveyskeskuksia ja lääkäreitä, kun he niitä tarvitsevat, akuutisti tai pitkälle ajan jaksolle. Koulutus puolestaan ei ole yksilölle epäonnekas tapahtuma. Koulutuksen rahoittaminen vakuutusjärjestelmän avulla vakuuttaa yksilön siltä varalta, ettei taloudellista hyötyä tule vaikka koulutus on kallis. Henttonen (2008, 14) toteaa: ”Vakuutuksesta huonoa tuottoa vastaan ei hyödy, jos ei ole saanut koulutusta”. Eli koulutuksen vakuutuksen kohteena ei siis ole itsessään koulutukseen osallistuminen vaan koulutuksesta saatava hyöty, näin ollen rahoituksen järjestäminen näyttää kasvonsa erilaisena kuin muissa kollektiivisissa vakuutusjärjestelmissä. (emt.)

Siinä missä terveyspalveluista mahdollisia hyötyjiä on vaikea tunnistaa, koulutuksesta hyötyvät yksilöt taas on mahdollista tunnistaa ja vakuutuksen kustannukset on mahdollista kohdentaa heille. Suomen nykyisessä järjestelmässä koulukseen tarvittavat resurssit kerätään koko kansalta verojen muodossa. Tämä tarkoittaa sitä, että kaikki joutuvat maksamaan näitä niin sanottuja koulutuksen vakuutusmaksuja, vaikka vain osa kuuluu tämän kyseisen vakuutuksen piiriin. Henttosen (2008, 16) mukaan nykyisellä menetelmällä pystytään siis takamaan kouluttautumisen mahdollisuus tasa-arvoisesti kaikille, taustoista riippumatta.

Suomessa korkeakoulutuksen periytyvyys on kansainvälisessä vertailussa alhaisella tasolla. Tätä ei kuitenkaan voida tulkita suomalaisen tilanteen erinomaisuudeksi vaan pikemminkin muiden maiden heikoksi tilanteeksi. Yleisesti korkea-asteen koulutuksen periytyminen mittarina on pidetty korkeakoulutettujen vanhempien lasten ja ei-korkeakoulutettujen vanhempien lasten opiskelutodennäköisyyksien suhdetta¹. Vaikka Suomessa korkeakoulutukseen pääsy on tasa-arvoistunut viimeisen 20 vuoden aikana paljon, Suomessa korkeakoulutettujen vanhempien lapsi päätyy edelleen opiskelemaan yliopistossa kahdeksan kertaa todennäköisemmin kuin korkeakouluttamattomien vanhempien lapsi. (Henttonen 2008, 24.)

Maksuton koulutus onkin joskus nähty hintana, joka maksettiin keskiluokille pientuloisten ja vähäosaisten tukemiseen suuntautuvista tukijärjestelmistä. Korkeakoulutuksen periytyessä voimakkaasti, sekä sen tuottaessa vain juuri ja juuri yhteiskunnalle aiheuttamansa kustannukset, maksuttoman korkeakoulutuksen nähtiin toimivan regressiivisenä tulonsiirtona. Nykyään koulutuksen periytyvyyden mahdollinen lisääntyminen on aikaansaanut keskustelua korkeakoulutuksen yhteiskunnallisesta tulonjako- ja tasa-arvovaikutuksista. Koulutustarjonnan laajentuessa sekä tutkimuksen ja tutkijakoulutuksen merkityksen kasvaessa, ovat yhteiskunnan koulutukseen käyttämät taloudelliset panostukset vain lisääntyneet, ja näin ollen puhtaasti suoran julkisen tuen varassa toimivan korkeakoululaitoksen oikeudenmukaisuus on joutunut kyseenalaiseksi. Keskustelua erilaisista rahoitusjärjestelmistä käydään sekä kansallisella, että kansainvälisellä tasolla. Suurin osa Euroopan maista on kehittänyt korkeakoulujen rahoitusjärjestelmiä lisäämällä opiskelijoille osavastuun koulutuksen kustannuksista. Perustelut maksullisille malleille liittyvät lähinnä koulutukselliseen tasa-arvoon sekä koulutuksen tehokkuuteen. (Henttonen 2008, 24–26.)

Koulutusjärjestelmän voidaan katsoa palvelevan niin yleisiä kuin yksityisiä intressejä. Yksityisiä

¹ Termi ”todennäköisyyksien suhde” on harhaanjohtava, koska Suomessa suorien todennäköisyyksien sijaan käytetty mittari on odds-ratio, jossa todennäköisyyksiä mitataan vedonlyöntikertoimilla (Henttonen 2008, 24).

intressejä edustavat esimerkiksi yritykset, joiden toiveet kohdistuvat kolmansille asteille, ja näiden tuottamille osaaville työntekijöille. Myös opiskelijoiden tutkinnot lasketaan yksityisiin intresseihin, sillä tutkinnot parantavat yksilön mahdollisuuksia työmarkkinoilla, sekä auttavat yksilöä siirtymään työmarkkinoille. Tähän voidaan myös viitata termillä inhimillinen pääoma (human capital), koulutus käsitetään siis investointina. Yleisiä intressejä edustaa esimerkiksi valtio, jonka tavoitteisiin lukeutuu mahdollisimman korkeatasoinen sekä koko yhteiskuntaa hyödyntävä koulutusjärjestelmä. 1970-luvulla tätä kuvattiin työvoiman suunnitteluksi (man power planning), jonka tarkoituksena oli koko kansakunnan voimavarojen valjastaminen tehokkaaseen käyttöön. (Välimaa et al. 2011, 11.)

Tästä päästään kysymykseen, kuka kolmannen asteen koulutuksesta hyötyy ja kenen pitäisi siitä maksaa? Aikaisemmin oltiin huolissaan ikäluokkien pientymisestä ja sen aiheuttamasta työvoimapulasta, mutta nykyään laajemmassa kontekstissa ajatellessa, kysymyksenasettelu on muuttunut. Jos tavoitteena on vastata koulutuksen globaaliin kysyntään ja tarjota suomalaista koulutusta ilmaiseksi kaikille halukkaille, haasteeksi muodostuu halukkaiden karsinta. Toisaalta näin myös huolet työvoimapulasta katoaisivat. (emt.)

Tutkimukseni pyrkii avaamaan lukukausimaksuista käytyä keskustelua sekä löytämään vastauksen alla olevaan kysymykseen. Teoreettisen taustamateriaalin avulla pyrin selvittämään miten lukukausimaksuihin suhtaudutaan Suomessa kansallisessa tasolla ja Euroopassa kansainvälisellä tasolla. Taustamateriaalin kautta käyn myös läpi, miten Eurooppa on jakautunut lukukausimaksujen suhteen. Aineiston kautta pyrin vastaamaan seuraavaan kysymykseen:

1. Miten lukukausimaksujen puolesta argumentoidaan ja millä argumenteilla niitä vastustetaan Euroopan komission syksyllä 2011 julkaisemassa tutkimuksessa?

Tässä tutkimuksessa keskityn kansallisten ja kansainvälisten koulutuspoliittisten linjausten kautta keskusteluun lukukausimaksujen positiivisista ja negatiivisista vaikutuksista. Aiheen valitsin sen ajankohtaisuuden vuoksi ja aineistona käytin Euroopan komission syksyllä 2011 julkaisemaa temaattista tutkimusta koulutuksen sosiaalisesta ulottuvuudesta. Temaattinen tutkimus valikoitui tutkimusaineistoksi sen kattavuuden sekä tuoreuden vuoksi. Metodiksi valitsin sisällönanalyysin, koska sen avulla pystytään tekemään yleisluontoista tutkimusta, aineisto pystytään purkamaan pienempiin osiin tarkasteltavaksi ja lopulta koota uudeksi kokonaisuudeksi. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109–116.)

2. EU:N KOULUTUSPOLIITTISET LINJAUKSET

Suomen koulutuspolitiikkaa säädellään kansallisella tasolla, mutta siihen vaikuttavat myös EU:n koulutuspoliittiset linjaukset, kuten Bolognan prosessi sekä Eurooppa 2020 -strategiaan kuuluva korkea-asteen koulutuksen modernisointistrategia. Kansallisilla järjestelyillä ja päätöksillä koulutusjärjestelmän kehitystä ohjataan yhteisesti sovittuun suuntaan esimerkiksi Euroopan unionissa ja pohjoismaisessa yhteistyössä, samoin kuin erilaisessa kansainvälisissä järjestöissä ja elimissä, kuten Euroopan neuvostossa, OECD:ssä ja YK:ssa. (Koulutuksen kansainvälinen yhteistyö 2012.)

Korkeakoulutuksen modernisointi on ollut eurooppalaisen yhteistyön agendalla jo pitkään. Euroopan komissio (European Commission 2006, 11) esitti jo vuonna 2006 haasteen korkeakoulutuksen modernisoinnille ja korosti erityisesti yliopistojen keskeistä roolia Euroopan tulevaisuudessa:

"Universities are key players in Europe's future and for the successful transition to a knowledge-based economy and society. However, this crucial sector of the economy and of society needs in-depth restructuring and modernisation if Europe is not to lose out in the global competition in education, research and innovation."

2.1 Bolognan prosessi

Bolognan prosessi sai alkunsa vuonna 1998 Italian, Iso-Britannian, Ranskan ja Saksan allekirjoittaessa yhteisen julistuksen eurooppalaisten korkeakoulututkintojärjestelmien harmonisoinnista. Julistus tunnetaan niin sanottuna Sorbonnen julistuksena, ja sen allekirjoittajina toimivat edellä mainittujen maiden korkeakoulutuksesta vastanneet opetusministerit. Julistuksen allekirjoituksen aikoihin päätettiin, että seuraavaksi vuodeksi valmistellaan uusi julistus. Tämän julistuksen allekirjoittajiksi yritettäisiin saada mahdollisimman monen Euroopan maan opetusministerit. Tämä toteutui vuonna 1999, kun 29 Euroopan maan opetusministerit allekirjoittivat uuden Bolognan julistuksen, mistä prosessi virallisesti sai alkunsa. (Bolognan Prosessi 2012.)

Perimmäiseksi tavoitteeksi julistuksessa nimettiin yhteisen eurooppalaisen korkeakoulutusalueen luominen vuoteen 2010 mennessä. Julistuksessa asetettiin kuusi tavoitetta, joilla pyrittiin lisäämään eurooppalaisen korkeakoulutuksen kilpailukykyä ja vetovoimaa muihin maanosiin nähden. Nämä

tavoitteet (emt.) olivat seuraavat:

- Ymmärrettävät ja yhdenmukaiset tutkintorakenteet sekä opintojen mitoitussysteemien käyttöönotto
- Liikkuvuuden lisääminen
- Laadunarvioinnin eurooppalainen ulottuvuus
- Korkeakoulutuksen eurooppalainen ulottuvuus

Ymmärrettävien tutkintorakenteiden työkaluna päätettiin käyttää ECTS² -opintosuoritusten siirto- ja mitoitussysteemää sekä selittävää liitettä tutkintotodistuksessa. Tutkintorakenteiden yhdenmukaistaminen puolestaan onnistuisi kehittämällä tutkintorakenteesta pääsääntöisesti kaksi syklinen. Nykyään ensimmäisen syklin tutkinto vaatii kolmen - neljän vuoden bachelor-tason tutkinnon eli kandidaatin tutkinnon, joka on pätevä myös eurooppalaisilla työmarkkinoilla. Toisen syklin tutkinto puolestaan vaatii lyhyemmän opiskeluajan ja siitä valmistuu maisteriksi. Mahdolliset jatkotutkinnot ovat kolmannen syklin tutkintoja. (emt.)

Korkeakouluista tuli myös pyrkiä poistamaan ne esteet, jotka koskivat opiskelijoiden, opettajien, tutkijoiden ja muun henkilökunnan kansainvälistä liikkuvuutta. Esteiden poistamisella pyrittiin lisäämään kansainvälistä liikkuvuutta, monipuolista kansainvälistä yhteistyötä, verkostoitumista sekä kieli- ja kulttuurikoulutusta, eli tarkoituksena oli vahvistaa korkeakoulujen eurooppalaista ulottuvuutta kokonaisuudessaan. Yhteisten menetelmien ja tasomäärittelyjen löytämiseksi hyödynnettiin ENQA-verkosta³. (emt.)

Bologna seurantaryhmä (follow-up group) perustettiin seuraamaan prosessia sekä laatimaan työohjelma. Ryhmä kokoontuu muutaman kerran vuodessa, ja siihen kuuluu yksi edustaja kustakin allekirjoittaneesta maasta. Ryhmässä sovitaan, mitä selvityksiä laaditaan, miten prosessin etenemisestä raportoidaan ministereille ja mitä kansainvälisiä tilaisuuksia ja tapahtumia järjestetään. (emt.)

Vuoden 2010 juhlah kokouksen yhteenvedosta voi nähdä, että jo 47 Euroopan maata on allekirjoittanut Bolognan julistuksen. Bolognan prosessi on myös saanut näkyvyyttä Euroopan ulkopuolella, ja on näin ollen onnistunut saamaan eurooppalaisen korkeakoulutuksen maailmankartalle. Tavoitteissa on edistytty, mutta edistymisen taso vaihtelee maittain. Bolognan

² European Credit Transfer System (Bolognan prosessi 2012).

³ European Network of Quality Assurance in Higher Education (Bolognan prosessi 2012).

prosessia kohtaan noussut kritiikki on otettu vastaan avoimin mielin, ja tavoitteet on mukautettu jokaisen maan kohdalla yksilöllisesti. Tavoitteita on siis saavutettu, mutta työtä on vielä jäljellä. (Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area 2010.)

2.2 EUROOPPA 2020 -strategia

Vuonna 2010 Euroopan komissio julkaisi kymmenvuotissuunnitelman EU:n kasvustrategialle, jolle annettiin kolme prioriteettia: sen tuli olla älykäs, kestävä ja osallistava. Nämä kolme adjektiivia täydentävät toisiaan, ja näiden avulla EU:n ja sen jäsenmaiden toivotaan onnistuvan saavuttamaan korkea työllisyys, tuottavuus sekä sosiaalinen yhteenkuuluvuus. (Eurooppa 2020 2011.)

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Euroopan unioni on asettanut kymmenelle vuodelle viisi hyvin kunnianhimoista tavoitetta, jotka koskevat seuraavia aloja: työllisyys, innovaatiot, koulutus, syrjäytymisen ehkäisy sekä ilmasto- ja energiakysymykset. Jokainen Euroopan unionin jäsenmaa on mukauttanut näistä omat kansalliset tavoitteensa. Strategiaa tuetaan konkreettisoin toimin niin EU:n kuin jäsenmaiden toimesta. (emt.)

Tässä tutkielmassa paneudutaan ainoastaan yhteen osaan tästä strategiasta, koulutukseen. EUROOPPA 2020 -strategiassa (emt.) on asetettu kaksi suurta tavoitetta koulutukselle:

1. Koulunkäynnin keskeyttäneiden määrä halutaan saada laskemaan alle 10 prosenttiin.
2. 30–34-vuotiaiden korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden osuus halutaan nostaa vähintään 40 prosenttiin.

Jälkimmäiseen tavoitteeseen liittyy erillinen projekti, nimeltään ”Korkea-asteen koulutuksen modernisointistrategia”, jota käsittelen seuraavaksi.

2.3 Korkea-asteen koulutuksen modernisointistrategia

Euroopan komissio esitteli Brysselissä 20. syyskuuta 2011 strategian korkea-asteen koulutuksen nykyaikaistamisesta Euroopassa. Tämän strategian myötä on tarkoituksena hyödyntää koko korkeanasteen koulutuksen potentiaalia auttamaan EU:n taloutta nousemaan nykyisestä kriisistä⁴,

⁴ Androulla Vassilio totesi, ”Korkea-asteen koulutus on voimakas talouskasvun moottori ja voi auttaa parantamaan elinoloja. Se antaa ihmisille mahdollisuuksia ja on paras vakuus työttömyyttä vastaan, vaikkakin liian monilla tutkinnon suorittaneilla on vaikeuksia työn tai laadukkaan työpaikan löytämisessä.”. Hän totesi myös ”Korkea-

parantaakseen opetuksen laatua korkea-asteen oppilaitoksissa sekä lisätäkseen tutkinnon suorittaneiden lukumäärää. Strategia kartoittaa ne alat, joissa EU-maiden on tehtävä töitä saavuttaakseen koulutusalan yhteiset tavoitteet sekä esittää keinot, joilla EU voisi tukea modernisointitoimia. Myös idea moniulotteisesta korkeakoulujen luokitusjärjestelmästä⁵ sekä Erasmus for Masters -lainatakuu-järjestelmästä⁶ nostetaan esille.

Euroopan unionissa on noin 4 000 yliopistoa ja muuta korkea-asteen oppilaitosta. Näissä oppilaitoksissa opiskelee yhteensä yli 19 miljoonaa opiskelijaa. Vaikka oppilaitosten ja opiskelijoiden määrä on kasvanut viime vuosien aikana, rahoitus, hallintorakenteet sekä opetussuunnitelmat eivät välttämättä ole tarpeeksi nykyaikaisia. Eurooppa tarvitsee työvoimaa, jolla on taidot kasvun luomiseen, ja korkea-asteen koulutus on epäonnistunut tehtävässään tuottaa osaavia työntekijöitä. Globaalisti ajatellen, Euroopan kilpailijat ovat ymmärtäneet kehityksen tärkeyden ja ovat sijoittaneet enemmän korkea-asteen koulutukseen. Koulutus onkin nostettu keskeiselle sijalle myös Eurooppa 2020 -strategiassa, jonka tavoitteena on, että tämän vuosikymmenen loppuun mennessä 40 prosentilla Euroopan nuorista⁷ olisi korkeakoulututkinto⁸ (tai vastaava). Vuoteen 2020 mennessä 35 prosenttia kaikista työpaikoista EU:ssa vaatii korkea-asteen koulutuksen, ja tällä hetkellä vain 26 prosentilla nykyisestä työväestöstä on vaadittava koulutustausta. Osaamistalous (the knowledge economy) tarvitsee yksilöitä, joilla on oikeanlaiset taidot; monialainen osaaminen, digitaalisen aikakauden e-aidot, luovuutta, joustavuutta sekä perustavanlaatuista ymmärrystä valitsemaltaan alalta (kuten matematiikasta ja tekniikasta). Tarpeet muuttuvat ja muokkautuvat koko ajan, mikä tarkoittaa yhteensopimattomuutta sekä vaikeuksia löytää sopivia henkilöitä, niin yksityisellä kuin julkisellakin sektorilla. (Nyky aikaistaminen ja työllistettävyys korkea-asteen koulutuksen uudistamisstrategian painopisteinä 2011.)

Strategia luotsaa seuraavia painopistealoja⁹: On lisättävä tutkinnon suorittaneiden lukumäärää sekä pystyttävä vähentämään keskeyttävien opiskelijoiden määrää. On parannettava koulutuksen laatua,

asteen koulutusta – ja ammatillista koulutusta – on uudistettava, jotta nuorilla olisi ne taidot, joita he tarvitsevat voidakseen hyödyntää koko potentiaalinsa niin henkilökohtaisen kehityksen kuin työllistettävyyden mittapuilla mitattuna”. (Nyky aikaistaminen ja työllistettävyys korkea-asteen koulutuksen uudistamisstrategian painopisteinä 2011.)

⁵ Tämän avulla opiskelijoille aukeaisi mahdollisuus saada helpommin tietoa heille soveltuvista kursseista

(Nyky aikaistaminen ja työllistettävyys korkea-asteen koulutuksen uudistamisstrategian painopisteinä 2011).

⁶ Tarkoitettu opiskelijoille, jotka suorittavat koko tutkinnon ulkomailta (Nyky aikaistaminen ja työllistettävyys korkea-asteen koulutuksen uudistamisstrategian painopisteinä 2011).

⁷ 30–34-vuotiaista (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 3).

⁸ 33,6 prosenttia vuonna 2010 (Nyky aikaistaminen ja työllistettävyys korkea-asteen koulutuksen uudistamisstrategian painopisteinä 2011).

⁹ Uudistusstrategiaa muokatessa on kuultu opettajia, tutkijoita, opiskelijoita, yrityksiä, ammattiliittoja, viranomaisia sekä kansainvälisiä elimiä. Strategiaa on myös muokattu analyysein sekä tutkimuksin. (Nyky aikaistaminen ja työllistettävyys korkea-asteen koulutuksen uudistamisstrategian painopisteinä 2011.)

jotta pystytään maksimoimaan koulutuksen ja työmarkkinoiden vaatimuksien kohtaaminen, ja näiden välisiä yhteyksiä tulisi myös vahvistaa. Investoimalla laadukkaaseen työmarkkinoiden tarpeisiin vastaavaan koulutukseen saadaan myös varmistettua tehokas rahoitus. Rajat ylittävää yhteistyötä korkea-asteen oppilaitosten välillä on lisättävä, kuten myös mahdollisuutta lähteä suorittamaan opiskelu- ja koulutusjaksoja ulkomailla. Heinäkuussa 2011 Euroopan komissio esitti ehdotukset EU:n monivuotisesta rahoituskehiksestä (2014–2020), näihin ehdotuksiin sisältyy merkittävät lisäykset koulutus- ja nuorisomenoihin (+ 73 prosenttia) sekä tutkimusmenoihin (+ 46 prosenttia). Korkea-asteen koulutuksen modernisointistrategia suuntaa siis EU-ohjelmien menojen priorisointia uudistusten tueksi. Korkea-asteen koulutuksella, tutkimuksella sekä innovaatiolla katsotaan olevan suuri rooli sekä henkilökohtaisessa että yhteiskunnallisessa kehityksessä. Korkea-asteen koulutuksen avulla saadaan luotua yksilöitä, joilla on tarvittavat tiedot ja taidot saada Euroopan talous kasvuun sekä luoda työpaikkoja, vaurautta ja hyvinvointia. Tästä syystä myös eurooppalaisilla instituutioilla, kuten yliopistoilla, on suuri roolin kehityksen kasvun luomisessa. (emt.)

Korkean asteen instituutioilla puolestaan on tapana tavoitella paremmuutta liian monilla aloilla, vaikka vain harvoilla on todellisuudessa mahdollisuutta ja kykyä kunnostautua kautta linjain. Tämä aiheuttaa sen, että vain harva Euroopan yliopistoista on saanut maailmanluokan yliopiston tunnustuksen, kun puhutaan globaaleista tutkimussuuntautuneiden yliopistojen paremmuuslistauksista. Academic Ranking of World Universities -nettisivusto listaa vuosittain 500 parasta yliopistoa, Euroopasta uusimmalle listalle on päässyt vain noin 200 yliopistoa 4000:sta ja 20:n kärjessä on vain kolme¹⁰. Eurooppa tarvitsee instituutioita laajalta kentältä, ja jokaisen instituution tulee tavoitella paremmuutta juuri omien kykyjensä pohjalta. Päättäjien kannalta tärkeää on luoda läpinäkyvämpi kenttä, jonka avulla yksittäisten instituutioiden profiilit ja suoritukset olisivat helpommin esillä. Näin päättäjien olisi helpompi luoda toimivia koulutuspoliittisia strategioita, ja instituutioiden olisi helpompi rakentaa voimavarojaan. (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 2–3.)

Suoritustasot ovat nousseet huomattavasti viimeisen vuosikymmenen aikana, mutta ennustettu kasvu tietointensiivisillä aloilla on silti ollut liian suurta, eikä kasvuun ole pystytty vastaamaan halutulla tavalla. Euroopan kyky hyötyä globalisaatiosta sekä ylläpitää eurooppalaista sosiaalista

¹⁰ Nämä kolme ovat Isosta-Britanniasta; 5. University of Cambridge, 10. University of Oxford, ja 20. University College of London. Suomesta korkeimmalle on päässyt Helsingin yliopisto, sijalle 74. Tampereen yliopistoa ei ole listalla ollenkaan. (Academic Ranking of World Universities - 2011)

mallia on riittämätön. Lisäämällä korkea-asteen koulutusta pystyttäisiin luomaan uusia tapoja koulutuksen vastaanottamiselle sekä parantamaan koulutuksen tasoa. Myös haasteet, kuten koulutuksen keskeyttäneet opiskelijat, pitää pystyä tulevaisuudessa kitkemään. Tämä ei koske vain kolmannen asteen koulutusta vaan myös alempia koulutustasoja¹¹. Myös tutkijoita tarvitaan lisää, erityisesti yksityiselle sektorille, luomaan pohjaa tulevaisuuden teollisuudelle. Tulee myös kannustaa ryhmiä, jotka eivät tavallisesti ole edustettuina koulutuksessa, osallistumaan koulutukseen. Tähän tarvitaan läpinäkyvämpi informaatiokenttä opiskelumahdollisuuksista sekä tuloksista ja räättälöityä opastusta valintamahdollisuuksista. Jotta voitaisiin myös tavoittaa mahdolliset alemman tulotason opiskelijat, täytyy pystyä varmistamaan rahoitustuki heille. Tämä vaatii tulonlähteiden parempaa kohdentamista. Täytyy myös suunnitella kansalliset strategiat, kouluttaa ja uudelleen-kouluttaa tarpeeksi tutkijoita, jotta pysytään samoilla linjoilla EU-päämäärien kanssa. (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 3–4.)

Ei myöskään pidä unohtaa instituutioiden tulonlähteitä. Tässä asiassa avainroolissa voisi olla Euroopan unionin ulkopuolelta tulevat opiskelijat, tutkijat sekä muut akateemikot. Mikäli Eurooppa haluaa päihittää Yhdysvallat tällä saralla, täytyy Euroopan pystyä kokonaisuudessaan tarjoamaan houkutteleva akateemisen ilmapiiri sekä muut laadukkaat puitteet. Luomalla yhtenäiset akateemiset tunnustusmahdollisuudet, hyvät ja reilut työolot, läpinäkyvä rekrytointimenetelmä sekä helpommat tavat hankkia viisumit sekä oleskeluluvat, Euroopasta voisi kehittyä vakavasti otettava aivotuonnin kohde. (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 7.)

Koulutuksen, tutkimuksen sekä liiketoiminnan välinen kolmio voi toimia metodina, jonka avulla korkeakoulutus pystyy vahvistamaan taloudellista kasvua ja luomaan työpaikkoja. Jotta pystyttäisiin työskentelemään tämän kolmion rajojen yli, vaaditaan syvää tieteellistä tuntemusta, yrittäjyystaitoja, luovaa sekä innovatiivista asennetta sekä intensiivistä kanssakäymistä sidosryhmien välillä. Näin pystytään parhaiten levittämään ja hyödyntämään tietoa kaikkein tehokkaimmalla tavalla. Julkiset menettelytavat, jotka kannustavat yhteistyöhön, toimivat ankkureina näiden laitosten välillä. Tämä myös edesauttaa kehittämään jatkumoa perustavanlaatuisen tiedon sekä sovelletun tiedon tutkimuksen välillä sekä muokkaa tietoa

¹¹ Eurooppa 2020 -strategiassa määritellään, että 18–24-vuotiaiden toisen asteen koulutusta pitää myös parantaa.

Tavoitteena on pystyä vähentämään tämän ikäluokan nuorten määrää (ilman toisen asteen koulutusta) 10 prosenttiin korkeimmillaan. (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 4.)

markkinoille sopivaksi. (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 6–7.)

Vahvistamalla tiedonsiirron infrastruktuuria, korkea-asteen instituutiot voivat ajaa talouden kehitystä niillä aloilla, joihin ne ovat suuntautuneet. Lahjakkaat yksilöt voidaan ohjata innovatiivisiin ja motivoiviin ympäristöihin, tiedonvaihtoa voidaan suosia ja edistää, sekä alueelliset vahvuudet voidaan valjastaa käyttöön. Instituutiot voivat myös toimia tiedon keskuksina, joista voidaan palvella paikallista taloutta sekä yhteiskuntaa. Tämä onnistuu, jos paikalliset ja alueelliset viranomaiset toteuttavat älykkäitä erikoistumisstrategioita, joiden avulla voidaan keskittää resurssit prioriteetteihin. (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 7–8.)

Korkea-asteen koulutus vaatii riittävän rahoituksen, ja Eurooppa 2020 -strategia korostaa tarvetta suojella kasvua edistäviä alueita koulutuksessa ja tutkimuksessa, kun priorisoidaan julkista kulutusta. Kaiken kaikkiaan Euroopassa sijoitetaan koulutukseen liian vähän, keskiarvo on noin 1,3 prosenttia bruttokansantuotteesta¹². Tämän hetkinen paine julkisen talouden vakauttamisesta on väistämättä pakottanut jäsenvaltiot arvioimaan omien julkisten sijoitusten kustannustehokkuutta korkea-asteen koulutuksessa ja tutkimuksessa: osa on vähentänyt kulutusta, ja osa on puolestaan kasvattanut määrärahoja näillä alueilla, sillä he ovat nähneet koulutuksen mahdollisuudet myötävaikuttaa kasvuun. (emt.)

Julkiset investoinnit tulee pitää kestäväen korkea-asteen koulutuksen rahoituksen pohjana. Tarvitaan kuitenkin myös muita rahoitusjärjestelmiä, olivat ne sitten julkisista tai yksityisistä lähteistä. Monimuotoisia rahoitusmenetelmiä katsoessa esimerkiksi lukukausimaksut ovat leviämässä etenkin maasteritason opinnoissa sekä tätä korkeimmissa tutkinnoissa. On tärkeää seurata ja arvioida näiden uusien rahoitusmuotojen tehokkuutta ja vaikutusta, luovatko nämä menetelmät epätasa-arvoisuutta tai vaikuttavatko ne liikkuvuuteen? Uudet menetelmät eivät välttämättä ole täällä syrjäyttäkseen vanhat, vaan pikemminkin tukeakseen niitä. (emt.)

¹²Yhdysvalloissa vastaava luku on 2,7 prosenttia ja Japanissa 1,5 prosenttia (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 8).

3. SUOMEN KOULUTUSPOLITIikka JA YLIOPISTOJÄRJESTELMÄ

Koulutushyvän jakautuminen kansalaisten kesken on yksi koulutuspolitiikan keskeisimpiä kysymyksiä. Kysymykset, kuka pääsee millaiseen koulutukseen ja millä ehdoin, läpäisevät kaiken koulutuspolitiikan. Henttonen (2008, 13) ilmaisee teoksessaan, että koulutushyvän jakamisen kääntöpuolena on koulutuksen kustannusten kerääminen. Resurssien kerääminen on osa rahoitusjärjestelmää, joka taas on keskeinen osa koulutusjärjestelmää. Rahoitusjärjestelmä vaikuttaa muun muassa koulutukseen hakeutumiseen ja sinne pääsyyn, suoritettavan tutkinnon kestoon sekä laatuun. Rahoitusjärjestelmällä on myös vaikutuksensa koulutuksen taloudellisten ja muiden hyötyjen jakautumiseen eri ryhmien, ikävaiheiden ja yksilöiden välillä. (emt.)

Suomessa kansalaisilla on universaali oikeus koulutukseen. Tämä turvataan lainsäädännössä oikeudella maksuttomaan perusopetukseen sekä yleisellä oppimisvelvollisuudella. Sivistyksellisiin oikeuksiin kuuluu se, että julkinen valta takaa jokaiselle Suomessa asuvalle yhtäläiset mahdollisuudet saada kykijensä ja tarpeidensa mukaista muuta koulutusta perusopetuksen jälkeen. Julkisella vallalla tarkoitetaan tässä valtiota ja kuntia. Näiden tehtävänä on myös mahdollistaa yksilön itsensä kehittäminen varattomuuden sitä estämättä. (Koulutuspolitiikka 2012.)

Täysin maksutonta koulutusta ei kuitenkaan ole olemassa, sillä kustannukset jaetaan aina jollain tavalla. Suljetussa järjestelmässä, jossa yhteiskunta kustantaa kansalaisen koulutuksen, rahoitus tulee verovaroista, joihin koulutuksen saanut henkilö osallistuu. Kun koulutuksen kustannukset katetaan koko väestöltä perittävillä veroilla, vedotaan siihen, että näin yhteiskunta saa koulutuksen käyttämät resurssit takaisin juuri koulutukseen osallistuneiden maksamista veroista. (Henttonen 2008, 27.)

Koulutuspolitiikan periaatteista ja lainsäädännöstä päättää eduskunta. Koulutuspolitiikan suunnittelusta ja toimeenpanosta vastaavat valtioneuvosto ja opetus- ja kulttuuriministeriö. Opetus- ja kulttuuriministeriö vastaa koulutuksen ja siihen liittyvän lainsäädännön valmistelusta sekä lainsäädäntöä koskevista valtion talousarvioesityksistä. Myös valtioneuvoston päätösten valmistelu kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriölle. Koulutuspoliittisia tavoitteita toteutetaan esimerkiksi erilaisin toimenpideohjelmin ja kehittämishankkein. (Koulutuspolitiikka 2012.) Myös se, miten kansallinen korkeakoulujärjestelmä sopeutuu osaksi kansainvälistä koulutuskenttää ja miten korkeakoulujen toimintaa resursoidaan tavoitteiden mukaisesti, on yksi opetus- ja

kulttuuriministeriön keskeinen tehtävä (Ursin 2011, 30).

Pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman koulutuspoliittiset linjaukset ovat selkeät. Koulutuspolitiikan tavoitteena on taata kaikille kansalaisille yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet sivistykseen ja laadukkaaseen maksuttomaan koulutukseen riippumatta syntyperästä, taustasta tai varallisuudesta. Myös tasa-arvon korostaminen on tärkeä osa hallitusohjelmaa, sillä hallitus pyrkii kaventamaan sukupuolten välisiä eroja koulutuksessa, koulutukseen osallistumisessa ja suorittamisessa. Myös koulutuksen periytyvyyttä pyritään edelleen vähentämään. (Hallitusohjelman koulutuspoliittiset linjaukset ja toimeenpanosuunnitelma, KESU 2012.)

Valtioneuvosto hyväksyy joka neljäs vuosi hallitusohjelmassa asetettuihin tavoitteisiin perustuvan kehittämissuunnitelman koulutuksen ja tutkimuksen osalta. Kehittämissuunnitelma sisältää koulutukselle keskeiset laadulliset, määrälliset ja rakenteelliset linjat, ja se toimii hallitusohjelman toimeenpanosuunnitelmana. (emt.) Korkeakoulujärjestelmää pyritään kehittämään sekä kansainvälisesti kilpailukykyiseksi että alueellisiin tarpeisiin vastaavaksi kokonaisuudeksi. Vuosien 2011–2016 kehityssuunnitelma hyväksyttiin joulukuussa 2011. (Yliopisto koulutus ja sen kehittäminen 2012.)

Yliopistojen kehittämisen painopisteinä tulee lähivuosina olemaan muun muassa yliopistolain toimeenpano, tutkijakoulutuksen ja tutkimusedellytysten vahvistaminen, yliopisto-opetuksen, opintojen ohjauksen, opiskelijavalintojen kehittäminen ja tutkimustulosten hyödyntämisen sekä yhteiskunnallisen vaikuttavuuden edistäminen. Painopisteeksi voidaan myös lukea yliopistojen toiminnan laadun, vaikuttavuuden ja kansainvälisen kilpailukyvyn edistäminen sekä niihin liittyvät rakenteellisen kehittämisen toimenpiteet. (emt.)

Koulutuspolitiikan kannalta keskeiset osat vuonna 2000 voimaan tulleesta perustuslaista (731/1999) ovat perusoikeussäännöstö, kansainvälisiä suhteita määrittävät säännökset, jotka vaikuttavat Suomen sopeutumiseen kansainväliseen kehitykseen ja Euroopan integraatioon, sekä lakien perustuslainmukaisuuden valvontaa koskevat säädökset. Oikeus ja velvollisuus koulutukseen on myös määritelty ihmisoikeussopimuksissa. Suomi on ratifioinut yhteensä yli 40 kansainvälistä ihmisoikeussopimusta. Näistä keskeisimpiä ovat TSS-sopimus¹³, KP-sopimus¹⁴, yleissopimus

¹³Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus: sopimus sisältää muun muassa määräyksen jokaisen yksilön oikeudesta saada opetusta, sekä määräyksen korkeamman opetuksen tekemisestä mahdolliseksi kaikille kyvykkäille sekä sen asteittaisesta maksuttomuudesta (Lahtinen & Lankinen 2010, 32).

¹⁴Kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (Lahtinen & Lankinen 2010, 33).

ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi¹⁵, Euroopan sosiaalinen peruskirja¹⁶, syrjinnän vastustamista opetuksen alalla koskeva yleissopimus¹⁷, pakolaisten oikeuksia koskeva yleissopimus¹⁸ sekä lapsen oikeuksia koskeva yleissopimus¹⁹. (Lahtinen & Lankinen 2010, 31–34.)

3.1 Koulutuksen maksuttomuus Suomen lainsäädännön mukaan

Suomen perustuslain (11.6.1999/731) 16 §:n 2 momentin mukaan, ”jokaisella on oikeus yhtäläiseen mahdollisuuteen saada kykyjensä ja erityisten tarpeidensa mukaisesti myös muuta kuin perusopetusta sekä kehittää itseään varattomuuden sitä estämättä ja julkisen vallan on pystyttävä tämä turvaamaan”. Säännös ei koske ainoastaan perusopetusta, vaan kattaa myös yliopistoissa annettavan koulutuksen. Käytännössä tämä tarkoittaa siis sitä, että jokaisella yksilöllä on perusoikeutena taattu oikeus elinikäiseen oppimiseen, ja että julkisen vallan täytyy pystyä tämä takaamaan.

Maksuttomuudesta sen sijaan säädetään vain perusopetuksen osalta. Viittaus varattomuuteen ja sen oleminen esteenä koulutukseen osallistumiselle ei itsessään merkitse nykyisten koulutusmuotojen säilyttämistä ennallaan, vaan asettaa velvoitteen julkiselle vallalle huolehtia asiasta. Säännös ei siis edellytä varsinaista maksutonta koulutusta eikä edellytä edes opintotukijärjestelmän ylläpitoa, mikäli löytyy muu tapa huolehtia siitä, että vähävaraisilla on tosiasiallinen mahdollisuus itsensä kouluttamiseen. Tämä tarkoittaa myös sitä, ettei maksujen periminen koulutuksesta ole vastoin lakia. (Lahtinen & Lankinen 2010, 36.)

Yliopistolaissa (24.7.2009/558) maksuttomuutta käsitellään 8 §. Pykälässä todetaan, että ”korkeakoulututkintoon johtava opetus sekä opiskelijavalintaan liittyvät pääsykokeet ovat opiskelijalle maksuttomia, ellei tässä laissa toisin määrätä.” Tämä tarkoittaa siis sitä, että mikäli lakia muutettaisiin, esimerkiksi lukukausimaksujen periminen olisi täysin mahdollista. Edellä mainitussa pykälässä todetaan myös, että ”muihin kuin suomalaisiin tai ruotsinkielisiin tutkintoihin hakiessa, hakijalta voidaan vaatia tai edellyttää maksullisen testin suorittaminen.” Yliopisto voi

¹⁵Sisältää määräyksen oikeudesta koulutukseen sekä määräyksen oikeudesta perustaa yksityiskouluja (Lahtinen & Lankinen 2010, 33).

¹⁶Sisältää määräyksiä muun muassa koulutuksen maksuttomuudesta sekä koulutuksen saamisen suojaamisesta koulutuksen ja työelämän keskinäisessä suhteessa (Lahtinen & Lankinen 2010, 33).

¹⁷Sisältää määräyksiä muun muassa korkean asteen opetuksen yhtäläisestä mahdollistamisesta jokaiselle henkilökohtaisen kyvykkyyden mukaan sekä peruskoulutuksen jälkeisen opetuksen tekemisestä yleisesti saavutettavaksi (Lahtinen & Lankinen 2010, 33).

¹⁸Sisältää määräyksiä muun muassa pakolaisten mahdollisuudesta saada mahdollisimman edullinen kohtelu muussa koulutuksessa kuin perusopetuksessa (Lahtinen & Lankinen 2010, 33).

¹⁹Sisältää määräyksiä muun muassa korkea asteen koulutuksen mahdollistamisesta jokaiselle, henkilökohtaisten kykyjen puitteissa (Lahtinen & Lankinen 2010, 33).

myös periä maksuja muusta kuin 1 momentissa mainitusta toiminnasta eli esimerkiksi avoimesta yliopisto-opetuksessa sekä täydennyskoulutuksesta. (Lahtinen & Lankinen 2010, 80.)

Yliopistolain (24.7.2009/558) 10 § antaa yliopistolle oikeuden periä maksuja opiskelijalta, joka on hyväksytty vieraskieliseen ylempään korkeakoulututkintoon johtavaan koulutusohjelmaan. Edellytyksenä tälle on, että yliopistolla on rahoitusjärjestelmä, esimerkiksi apurahajärjestelmä, jonka avulla voidaan tarvittaessa tukea koulutusohjelmaan osallistuvien opiskelijoiden opiskelua. Tällä hetkellä käynnissä on kokeilu vuoteen 2014 asti, mikä oikeuttaa maksujen perimisen. Maksuja ei kuitenkaan voi periä henkilöiltä, jotka ovat kansalaisia Euroopan talousalueeseen kuuluvassa massa eikä henkilöiltä, jotka Euroopan yhteisön lainsäädännön tai jäsenvaltion muun sopimuspuolen kanssa tekemän sopimuksen kautta rinnastetaan Euroopan unionin kansalaisiksi. Myöskään henkilöiltä, joilla on ulkomaalaislaissa säädetty oikeus pysyvään oleskeluun Suomessa, ei voida periä maksuja. (Lahtinen & Lankinen 2010, 80.)

3.2 Yliopistojärjestelmä

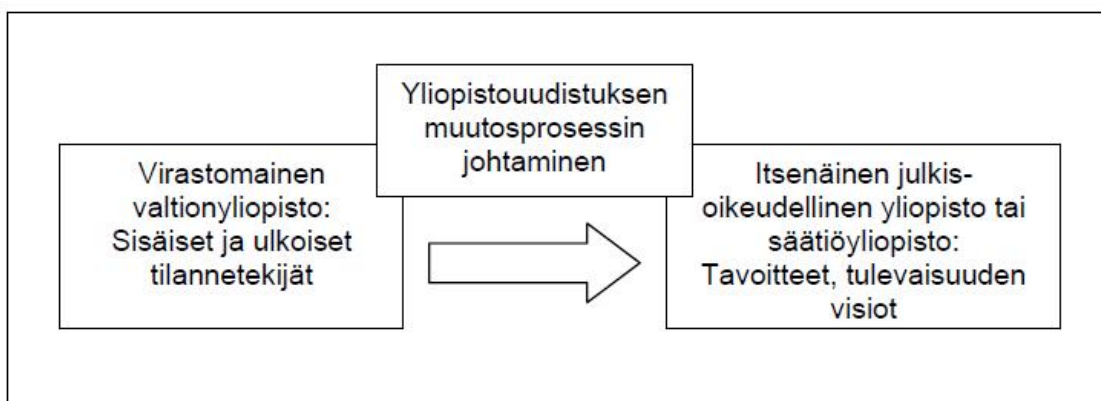
Suomen ensimmäinen yliopisto perustettiin Ruotsiin vuonna 1640 kuningatar Kristiinan sijaishallituksen toimesta. Yliopistosta tuli protestanttisen valtion yliopisto, ja sen tehtävänä oli vastata nuoren suurvallan käytännöllisiin koulutustarpeisiin, eli käytännössä tällä tarkoitettiin siis virkamiesten koulutustarpeita. Tarkoituksen oli myös lujittaa valtion ja luterilaisen kirkon arvovaltaa. Tuolloin yliopiston, eli Turun akatemian, tarkoituksena oli nimenomaan uskonpuhdistuksen tuoman uskonnollisen oikeaoppisuuden säilyttäminen, ei tieteellisen tutkimuksen harjoittaminen. (Wrede 1995, 34.)

Vuonna 1809 Turun akatemian muuttui Keisarilliseksi Aleksanteri-yliopistoksi, ja sen tarkoituksena oli edelleen palvella isänmaata ja valtiota. Siihen aikaan yliopistoa vahvistettiin, vaikka se oli myös tiukan valvonnan alaisuudessa²⁰. Yliopisto toimi siis ”poliittisena hengitysreikänä” autonomiansa takia, sillä siihen aikaan ei ollut muita poliittisen mielenmuodostuksen mahdollistavia instituutioita Suomessa. Tästä syystä yliopiston rooli on Suomen kansallisvaltion rakentamisessa ollut merkittävä. Yliopisto toimi poliittisena voimavarana Suomen itsenäistymisen kynnykselle. Monet yliopistotaustaiset henkilöt toimivat tuolloin ulkomaanedustuksessa sekä eduskunnassa. Poliitiikan ja yliopistokulttuurin välinen vastakkainasettelu ei tästä syystä ole aina ollut niin jyrkkä kuin nykyään. Åbo Akademin ja Turun yliopiston perustaminen yksityisiksi oppilaitoksiksi muodostivat

²⁰Yliopistoa valvoi varakanslerin ja kanslerin välityksellä keisari (Wreden 1995, 34).

historiallisen tapahtuman. Valtionhallinnon suorasta vaikutusvallasta erillisinä olevien yksityisten korkeakoulujen perustaminen lisäsi myös tieteen ja tutkimuksen autonomiaa. (Wrede 1995, 34–35.)

Wreden (1995, 35–36) mukaan, Suomen yliopistojärjestelmä on ollut vuosikymmenten ajan reaktiivinen kohde, käskyläinen. Yliopistolaitos ei ole saanut keskittyä vaikuttamaan yhteiskuntaan tieteellisten tulosten kautta vaan on pikemmin ollut valtionhallinnon sätkynukke, jota valtionhallinto on käyttänyt omiin poliittisiin tarkoituksiinsa. Yliopistojen hallinnollisia voimia on käytetty epävakaiden hallinnollisten uudistusten tutkimukseen sekä kehitykseen sen sijaan, että niitä olisi käytetty tuottoisasti yliopiston omien aloitteiden kehittämiseen. Vuonna 1995 käynnissä olleen yliopistolakiuudistuksen tarkoituksena oli tiukentaa valtiovallan otetta yliopistolaitoksesta. (Wrede 1995, 35–36.) Vajaa 15 vuotta myöhemmin kanta muuttui, sillä yliopistolaki (24.7.2009/558) antoi yliopistoille autonomisen aseman julkisoikeudellisena laitoksena tai yksityisoikeudellisena säätiönä säätiölain mukaisesti. Kuvio 1. (alla) esittää yksinkertaistettuna, mitä yliopistojen muutosprosessilla tarkoitetaan (Juppo 2001, 2).

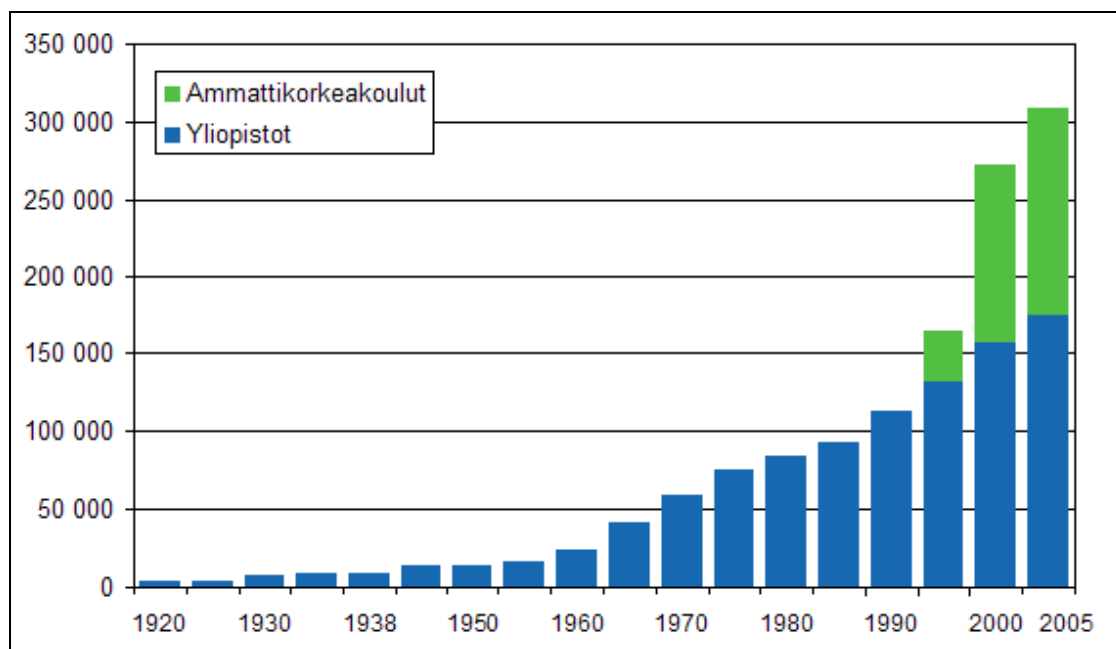
Kuvio 1. Yliopistojen muutosprosessi (Juppo 2011, 2).

Nykyään Suomessa koulutus katsotaan välineeksi, jonka avulla sosiaalinen nousu sekä henkilökohtainen kehittyminen on mahdollista. Itsenäistymisen jälkeen tavoitteeksi otettiin yhtäläisen koulutuksen mahdollisuuden tarjoaminen kaikille, ja siitä koulutus alkoi kehittyä sekä yleistyä. Korkeakoulutus laajeni Suomessa 1960-luvun jälkeen nopeasti, sillä uusia yliopistoja perustettiin nopeaan tahtiin.²¹ Väestön parantunut koulutustaso on mahdollistanut muun muassa nopean taloudellisen kasvun sekä yhteiskunnallisen kehityksen. Suomi onkin onnistunut kapuamaan syrjäisestä maatalousmaasta huipputeknologian maaksi, jonka kilpailukyky kansainvälisillä

²¹Vuonna 1640 perustettu Turun Akademia, sittemmin Helsingin yliopisto, oli pitkään ainoa yliopisto Suomessa. 1900-luvun alussa perustettiin Teknillinen korkeakoulu sekä Helsingin kauppakorkeakoulu. Åbo Akademi, Turun yliopisto sekä Svenska Handelshögskolan aloittivat toimintansa itsenäistymisen jälkeen. (Tilastokeskus 2007.)

markkinoilla on huomioon otettava. Ilman pätevää ja koulutettua työvoimaa tähän ei olisi pystytty. (Tilastokeskus 2007.)

Alla olevasta kuviosta (Tilastokeskus 2007) nähdään, että korkeakouluopiskelijoiden määrä on Suomessa kasvanut tasaiseen tahtiin. Vuonna 1900 Helsingin yliopistossa kirjoilla oli 2 500 opiskelijaa, vuonna 1920 opiskelijoiden määrä kaikissa korkeakouluissa oli kipunut 3 600:aan ja vuonna 1938 opiskelijoita oli jo 9 000. Vuonna 1950 opiskelijoita oli yli 14 000 ja vuonna 1960 ylitettiin 20 000 opiskelijan raja. 1960-luvun loppuun mennessä opiskelijoiden määrä oli jo kolminkertaistunut²². Mitä enemmän korkeakouluja perustettiin, sitä nopeammin opiskelijamäärät kasvoivat. 1970-luvulla kaikki korkeakoulut valtiollistettiin, ja 100 000 opiskelijan määrä tuli täyteen vuonna 1988. 1990-luvun loppupuolella opiskelijamäärä oli lisääntynyt 50 000 opiskelijalla. (Tilastokeskus 2007.) Tilastokeskuksen tutkimuksen (Yliopistokoulutus 2009) mukaan vuonna 2008 Suomen yliopistoissa tutkintoon johtavassa koulutuksessa oli 164 100 opiskelijaa, mikä tosin oli seitsemän prosenttia vähemmän kuin vuonna 2007. Vuonna 2007 tasaisesti nousut opiskelijoiden määrä kääntyi ensimmäisen kerran laskuun²³. Vuonna 2009 opiskelijamäärä nousi taas ja samana vuonna yliopistoissa opiskeli 168 475 opiskelijaa²⁴. (Yliopistojen opiskelijat vuosina 1985-2008, 2009.)

Taulukko 1. Korkeakouluopiskelijoiden määrä Suomessa (Tilastokeskus 2007).

²²Yliopistokoulutus laajentui nopeasti. 1950-luvun lopussa Oulun yliopisto avasi ovensa, ja 1960-luvulla perustettiin Lappeenrannan ja Tampereen teknilliset korkeakoulut, Joensuun yliopisto sekä Vaasan kauppakorkeakoulu, Yhteiskunnallinen korkeakoulu muuttui Tampereen yliopistoksi ja Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu Jyväskylän yliopistoksi. (Tilastokeskus 2007.)

²³Ks. liite 1. Yliopistojen opiskelijat vuosina 1985 - 2008.

²⁴Ks. liite 2. Opiskelijat kaikissa yliopistoissa kaikilla koulutusaloilla.

Yliopistojen perustehtävä on mahdollistaa tieteellinen tutkimus sekä tarjota siihen perustuvaa ylintä opetusta. Vuorovaikutus yhteiskunnan kanssa on tärkeää, ja tutkimustuloksilla pyritään edistämään yhteiskunnallista vaikuttavuutta. (Yliopistokoulutus ja sen kehittäminen 2012.) Yliopistoissa suoritettu tutkinto antaa valmiudet toimia niin julkisissa viroissa kuin myös monissa muissa ammateissa. Tällä hetkellä Suomessa on yhdeksän monitieteistä yliopistoa, kaksi teknillistä yliopistoa, kaksi kauppakorkeakoulua sekä kolme taidekorkeakoulua, eli yhteensä 16 opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalalla toimivaa yliopistoa (Yliopistot 2011). Kaksi²⁵ näistä on säätiölain mukaisia säätiöitä ja loput julkisoikeudellisia laitoksia. Maanpuolustuskorkeakoulussa, joka kuuluu puolustusministeriön hallinnonalaan, on mahdollista suorittaa sotilasalan korkeakoulututkinto. Alueilla, joilla ei ole omaa yliopistoa, yliopistokeskukset tulevat kuvioon mukaan täydentämällä yliopistokenttää. Nämä keskukset kokoavat alueilleen toimivan yliopistollisen kentän ja toimivat sen puitteissa. Yhteistyössä on yleensä mukana myös ammattikorkeakouluja, kuntia ja maakuntaliittoja.²⁶ Pääasiallisesti yliopistoverkot ovat saman alan tutkimus- ja opetusyksiköiden yhteistyöorganisaatioita. (Yliopistot ja yhteistyöverkostot 2012.)

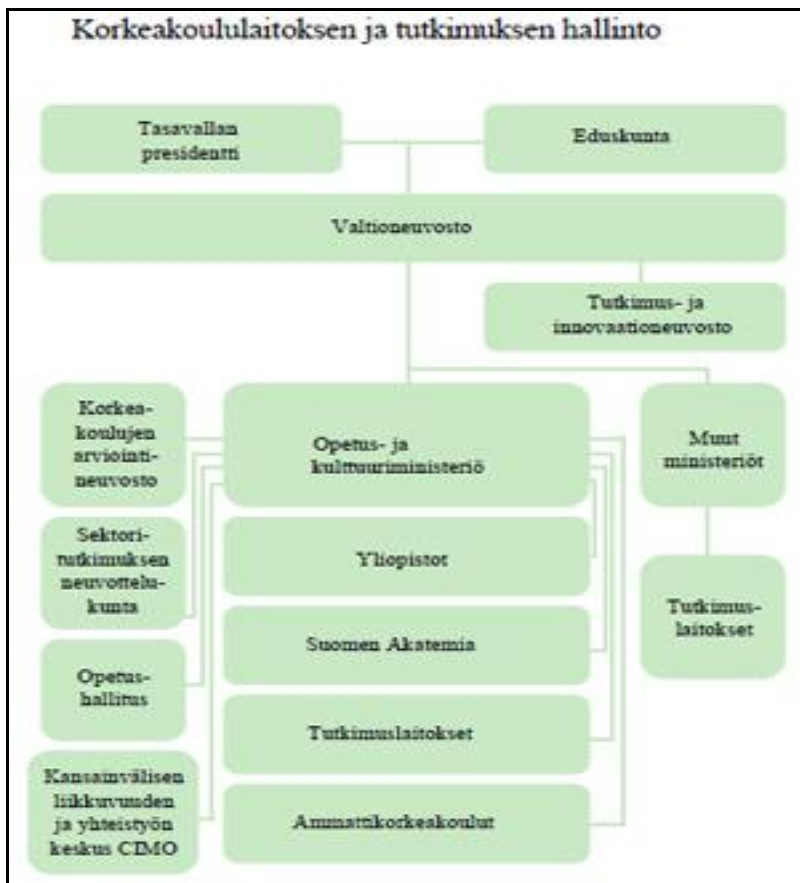
3.2.1 Yliopistojen hallinto ja rahoitus

Yliopistojen päätöksentekojärjestelmä on hyvin itsenäinen Suomessa. Yliopistolain (24.7.2009/558) mukaisesti yliopistot ovat itsenäisiä julkisoikeudellisia laitoksia tai yksityisoikeudellisia säätiöitä säätiölain mukaisesti. Nämä uusimuotoiset yliopistot aloittivat toimintansa 1.1.2010 (Yliopistokoulutus ja sen kehittäminen 2012). Tämän seurauksena yliopistolla ei ole enää virkasuhteita vaan ainoastaan työsuhteita. Samalla säädettiin myös, että vähintään 40 prosenttia yliopiston hallituksen jäsenistä tulee olla yliopistoyhteisön ulkopuolisia henkilöitä. (Jakonen & Tili 2011, 9.)

Yliopistot päättävät itse sisäisestä itsehallinnostaan yliopistolain (24.7.2009/558) antamien puitteiden mukaisesti. Opetus- ja kulttuuriministeriö on vastuussa valtioneuvostolle kuuluvien asioiden valmistelusta sekä korkeakoulujen hallinnon asianmukaisesta ohjauksesta ja toiminnasta (katso alla oleva kuvio 2). Joka neljäs vuosi valtioneuvosto hyväksyy koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman, joka määrittelee lähivuosien linjaukset koulutus- ja tutkimuspolitiikassa. (Yliopistojen hallinto, ohjaus ja rahoitus 2012.)

²⁵Säätiöyliopistot ovat Aalto-yliopisto sekä Tampereen teknillinen yliopisto (Yliopistot ja yhteistyöverkostot 2012).

²⁶Yliopistokeskuksia Suomessa on kuusi: Kajaanin yliopistokeskus, Kokkolan yliopistokeskus Chydenius, Lahden yliopistokeskus, Mikkelin yliopistokeskus, Porin yliopistokeskus ja Seinäjoen yliopistokeskus.

Kuvio 2. Korkeakoululaitoksen ja tutkimuksen hallinto (Yliopistojen hallinto, ohjaus ja rahoitus 2012).

Edellä mainitun suunnitelman, hallitusohjelman ja lainsäädännön lisäksi yliopistojen ohjaus tapahtuu opetus- ja kulttuuriministeriön ja yliopistojen välisellä sopimuksella. Kolmivuotisen sopimuskauden alussa ministeriö ja yliopisto käyvät neuvottelut, joissa sovitaan toiminnalliset ja määrälliset tavoitteet sekä näihin tarvittavat määrärahat. Näissä keskusteluissa sovitaan myös tavoitteiden seurannasta, arvioinnista sekä toiminnan kehittämisestä. KOTA-järjestelmä, on kehitetty nimenomaan näiden kahden väliseen tiedonvaihtoon. Vuosina, jolloin neuvotteluja ei ole, yliopisto saa kirjallisen palautteen opetusministeriöltä. (Yliopistojen hallinto, ohjaus ja rahoitus 2012.)

Korkeakoulutuksen rahoitusta uudistetaan hallitusohjelman mukaisesti tukemaan paremmin nykyisen koulutuksen tavoitteita ja päämääriä. Näihin voidaan lukea koulutuksen läpäisyn parantaminen, nopeampi siirtyminen työelämään sekä hallinnon tehostaminen. Myös opetuksen ja tutkimuksen laatua pyritään parantamaan, kuten myös kansainvälistymistä ja korkeakoulujen vahvuusalojen tarkentumista. (emt.)

Yliopistojen rahoitus muodostuu valtion talousarviossa yliopistoille suunnatuista määrärahoista

sekä tätä täydentävästä rahoituksesta, joihin luetaan muun muassa lahjoitukset, maksullinen toiminta sekä sponsorirahoitus. Täydentävän rahoituksen merkityksellinen osa on tutkimusrahoitusta, josta on kova kansallinen kilpailu. Tutkimusrahoituksen saamisella on myös merkitys puhuttaessa laadun ja vaikuttavuuden vahvistamisesta. Perusrahoituksen määrärahat, jotka koostuvat opetuksen ja tutkimuksen rahoituksen lisäksi strategiarahoituksesta, jaetaan yliopistojen kesken laskennallisen mallin avulla. Noin 64 prosenttia yliopistojen kokonaisrahoituksesta on valtion suoraa rahoitusta. Yliopistojen perustutkimuksen rahoituksesta ja arvioinnista vastaa myös Suomen Akatemia, joka kuuluu opetus- ja kulttuuriministeriön hallinnonalaan. (emt.)

Perusrahoituksen määrärahojen jakoon yliopistojen kesken sovelletaan laskennallista mallia, jossa otetaan huomioon tutkimuksen ja opetuksen lisäksi myös yliopistojen yhteiskunnallinen vuorovaikutus. Lisäksi vielä opetusministeriön tuloksellisuusrahoituksella on tarkoitus palkita yliopistoja niin alueellisesta ja yhteiskunnallisesta vaikuttamisesta kuin myös toiminnan laadusta. (emt.)

Yliopistojen varainhankinnassa on myös ollut ongelmia. Rahoitustavoitteet, jotka yliopistot ovat asettaneet, ovat olleet vaikeita saavuttaa. Rahoituksen kerääminen yrityksiltä ei ole osoittautunut kovinkaan helpoksi, eikä asiaa ole auttanut taloudellinen taantuma. Osa yliopistoista pyysi opetusministeriöltä lisää aikaa varojen hankintaan ja saikin sitä vuoden 2011 kesäkuun loppuun asti. (Jakonen & Tilli 2011, 13.) Vuosien 2008–2011 aikana julkisoikeudelliset yliopistot onnistuivat keräämään yksityisiä lahjoituksia yhteensä 101,8 miljoonaa euroa. Valtion vastinrahoitus varainhankinnan perusteella yliopistoille on yhteensä 241,4 miljoonaa euroa, kun mukaan luetaan tämä ja aiemmat päätökset. Aalto-yliopisto on onnistunut keräämään 200,2 miljoonaa euroa, joten valtion vastinrahoitus on yhteensä 494,2 miljoonaa euroa tämä ja aiemmat päätökset mukaan lukien. Myös Tampereen tekniselle yliopistolle maksetaan vuonna 2012 valtion vastinrahoitusta sen vuonna 2011 keräämien yksityisten lahjoitusten perusteella. Valtion vastinrahoituksen tarkoitus on tukea yliopistojen varainhankintaa. Yliopistojen keräämät varat ja niitä vastaan maksettu vastinrahoitus kohdentuu yliopistojen peruspääomaan. Näitä tuottoja yliopisto käyttää omien päätösten mukaisesti, näin tuetaan yliopistojen vahvistunutta autonomiaa sekä yliopistojen strategista johtamista. (Yliopistoille 195 miljoonaa vastinrahaa valtiolta, 2011.)

3.2.2 Pääsyvaatimukset ja hakeminen

Suomessa yliopistoon hakevalta vaaditaan yleensä ylioppilastutkinto tai vähintään kolmen vuoden

ammattillinen tutkinto. Hakeminen yliopistoihin tapahtuu pääsääntöisesti keväällä, mutta erillisvalinnan kautta opiskelemaan voi päästä myös muuna ajankohtana. Keväällä 2009 otettiin käyttöön yhteishaku, mikä tarkoittaa, että kaikkiin yliopistojen hakukohteisiin voi hakea sähköisesti saman lomakkeen avulla.²⁷ Hakija voi hakea yhteensä yhdeksään eri hakukohteeseen, mutta toistaiseksi yhteishaku koskee vain yliopistojen päävalintoja eli ulkomaalaisvalinnat, maisterivalinnat sekä muut erillisvalinnat jäävät tämän ulkopuolelle. Yliopistoissa voi kaiken kaikkiaan opiskella yhteensä 21 eri alalla²⁸. (Yliopistot 2011.)

Yliopistot saavat itse valita opiskelijansa, ja tästä syystä valintakokeella on suuri merkitys hakuprosessissa. Pääsääntöisesti opiskelija hakee suoraan valitsemansa pääaineen ylempään korkeakoulututkintoon johtavaan koulukseen. Opiskelijavalinnoissa on myös mahdollista käyttää valintakiintiötä, mikä tarkoittaa että jollekin tietylle hakijaryhmälle (esimerkiksi äidinkielen perusteella) on varattu tietty määrä aloituspaikkoja. Hyväksytyksi tullessaan, hakija voi ottaa vastaan vain yhden korkeakoulututkintoon johtavan opiskelupaikan saman lukuvuoden aikana. Yliopistollisiin jatkokoulutuksiin haetaan, kun tietyn koulutusalan pääaineopinnot on suoritettu, ja yleensä jatkokoulutukseen pääsee vain jos ylempi korkeakoulututkinto tai muu vastaava on jo suoritettuna. (Opiskelu ja tutkinnot yliopistoissa 2012.)

Yliopistojen tutkintorakenne on kaksiportainen. Opiskelut on mitoitettu opintopisteissä, joissa yksi vuosi täyspäiväistä opiskelua vastaa 60 opintopistettä. Alempi korkeakoulututkinto, eli kandidaatintutkinto, vaatii 180 opintopistettä, ja sen tavoitteellinen suoritus aika on kolme vuotta. Ylempi korkeakoulututkinto, eli maisterintutkinto on useimmilla aloilla 120 opintopistettä, ja sen tavoitesuoritus aika on kaksi vuotta. Tavoitteellinen valmistumisaika on näin ollen viisi vuotta, mutta joillain aloilla, kuten lääketieteellisessä, tutkinnot voivat olla myös laajempia. (Opiskelu ja tutkinnot yliopistoissa 2012.)

Koulutus itsessään järjestetään pää- ja sivuaineopintoina tai erillisinä monitieteisinä koulutusohjelmina. Kandidaatin tutkinto jakautuu perus- ja aineopintoihin, ja maisterin tutkintoon kuuluu syventävät opinnot. Kaikkiin tutkintoihin sisältyy myös erilaisia kieli- ja viestintäopintoja alasta riippuen, ja nykyään myös harjoittelun sisällyttäminen opintoihin on tutkinto-ohjelmasta riippuen joko pakollista tai vapaaehtoista. (Yliopistot 2011.)

Maisterintutkinnon jälkeen yliopistoissa voi opiskella tieteellisissä jatkokoulutuksissa, jotka

²⁷Hakulomake osoitteessa www.yliopistohaku.fi (Yliopistot, 2011).

²⁸Suurimmat alat ovat: teknillistieteellinen, humanistinen ja luonnontieteellinen (Yliopistot 2011).

tähtäävät lisenssiaatin tai tohtorin tutkintoon. Lisenssiaatin tutkinto on muuttumassa luonteeltaan ammattia painottavaksi erikoistutkinnoksi, ja se sisältää lisenssiaatintyön tekemisen. Tohtorin tutkinto puolestaan sisältää väitöskirjan tekemisen, jota puolustetaan julkisesti vastaväittäjää eli opponenttia vastaan. (Opiskelu ja tutkimus yliopistoissa 2012.)

Yliopistot voivat myös tarjota aikuiskoulutusta, joka yleensä toteutetaan yliopistojen yhteydessä toimivissa täydennyskoulutuskeskuksissa ja/tai avoimissa yliopistoissa. Avoimet yliopistot tarjoavat koulutusta kaikille kiinnostuneille maksua vastaan. Tämän lisäksi yliopistoilla on myös mahdollisuudet tarjota erilaisia tutkimus- ja konsultointipalveluja. (emt.)

4. LUKUKAUSIMAKSUT JA OPISKELIJOIDEN TUKEMINEN

Suomessa on viime vuosien aikana noussut kohu lukukausimaksuista. Kohu sai alkunsa kun esitettiin mahdollisuutta, että ulkomaalaiset opiskelijat joutuisivat maksamaan opiskelustaan lukukausimaksuja. Tästä vielä pidemmälle viety koulutuspoliittinen keskustelu sai jotkut ehdottamaan, että myös suomalaiset korkeakouluopiskelijat maksaisivat tulevaisuudessa opiskelustaan. Tämän väittämän tueksi on esitetty kahta seuraavaa perustelua. (Henttonen 2008, 5.)

Ensinnäkin Suomessa korkeakoulutus on edelleen selkeästi periytyvää. Vaikka Suomessa on pyritty tasa-arvoisuuteen tällä saralla, koulutus periytyy edelleen ja koulutuksen hyödyt keskittyvät niille, joilla voidaan nähdä olevan koulutettu tausta.²⁹ (emt.) Tilastokeskuksen (2009) mukaan 30–49-vuotiaiden naisten ja miesten keskuudessa maisteri- ja tohtoritason tutkinnon suorittaneiden osuus on sitä suurempi, mitä pidemmälle vanhemmat ovat kouluttautuneet. Toisaalta samainen tilasto (emt.) muistuttaa myös, että vanhempien ja lasten koulutukset eivät aina ole samantasoiset. Koulutustason liikkuvuus ei siis ole vain yhdensuuntaista, vaan sitä on molempiin suuntiin.

Toisena perusteena lukukausimaksuille on esitetty opintojen nopeuttamista ja tehostamista. Suomessa hyvinvointipalvelujen ylläpitäminen edellyttää korkeaa työllisyyttä, ja julkisen sektorin resursseihin kohdistuu tällä hetkellä kovat paineet, sillä väestön ikääntyessä tarvitaan uutta työvoimaa. Uusia työntekijöitä markkinoille saataisiin vastavalmistuneista, ja lukukausimaksut voisit kannustaa opiskelijoita valmistumaan tavoiteajassa. (Henttonen 2008, 5.)

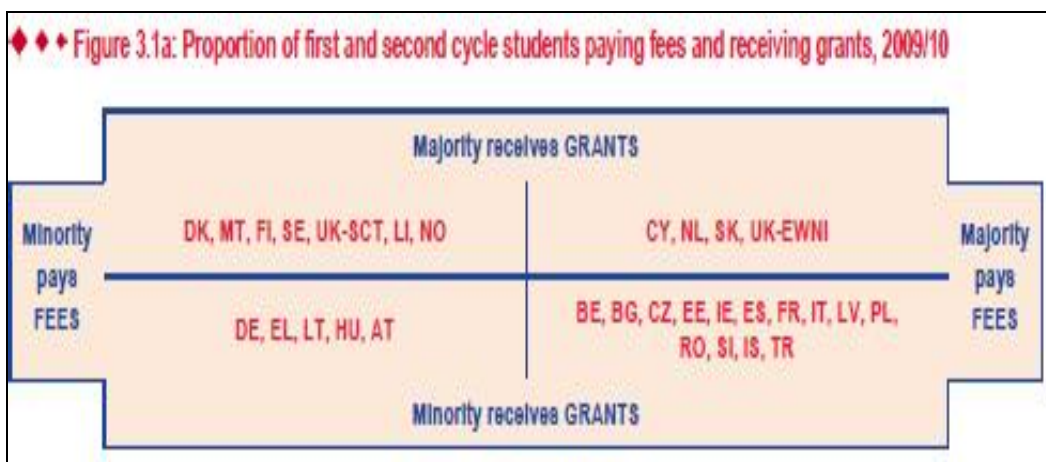
4.1 Euroopassa

Puhuttaessa lukukausimaksuista tai opiskelijamaksuista, vertailu Euroopan maiden kesken on vaikeaa. Kysymys missä maissa opiskelija joutuu maksamaan opiskelustaan kuulostaa yksinkertaiselta, mutta rahoituksen todellisuus voi näyttää erilaiselta riippuen siitä, millaisen opiskelijan perspektiivistä asiaa katsoo. Viitataan kaikkiin opiskelijoihin vai vain tiettyyn joukkoon opiskelijoista? Ovatko maksut pakollisia kaikille vai vain osalle opiskelijoista? Maksetaan nämä maksut ennen opiskelujen aloittamista vai vasta valmistumisen jälkeen? Nämä ovat vain muutamia kysymyksiä kun pohditaan, miten korkea-asteen koulutusta rahoitetaan Euroopassa. Maksuista puhuttaessa ei pidä myöskään unohtaa tukijärjestelmiä, sillä myös niillä on

²⁹Ks. liite 3. Kuvio 1. 30–49-vuotiaiden miesten ja naisten koulutusaste äidin ja isän koulutusasteen mukaan vuonna 2007 (Tilastokeskus 2009).

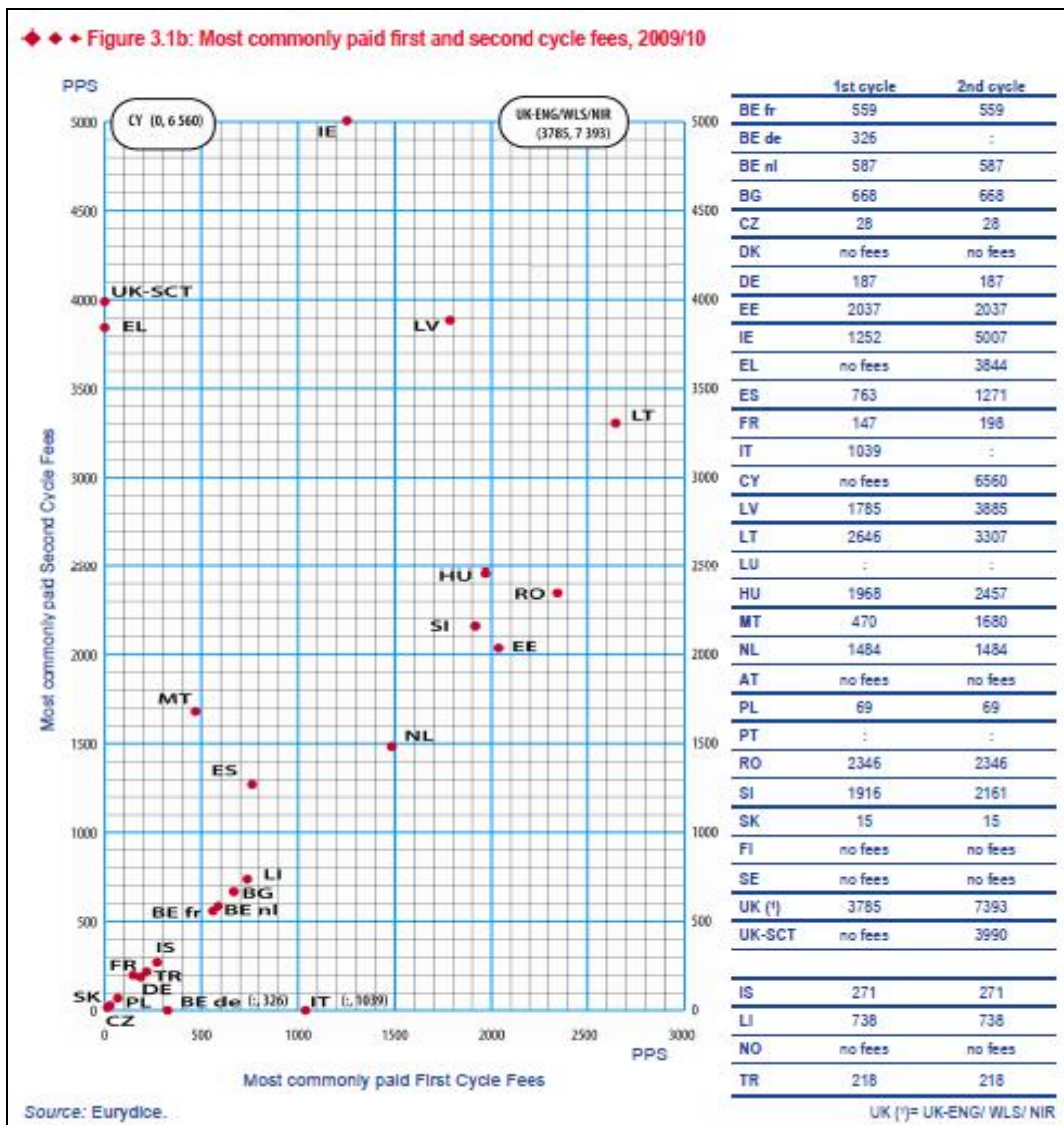
vaikutusta opiskelijoiden maksamiin maksuihin. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 45.)

Kuvio 3. (alla) yhdistää kaksi kansallisten järjestelmien avainpiirrettä, maksaako suurin osa opiskelijoista maksuja opiskelustaan ja myönnetäänkö suurimmalle osalle opiskelijoista avustusta. Kuviossa on otettu huomioon kaikki maksut mitä opiskelija joutuu maksamaan, lukuun ottamatta maksuja ylioppilaskunnille. Suomen (kuviossa 3. merkitty FI) kohdalla voidaan huomata, että suurin osa opiskelijoista ei maksa maksuja, ja että suurin osa myös saa avustusta opintojensa rahoitukseen. Näin on myös Liechtensteinin (LI), Maltaan (MT), Norjan (NO), Ruotsin (SE), Skotlannin (UK-SCT) sekä Tanskan (DK) kohdalla. Yhdistyneen kuningaskunnan (UK-SCT ja UK-EWNI) kohdalla on otettu huomioon vain kokoaikaiset ensimmäisen syklin opiskelijat. (emt.)

Kuvio 3. Toisen syklin opiskelijoiden maakohtainen jaottelu, saako tukia/maksaako maksuja. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 45.)

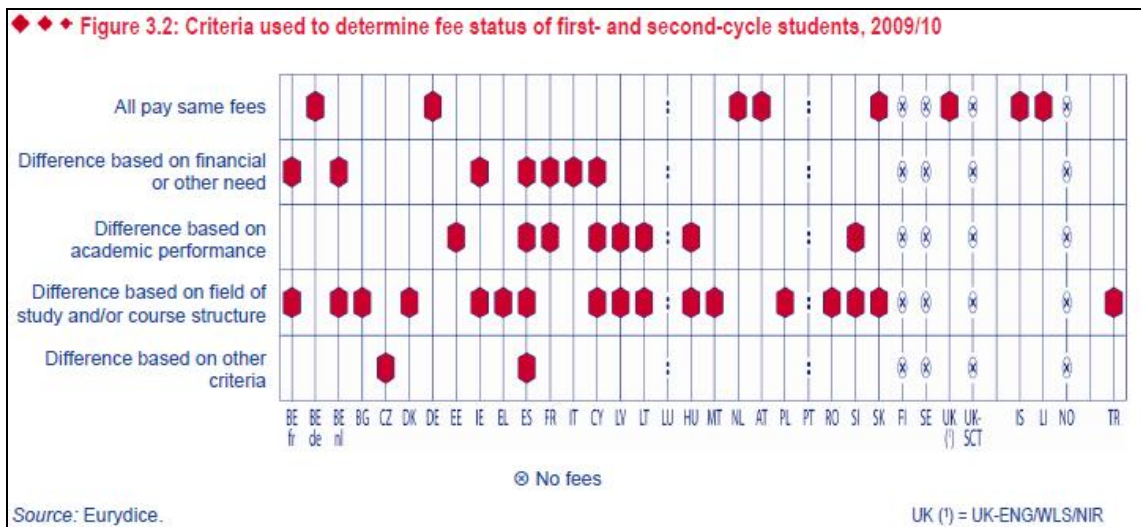
Alla olevassa taulukossa 2. nähdään, miten maksut jakautuvat Euroopassa maittain ja minkä suuruisia maksuja opiskelijat maksavat. Tästä taulukosta käy selvästi ilmi, että Itävallassa, Norjassa, Ruotsissa, Suomessa ja Tanskassa kummankaan syklin opiskelijat eivät joudu maksamaan opiskelustaan maksuja. Taulukosta selviää myös, että vaikka kansallisten tasojen vaihtelevuudet maksuissa ovat pienet, joutuvat toisen syklin opiskelijat mahdollisesti maksamaan opiskelustaan enemmän kuin ensimmäisen syklin opiskelijat. Tämä trendi voidaan nähdä muun muassa maissa, joissa on jo valmiiksi korkeammat maksut kuin Euroopassa keskimäärin. Joissain maissa tämä voidaan nähdä merkinä siitä, että julkisen vallan vastuu korkeakoulutuksen osalta katsotaan koskevan pääasiassa vain ensimmäisen syklin opiskelijoita. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 47–48.)

Taulukko 2. Tyypillisimmät ensimmäisen ja toisen syklin opiskelijamaksut Euroopassa. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 47).

Alla oleva kuvio 4. havainnollistaa viisi tyypillisimmin käytettyä kriteeriä päätettäessä siitä, ketkä opiskelijat joutuvat maksamaan opinnoistaan maksuja. Kansallinen vaihtelu on laajaa, ja usein kriteerejä yhdistetään. Taulukossa on katsottu opiskelijoita, jotka ovat kyseisen maan kansalaisia tai Euroopan unionin alueelta tulleita opiskelijoita. Ainoastaan kolme maata eivät peri opiskelijoiltaan minkäänlaisia maksuja, nämä maat ovat Norja, Ruotsi ja Suomi. Yhdistyneen kuningaskunnan Skotlanti on erikoistapaus, sillä se ei peri maksuja skotlantilaisilta opiskelijoilta, eikä opiskelijoilta jotka tulevat Euroopan unionin alueelta, mutta muista Yhdistyneen kuningaskunnan osista tulevat opiskelijat joutuvat maksamaan maksuja. Tanskassa taas päätoiminen opiskelu on ilmaista, mutta osa-aikainen opiskelu on maksullista. Itävallassa on myös maksuttomuuden periaate, mutta mikäli opiskeluaika ylittyy kahdella lukukaudella, maksullisuus astuu voimaan. Toisessa ääripäässä ovat maat, joissa kaikki maksavat opiskelustaan maksuja, eli erottelevaa tekijää ei tarvita. Näitä maita

ovat Alankomaat, Belgia (saksankielinen alue), Islanti, Liechtenstein, Slovakia, Slovenia, Tšekki, Turkki sekä Yhdistynyt kuningaskunta (Englanti, Pohjois-Irlanti ja Wales). Turkissa poikkeuksellisesti opiskeluala määrittää maksujen suuruuden. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 48–49.)

Kuvio 4. Kriteerit, miten maissa määritellään ketkä opiskelijoista saavat tukea (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 49).

Kaikkein yleisimmin käytetty kriteeri maksujen perimiseen perustuu opiskelutapaan, opiskeluohjelman tyyppiin tai opiskelualaan. Tätä kriteeriä käyttävät Belgia (ranskan- ja flaaminkieliset alueet), Bulgaria, Espanja, Irlanti, Kreikka, Kypros, Latvia, Liettua, Malta, Puola, Romania, Saksa, Slovakia, Slovenia ja Unkari. Tämän ryhmän sisällä on toki erilaisia tilanteita, sillä esimerkiksi Kreikassa joutuu maksamaan toisen syklin opiskeluista, mutta ei ensimmäisen. Muun muassa Latviassa, Liettua ja Unkarissa puolestaan taiteen ja humanistisen tieteiden opiskelijat maksavat minimisumman maksuja, kun vastaavasti lääketieteenopiskelijoilta veloitetaan maksimisumma. Maltalla, Puolassa, Slovakiassa, Sloveniassa, Tanskassa ja Unkarissa osa-aikaisesta opiskelusta veloitetaan maksuja, päätoimisten opiskelijoiden opiskellessa maksuttomasti. Belgiassa (ranskan- ja flaaminkieliset alueet), Espanjassa, Italiassa, Kyproksella ja Ranskassa, opiskelijoiden taloudellinen tilanne vaikuttaa myös maksujen perimiseen. (emt.)

Yhdeksässä maassa opiskelijat voidaan vapauttaa opiskelumaksujen maksamisesta tai heiltä voidaan vähentää maksuja akateemisen suorituskyvyn mukaisesti. Nämä maat ovat Espanja, Kypros, Latvia, Liettua, Ranska, Slovenia, Turkki, Unkari ja Viro. Ranskassa esimerkiksi alkuperäinen syy avustusten myöntämiseen ja opiskelumaksuista vapauttamiseen on opiskelijan taloudellinen tilanne, mutta saadakseen nämä edut koko koulutuksen ajan, opiskelijan tulee

ylläpitää menestyksestä akateemista suorituskyyä. Latviassa, Liettuassa, Sloveniassa ja Unkarissa akateeminen suorituskyy yhdistetään opiskeluohjelman kanssa. Belgiassa (ranskan- ja flaaminkieliset alueet) puolestaan opiskelijan taloudellinen tilanne yhdistetään opiskeluaan. Espanja ja Kypros yhdistävät akateemisen suorituskyyyn, opiskeluohjelman sekä opiskelijan taloudellisen tilanteen maksujen suuruuteen. Espanja tosin on poikkeus, sillä siellä perheen taloudellinen tilanne vaikuttaa ratkaisevasti opiskelijamaksuihin. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 48–49.)

Puolassa, Slovakiassa ja Tšekeissä korkea-asteen instituutiot saavat itse päättää vieraskielisten opiskeluohjelmiansa maksuista. Muissa tapauksissa maksut on rajoitettu koskemaan sisäänpääsymaksuja sekä opiskelijoita, joiden opiskeluaika venyy vuodella määritellystä tavoiteopiskeluajasta. Vaikka Latviassa maksut veloitetaan suurimmalta osalta opiskelijoista, vieraskielisten ohjelmien maksut ovat yleensä korkeammat kuin maan virallisella kielellä opetetut ohjelmat. (emt.)

Stipendit ovat palkinnon kaltaisia tunnustuksia, jotka voidaan ansaita erinomaisella koulumenestyksellä, urheilullisella tai taiteellisella lahjakkuudella tai esimerkiksi taidokkaalla johtajuudella. Käytännössä stipendeillä tarkoitetaan siis rahoitusta, jota on mahdollista saada ilman takaisinmaksuvelvollisuutta. (Education USA 2009.) Stipendejä myöntävät muun muassa yliopistot itse, yritykset, kansalaisjärjestöt ja uskonnolliset yhteisöt. Yleensä yksityisten tahojen myöntämät taloudelliset tuet eivät ole tarveharkintaisia, vaikkakin opiskelijoiden saama tuen määrä vaihtelee eri syistä johtuen. (Riikonen 1997, 46.) Suomessa on myös stipendi-käytäntöjä, mutta koska meillä ei tarvitse maksaa lukukausimaksuja, myönnettävät summat eivät suinkaan yllä niin korkealle kuin esimerkiksi Isossa-Britanniassa. Suomessa stipendit on tarkoitettu lähinnä ulkomailla opiskelua varten tai harjoitteluapurahoiksi. (Opintoluotsi 2008.)

4.2 Suomessa

Aikaisemmin Suomessa korkeakouluopiskelu on ollut maksutonta kaikille opiskelijoille, mutta yliopistolain myötä EU- ja ETA-maiden ulkopuolelta tulevat opiskelijat joutuvat mahdollisesti nykyään maksamaan lukukausimaksuja maisteriohjelmissa opiskelustaan. Lukukausimaksujen periminen on kokeiluluontoista vuoteen 2014 asti, ja se otettiin käyttöön syyslukukaudella 2011. (Jakonen & Tilli 2011, 9.)

Lukukausimaksujen periminen Suomessa ei ole ennenkuulumaton asia. Yhteiskunnallinen

korkeakoulu (Tampereen yliopiston edeltäjä vuosina 1930–1966) peri aikoinaan opiskelijoiltaan lukukausimaksuja, sillä se oli yksityinen opinahjo. Vain yksityiset yliopistot saivat periä maksuja, joten opiskelijoiden tilanne voitiin tuolloin nähdä eri-arvoisena. Elokuussa 1968 ylioppilaskunta julisti maksulakon, millä pyrittiin poistamaan maksut, ja tämä tapahtuikin vuonna 1974, jolloin yliopisto muuttui valtion yliopistoksi. (Sipilä 2010.)

Vuonna 1992 opetusministeriö ilmoitti aikomuksesta ottaa käyttöön lukukausimaksut 1.1.1993. Perusteena tälle ilmoitettiin julkisen talouden tasapainon parantaminen. Lukukausimaksut olisivat olleet suuruudeltaan 500 markkaa (noin 84 euroa), ja niitä olisi ollut tarkoitus periä korkeakoulujen, lukioden sekä ammatillisten oppilaitosten opiskelijoilta. Opiskelijaliikkeet reagoivat tähän vahvasti mielenosoitusten sekä erilaisten kampanjoiden kautta. Joulukuussa 1992 lamabudjetti odotti eduskunnan käsittelyä, koska vaikeista leikkauksista ei päästy yhteisymmärrykseen. Sivistysvaliokunta oli opiskelijoiden puolella, mutta eduskunnan vahvistaman talousarvion puuttuessa, hallituksen esitys toimi väliaikaisena budjettina, ja tähän sisältyi edelleen lukukausimaksujen käyttöönotto yliopistoissa niille, jotka ylittäsivät tavoiteajan sekä niille, jotka suorittivat kahta tutkintoa. Suomen ylioppilaskuntien liitto valitti oikeuskanslerille vedoten muun muassa tasa-arvolakiin³⁰, Yhdistyneiden kansakuntien ihmisoikeussopimukseen³¹ sekä hallitusmuotoon³². Oikeuskansleri puolsi Suomen ylioppilaskuntien liiton kantelua, joten

³⁰”Opetusministeriön aikoma päätös olisi vastoin naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain 7 §:ää. Ne opiskelevat naiset, jotka ovat opiskeluaikanaan hankkineet lapsia ja pyrkineet myös äitiyslomansa aikana edistämään opintojaan, joutuvat tosiasiallisesti opetusministeriön päätöksen seurauksena sukupuolensa takia syrjityiksi. Samaten ne opiskelevat miehet, jotka ovat suorittaneet asepalveluksensa opiskeluaikanaan ja pyrkineet edistämään tuona aikana mahdollisuuksiensa mukaan opintojaan, joutuvat opetusministeriön päätöksen takia sukupuolensa takia syrjityiksi.”(Korkeakoulujen lukukausimaksu, valtion maksuperustelaki - Taannehtiva lainsäädäntö - Helsingin yliopisto 1153/192.)

³¹”Opetusministeriön päätös rikkoi Suomessa asetuksella voimaan saatettua Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksen 16.12.1966 hyväksymää taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (TSS-sopimus) 13 artiklaa vastaan (A taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen voimaansaattamisesta 16.1.1976/106, SopS 6). Sopimuksen 13 artiklan 2 momentissa sopimusvaltiot tunnustavat, että sopimuksen täydellisen toteutumisen kannalta: -- c) korkeampi opetus on kaikin asianmukaisin tavoin tehtävä yhtä mahdolliseksi kaikille kyvykkyyden perusteella ja ennen kaikkea ottamalla asteittain käyttöön maksuton opetus.” (emt.)

³²”Opetusministeriön päätösehdotuksen mukaan lukukausimaksuja alettaisiin periä korkeakouluissa 1.1.1993 lukien. Opiskelijat ovat kirjoittautuneet läsnä- tai poissaoleviksi korkeakouluihinsa koko lukuvuodeksi 1992 - 93 jo alkusyksyllä 1992. Päätöksellään opetusministeriö puuttuisi yksipuolisesti opiskelijan ja korkeakoulujen väliseen, kirjoittautumisvaiheessa syntyneeseen julkisoikeudelliseen oikeussuhteeseen. Tämä yksipuolinen puuttuminen on yleisten julkisoikeudellisten periaatteiden vastainen ja tapahtuu opiskelijan vahingoksi.” (emt.) ja

”Opetusministeriön aikoma päätös on tarkoitettu koskemaan kaikkia Suomen korkeakouluja. Helsingin yliopistolle on hallitusmuodon 77 §:ssä kuitenkin säädetty itsehallinto-oikeus, jonka ytimenä korkeinta opetusta ja opiskelua nimenomaisesti voidaan pitää. Näin ollen opetusministeriön päätös olisi hallitusmuodon 77 §:n vastainen määrätessään myös Helsingin yliopiston ottamaan lukukausimaksut käyttöön ilman, että niistä on säädetty sen paremmin lakia kuin asetustakaan, ja ilman, että Helsingin yliopiston konsistori on antanut asiasta lausuntonsa. Jos hallitusmuodon 77 §:n perusteella Helsingin yliopisto rajataan lukukausimaksupäätöksen ulkopuolelle samalla, kun kyseinen maksu muissa korkeakouluissa otettaisiin käyttöön, rikotaan puolestaan hallitusmuodon 5 §:ää vastaan. Tällöin korkeakouluopiskelijat joutuvat lain edessä tosiasiallisesti epätasa-arvoiseen asemaan riippuen siitä, missä korkeakoulussa he tutkintoaan suorittavat. (emt.)

lukukausimaksuilta välttyttiin tuolloin. (Opiskelijafoorumi 2011.)

Nykyiseen yliopistolakiin (24.7.2009/558) on sisällytetty määräajan voimassa oleva säännös, jonka mukaan yliopiston yksittäisissä ylempään korkeakoulututkintoon johtavissa vieraskielisissä korkeakoulutusohjelmissa olisi mahdollisuus kerätä maksuja opiskelijoilta, jotka tulevat EU/ETA-maiden ulkopuolelta. Lukukausimaksukokeilun tavoitteena on vahvistaa korkeakoulujen kansainvälistymistä, ja luoda korkeakouluille uusia kansainvälisiä toimintamahdollisuuksia. Koulutusohjelmista, joista lukukausimaksuja peritään, sovitaan opetusministeriön ja yliopistojen välisissä sopimuksissa ja niistä säädetään opetusministeriön asetuksella. Kokeilun piiriin on tarkoitus kuulua ohjelmia, jotka on laadittu kansainvälisessä yhteistyössä sekä yhteistutkintoja myöntäviä ohjelmia, kuten Erasmus Mundus. Tärkeää on kiinnittää huomio siihen, että kokeiluun osallistuu koulutusohjelmia monilta eri aloilta, koska näin saadaan riittävän monipuolisia kokemuksia maksullisen koulutuksen kysynnästä. Säännös on voimassa viisi vuotta, jonka aikana on tarkoitus selvittää, mitä vaikutuksia maksullisiin ohjelmiin siirtymisestä on korkeakoulujen kansainvälistymisessä. Tarkoituksena on myös selvittää suomalaisen korkeakoulun vetovoimaisuutta sekä vieraskielisen koulutustarjonnan laatua. (Valtiopäivät 2010, 57.)

Säännöksen mukaan korkeakoulut saavat itse päättää, minkä suuruisia maksuja opiskelijoilta peritään, sillä näin yliopistolle jää mahdollisuus reagoida joustavasti ja nopeasti koulutusmarkkinoilla tapahtuviin muutoksiin. Näin myös korkeakoulujen kilpailukykyisimmät koulutusohjelmat hyötyisivät taloudellisesti. Koska maksullisista ohjelmista saadut lisätulot jäävät yliopistojen omaan käyttöön, ne eivät pienennä korkeakoulujen perusrahoitusta. Jotta myös vähävaraisille lahjakkaille opiskelijoille pystytään tarjoamaan mahdollisuus osallistua koulutukseen, yliopistojen tulee kehittää maksullisiin ohjelmiin apurahajärjestelmä. Apurahajärjestelmästä ei ole suoria yksityiskohtaisia säädöksiä, vaan jokainen yliopisto voi toteuttaa tämän parhaalla näkemällään tavalla. Mahdollisuuksia on monia, apurahajärjestelmä voi kattaa esimerkiksi osan opiskelijan lukukausimaksuista tai lukukausimaksun kokonaan. Mahdollista on myös, että apurahajärjestelmä voi kattaa opiskelijan elinkustannuksia opiskelun aikana, joko osan tai kokonaan. Esimerkiksi Erasmus Mundus -ohjelman apuraha luetaan tällaiseksi apurahajärjestelmäksi. (emt.)

Jakonen & Tilli (2011, 9) toteavat, että siinä missä opetusministeriön, yliopistojen rehtorien ja muun yliopiston hallinnon mukaan yliopistolain tuomat uudistukset ovat ”parasta mitä suomalaiselle yliopistolla on tapahtunut sitten niiden perustamisen”, muu akateeminen rintama ei ole ollut yhtä innoissaan. Tämä on ymmärrettävää, sillä esimerkiksi Oulun yliopistossa aloitettiin

yhteistoimintaneuvottelut melkein välittömästi uudistusten julkaisemisen jälkeen, vedoten toimintojen uudelleenjärjestelyyn ja tehostamiseen. Vähentämällä 180 henkilöä, pyritään yliopiston mukaan seuraaviin tavoitteisiin; “voimavarojen keskittäminen muun muassa monitieteisiin ja kansainvälisiin tutkimusyksilöihin, tutkimusperusteisen opetuksen kehittämiseen sekä rahoituspuolen vahvistamiseen”. Tästä seurasi esimerkiksi Kajaanin luokanopettajakoulutuksen lakkauttaminen eli 68 henkilön irtisanominen, toimintojen yhdistäminen ja ulkoistaminen sekä ei-pakollisten kielten opetuksen lopettaminen. (Jakonen & Tilli 2011, 10.)

Mitä tulee Suomen kansalaisiin, Suomessa yliopisto-opiskelu on kansalaisille edelleen maksutonta, ja yliopisto-opiskelijat voivat saada Kansaneläkelaitokselta sekä opintojen aikaista että opintojen jälkeistä tukea. Opintojen aikaisiin tukimuotoihin luetaan opintoraha, asumislisä, opintolainan valtion takaus sekä ateriatuki³³. Opintojen jälkeisiin etuuksiin luetaan opintolainan korkoavustus sekä opintolainan vähennysmahdollisuus verotuksessa. (Opiskelijat 2009.)

Kuukausittaista opintotukea voi saada suomalainen korkeakouluopiskelija, joka suorittaa tutkintoa tai tieteellistä jatkotutkintoa. Opintotuki koostuu kolmesta eri tuesta, opintorahasta, asumislisästä sekä valtion takaamasta opintolainasta (Opintotuki 2009). Tuen saaminen edellyttää jatkuvaa edistymistä opinnoissa, opintojen tulee karttua vähintään 5,0 opintopistettä joka kuukausi³⁴ (Opintotuen muutokset 1.8.2011 alkaen 2011). Ennen kaikkea opintotuen voi kuitenkin vain saada opiskelija, joka todella tarvitsee taloudellista tukea opintojensa aikana. Mikäli opiskelija käy opintojensa ohessa työssä, on hänellä myös velvollisuus seurata, etteivät vuoden aikana saadut tulot ylitä sallittua tulo rajaa. Opiskelijan tulot vaikuttavat siis siihen, kuinka monelta kuukaudelta opiskelijalla on oikeus nostaa tukea. (Kansaneläkelaitos 2009, 2.)

	Korkeakoulu (euroa/kuukausi)
Avioliitossa tai elatusvelvollinen	298
Itsenäisesti asuva 20 vuotta täyttänyt	298
Itsenäisesti asuva 18–19 -vuotias	298
Itsenäisesti asuva 17-vuotias	145 A
Vanhempansa luona asuva 20 vuotta täyttänyt	122 A
Vanhempansa luona asuva 17–19-vuotias	55 A

Taulukko 3. Opintorahan määrä (Opintotuki 2009). A = voidaan korottaa vanhempien tulojen perusteella

³³Korkeakouluopiskelijat ovat oikeutettuja alennettuun aterian hintaan ravintoloissa mitkä ovat tuen piirissä. Ateriatuen saa opiskelijakorttia näyttämällä ja sen määrä on 1,67 euroa aterialta. (Ateriatuki 2009.)

³⁴Kela seuraa opintopisteiden karttumista korkeakoulun opintotukilautakunnan avulla ja mikäli opintosuorituksia ei ole riittävästi, opiskelija joutuu tekemään selvityksen siitä, miksi opintopisteet eivät ole karttuneet. Mikäli selvitystä ei tehdä, opintotuki lakkautetaan. Opintotukea voi nostaa kokonaisuudessaan 55–65 kuukautta, riippuen oppialasta. (Kansaneläkelaitos 2009, 14).

Opintorahan suuruuteen vaikuttavat ikä, asumismuoto, siviilisääty sekä oppilaitos. Yllä olevasta taulukosta 3. näkee kuinka paljon opintorahaa korkeakouluopiskelija voi saada elämäntilanteesta riippuen. (Opintoraha, 2009.) Asumislisää saa kuukausilta, joina opiskelee päätoimisesti, mikäli asuu vuokra-, asumisoikeus- tai osaomistusasunnossa. Asumislisän määrään vaikuttavat asumismenojen määrä sekä se, asuuko vanhempiensa omistamassa asunnossa. Kaiken kaikkiaan asumistukea voi saada 80 prosenttia asumismenoista, mikä kuitenkin on maksimissaan 252 euroa kuukausimenoista.³⁵ Mikäli asuu vanhempiensa omistamassa asunnossa, asumislisän määrä on enintään 58,87 euroa/kuukaudessa. (Kansaneläkelaitos 2009, 5.) Kolmas tukimuoto on valtion takaama opintolaina, jonka myöntää opiskelijan valitsema pankki. Lainan saaminen edellyttää opintotuen piirissä olemista. (Kansaneläkelaitos 2009, 7.) Lainan määrä riippuu opiskelijan iästä ja oppilaitoksesta, alla oleva taulukko 4. kertoo opintolainan valtioneuvoston määrät. (Opintolaina 2009.)

Opintolainan valtioneuvoston määrät (euroa/kuukausi)	
Alle 18-vuotias muu kuin korkeakouluopiskelija	160
18 vuotta täyttänyt muu kuin korkeakouluopiskelija	300
Korkeakouluopiskelija	300
Aikuiskoulutustukea saava (kotimaassa opiskeleva)	300
Ulkomailla opiskeleva korkeakouluopiskelija	600

Taulukko 4. Opintolainan määrä (Opintolaina 2009).

Opintolainan korkoavustukseen ovat oikeutettuja pienituloiset. Korkoavustuksella tarkoitetaan, että Kela maksaa opintolainan erääntyvät korot kokonaisuudessaan ilman takaisinmaksuvelvollisuutta. Korkotuen saanti on tiukasti sidottu tarpeeseen, ja tarpeen määrittelevät tulorajat. (Korkoavustus 2009.) Opintolainan vähennyksen verotuksessa voi saada opiskelija, joka suorittaa opintonsa määräajassa³⁶, jonka tutkinnon aloittamisvuosi on aikaisintaan lukuvuosi 2005–2006, ja jolla on lainaa enemmän kuin 2500 euroa. Vähennystä saa 2500 euron ylittävästä osuudesta 30 prosenttia. (Opintolainavähennys, 2009.)

Näiden etujen lisäksi eri yliopistot tarjoavat opiskelijoilleen erilaisia muita etuuksia. Esimerkiksi

³⁵Maksimissaan asumislisä voi olla 201,60 euroa kuukaudessa.

³⁶Esimerkiksi suorittaessa 300 opintopisteen laajuisen alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon määräajalla tarkoitetaan 7 vuotta, 5 vuotta on tavoiteaika ja 2 vuotta mahdollista lisäaikaa (Opintolainavähennys, 2009).

Tampereen yliopiston ylioppilaskunta Tamy myöntää jokaiselle läsnäolevaksi ilmoittautuneelle opiskelijalle opiskelijakortin, joka oikeuttaa tiettyihin ennalta määriteltyihin etuuksiin. Näihin etuuksiin lukeutuu muun muassa mahdollisuus käyttää Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiön palveluita, 50 prosentin alennus matkustaessa junalla ja linja-autolla Suomessa, sekä lukuisat valtakunnalliset alennukset esimerkiksi ravintoloissa ja vaatekaupoissa. (Opiskelijakortti 2007.) Tampereen yliopiston Tietokonekeskus tarjoaa opiskelijoilleen mahdollisuuden ladata omille tietokoneilleen eri ohjelmia, kuten F-secure viruksentorjuntaohjelman, sekä mahdollisuuden käyttää tietokonehuoneita ja ryhmätyöhuoneita työskentelytiloinaan. Tampereen yliopiston opiskelijoilla on myös käytössään tulostuskiintiö, johon lisätään joka lukukausi 200 sivua. (Tietokonekeskuspalvelut opiskelijoille 2008.) Yliopistojen omat kirjastot toimivat Suomessa kurssikirjojen välittäjinä eli jokaista kurssikirjaa ei välttämättä tarvitse ostaa omaksi. Myös asunnon etsimiseen on tarjolla apua. Tällaista apua tarjoavat Suomessa eri opiskelija-asuntosäätiöt, Tampereella tällainen säätiö on Tampereen seudun opiskelija-asuntosäätiö. (Tampereen seudun opiskelija-asuntosäätiö 2009.)

5. AIEMPI TUTKIMUS LUKUKAUSIMAKSUJEN EDUISTA JA HAITOISTA

Keskustelu suomalaisiin opiskelijoihin kohdistuvista lukukausimaksuista on saanut voimakasta vastarintaa. Vastarinta vetoaa usein erityisesti maksuttomuuden periaatteeseen. Koulutuksen maksuttomuuden perustellaan kuuluvan hyvinvointivaltion peruselementteihin. Mikäli yhteen peruselementtiin kajottaisiin, olisiko se vain alku universaalien hyvinvointivaltion rappeutumiselle? Hyvinvointivaltion kun on tarkoitus taata kaikille kansalaisille yhtäläiset mahdollisuudet, turvata kansalaisten oikeuksia sekä tukea tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden toteutumista. (Henttonen 2008, 5.) Nykyään kuitenkin monet julkisen sektorin tuottamat palvelut ovat maksullisia (esimerkiksi sairaanhoito ja liikenne), jotta näistä aiheutuvat kulut saataisiin katettua. Miksi siis opiskelun tulisi olla poikkeus ja säilyä täysin maksuttomana? Tulisi pitää myös mielessä, ettei koulutus aina ole ollut Suomessa täysin maksutonta. 1960-luvulla perittiin lukukausimaksuja oppikouluissa sekä yliopistoissa ja vielä 1970-luvulla tenttimaksut olivat arkipäivää opiskelijoille. (Viren 2011, 54.)

Jotta pystyttäisiin ylläpitämään kansalaisten hyvinvointia ja tasa-arvoa, myös koulutusjärjestelmän täytyy kehittyä siinä missä suomalainen yhteiskunta kehittyä ja työmarkkinoiden rakenteet muuttuvat. Ei myöskään pidä unohtaa kansainvälisen kehityksen tuomia uusia haasteita järjestelmälle. Ei pidä ajatella, että hyvinvoinnin ja tasa-arvon puolustaminen vaatisi piiloutumista nykyisten rakenteiden ja järjestelmien taakse, vaan pikemminkin avointa suhtautumista järjestelmien kehittämiseen. Koulutusjärjestelmän toimimisen suhteen yksi olennainen osa on resurssien kulku järjestelmän sisällä. Koulutusjärjestelmän rooliin yhteiskunnan osana vaikuttaa olennaisesti se, millä periaatteella koulutushyvä jakautuu kansalaisten kesken, ja millä periaatteella koulutuksen kustannukset kerätään. (Henttonen 2008, 7.)

Globalisoituneessa maailmassa koulutuksen hyödyt ja kustannukset eivät välttämättä kuitenkaan kohtaa. Pääasiallisesti koulutuksesta hyötyy koulutukseen päässyt opiskelija³⁷, mutta myös ne jotka

37 ”Keskimäärin yliopistotutkinto (ts. maisteritutkinto) maksaa 40 000 euroa. Opiskelija voi maksimissaan saada opintotukea (70 kuukaudelta) noin 38 000 euroa. Lisäksi tulevat VR:n ja Matkahuollon alennukset, subventiot KELAlta ja muilta yrityksiltä. Toisaalta ylemmän korkeakoulututkinnon suorittanut saa vuodessa keskimäärin 17 000 euroa enemmän palkkaa kuin keskiasteen koulutuksen läpikäynyt. Vaikka ensin mainitun ansioura jääkin noin viisi vuotta lyhyemmäksi ja vaikka verotus söisi erotuksesta kolmanneksen, jää eroa noin 350 000 euroa. Kaiken lisäksi eläketulot ovat lähes 200 000 euroa suuremmat osin nousevasta ansioprofiilista johtuen. Eli kokonaissumma on yli puoli miljoonaa euroa. Juristeilla ja lääkäreillä erotus voi nousta jopa puoleentoista miljoonaan. Esimerkiksi Hämäläisen & Uusitalon (2003) tutkimuksessa päädyttiin arvioon, että korkeakoulutuksen yksityiset (siis opiskelijan saamat) reaaliset tuottoasteet ovat keskimäärin 14 prosenttia.” (Viren 2011, 55.)

eivät pääse koulutukseen joutuvat maksamaan osan kustannuksista. Koska koulutus on edelleen periytyvää (ks. luku 4.) koulutukseen valitut ovat keskimäärin suurituloisia ja koulutuksen ulkopuolelle jäävät pienituloisia. Tältä osin koulutuksen voidaan nähdä edustavan äärimmäisen regressiivistä tulonsiirtojärjestelmää. Nykyään joudutaan myös yhä useammin tilanteeseen, missä koulutettu ei hyödytä millään tavoin koulutuksen tarjonnutta maata. Suomen maksuton koulutus on vuosittain houkutellut kansainvälisiä opiskelijoita eri puolilta maailmaa. Kaikki näistä Suomeen tulleista opiskelijoista eivät jää Suomeen opiskelujensa jälkeen vaan palaavat kotimaahansa tai muuttavat kolmanteen maahan. Näin ollen opiskelija vie mukanaan koulutuksesta saamansa hyödyn, mutta jättää koulutuksesta aiheutuneet kulut koulutuksen tarjonnan maan maksettaviksi. Samaa on huomattavissa myös suomalaisten opiskelijoiden keskuudessa. Työpaikkoja ei ole Suomessa tarjolla niin paljon kuin ulkomailla, joten moni opiskelija suuntaankin suoraan opintojen jälkeen kansainvälisille markkinoille, vieden koulutuksesta saadun hyödyn mennessään. (Viren 2011, 55.)

5.1 Koulutuksen laatu

Jotta pystyttäisiin takaamaan laadukas koulutus, täytyy olla riittävästi resursseja käytettävissä. Korkeaa laatua tavoitellessa, ei ole varaa jättää koulutuksen ulkopuolelle alempien sosioekonomisten ryhmien lahjakkaita lapsia. Tämä tarkoittaa sitä, että koulutusten kustannuksia jakaessa pitää kiinnittää huomiota tasa-arvon tukemiselle. Järjestelmän, jonka avulla koulutuksen kustannukset tulevaisuudessa jaetaan, ei siis tulisi lisätä yksilöiden sosioekonomisesta taustasta johtuvia eroja koulutukseen valikoitumisessa. Jatkossakin koulutusjärjestelmän perustavoitteen tulee olla koulutuksen mahdollistaminen jokaiselle kansalaiselle taustastaan riippumatta. (Henttonen 2008, 16.)

Tästä huolimatta koulutukseen valikoituminen on sattumanvaraista ja paikoin myös epäoikeudenmukaista. Koska koulutus koetaan kannattavana henkilökohtaisena investointina, koulutuspaikkojen kysyntä ylittää selkeästi tarjottujen opiskelupaikkojen määrän. Liikakysyntää säännöstelemään on luotu pääsykokeet, jotka eivät aina huomioi hakijoiden oleellisia ominaisuuksia ja motivaatiota. Pääsykokeiden avulla ei millään pystytä varmistamaan, että korkeakouluihin pääsisivät juuri ne, jotka sinne eniten haluavat ja joiden motivaatio on korkeimmalla. Kun pääsykokeista on päässyt läpi, opiskelumotivaatio sekä tehokkuus saattavat laskea. Opintotuki ei ole suuri, joten opiskelijan ohella halutaan tehdä töitä ja koska opintojen pidentyminen ei tuota ylimääräistä maksuja, opinnot lykkääntyvät. Lisäksi oman pääaineen opinnot eivät riitä ja useita

työelämän kannalta turhia sivuaineita tulee luettua liikaakin. Myöskään opetuksen laatua ei kyseenalaisteta, koska koulutus on kuitenkin maksutonta ja niin kutsutulta ilmaishyödykkeeltä ei vaadita paljoa. (Viren 2011, 55.)

Koulutuksen laatu ja resurssit kulkevat myös käsi kädessä. Laatua ei ole helppo määritellä, ja määritelmä riippuu usein määrittelijästä. (Henttonen 2008, 16–17.) Laatumittarit ovat kuitenkin usein määrällisiä. Kaitilan & Peltokosken (2010, 136) mukaan laatua mitataan muun muassa seuraavanlaisilla kysymyksillä:

- Missä ajassa opiskelija valmistuu?
- Saavutetaanko oppialakohtaiset tavoiteajat vai ei?
- Millaisilla arvosanoilla tutkinnot ulosmitataan?
- Onko opetusresurssien ja opiskeluajan välinen suhde oikea?
- Kuinka monta artikkelia tutkija on julkaissut? Kuinka monta niistä on kansainvälisiä?
- Millaisin arvosanoin opiskelijat arvioivat saamaansa opetusta?

Sisällöllinen suoriutuminen on siis keskiössä laadunvarmistusmenetelmissä. Mittarit kohdistuvat nimenomaisesti yksilön suoriutumiseen. Mittareiden on tarkoitus piiskata yksilöä kehittämään henkilökohtaista tuottavuutta. Suoriutuminen tehdään mitattavaksi erilaisin järjestelmin, ja näiden järjestelmien avulla suoriutumista pystytään myös ohjaamaan haluttuun uomaan eli niin sanotusti ”oikeaan uomaan”. (emt.)

Koulutukseen tulee siis olla käytettävissä riittävät resurssit, jotta pystyttäisiin luomaan laadukas koulutusmahdollisuus kaikille halukkaille. Kansainvälinen vertailu todistaa, että Suomessa koulutuksen kannattavuus on varsin hyvällä tasolla. OECD:n Education at a Glance -julkaisun mukaan, suomalaisen korkeakoulutuksen yksilölle tuoma tuotto on korkeampi kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Isossa-Britanniassa. Tarkastellessa koulutuksen brutto- ja nettotuottoa, ero odotuksissa ja tutkimustuloksissa selittyy. Edellisellä viitataan yksinomaan koulutuksen tuomaan palkkahyötyyn ja jälkimmäisellä koko kokonaisuuteen, johon luetaan koulutuksen kustannukset, opintososiaaliset edut sekä verotuksen vaikutukset. Lukujen välinen ero johtuu koulutuksen tuoton erilaisesta jakautumisesta. (Henttonen 2008, 16–17.)

Suomessa korkeakoulutettujen palkkataso ei vertaudu suosiollisesti muiden länsimaiden vastaavan koulutuksen saaneiden palkkatasoon. Verratessa esimerkiksi Suomea ja Yhdysvaltoja, Yhdysvaltojen kollegamme näkevät huomattavasti suuremman luvun palkkalaskelmassaan kuin me.

Mutta otettaessa huomioon koulutuksen suorat ja epäsuorat vaikutukset, Suomi nousee korkeammalle koulutuksen kannattavuudessa. Syynä tähän ovat suuret lainat, joilla yhdysvaltalainen kollega on rahoittanut lukukausimaksunsa sekä opintoaikaisen toimeentulonsa. (emt.)

Suomessa korkeakoulutus vähentää työttömyysriskiä eli koulutuksella on yhteys myös yksilön työmarkkina-asemaan. Suomessa myös koulutuksen tuoton hajonta on pienempää kuin kansainvälisessä vertailussa yleensä. Vertailumaita alhaisemman palkkahajonnan seurauksena, Suomessa on hyvin korkean tuoton saavia vähemmän kuin muualla. Vastaavasti Suomessa on vähemmän yksilöitä, jotka saavat hyvin heikon tuoton koulutusinvestoinnillaan. Tämä tarkoittaa siis sitä, että korkeakoulutuksen tuoma hyöty Suomessa on vähemmän epävarmaa kuin monissa muissa maissa, mutta tuotto ei myöskään nouse pilviä hipovaksi. Halukkuus tavoitella korkeaa hajontaa ja korkeita maksimituottoja vai matalaa hajontaa ja samalla myös matalampia maksimituottoja, riippuu siitä, millaisena yhteiskunta nähdään. (Henttonen 2008, 17–18.)

5.2 Kannustinjärjestelmät

Patomäki (2005) ottaa teoksessaan esille, että yliopistomuutoksessa on hahmoteltavissa kaksi pääkomponenttia. Jotta yliopiston taloudellinen tuottavuus pystyttäisiin maksimoimaan, tulee luoda kannustinjärjestelmiä, jotka pohjautuvat panos–tuotos-tehokkuuden laskemiselle. Maksimoidessa menestyjien palkkiot, nämä eivät lähde muiden palkkalistoille. Yliopistoa ollaan siis liittämässä entistä läheisemmin yrityselämään ja sen tarpeisiin. Yliopiston rahoituspohjan perusta pohjaa pian sellaisen mittausjärjestelmän varaan, mikä on kehitetty markkinatehokkuutta tarkkaillen. Raha ei toimi merkittävänä motivaattorina yliopistossa, eikä yliopiston tuottavuutta pystytä mittaamaan mielekkäästi. Myöskään nykyiset kannustinjärjestelmät eivät ole taloudellisesti tehokkaita, koska ne eivät tavoita tieteenteon motivaatioita. (Kaitila & Peltokoski 2011, 183.)

Korkeakoulujärjestelmän pääasiallisena tavoitteena on kannustaa opiskelijoita valmistumaan kohtuullisessa ja suunnitellussa ajassa riittävän korkeatasoisesti. Valtakunnallisella tasolla käytetään muun muassa valmistumiseen ja sen kestoon liittyviä kannustimia, kuten opintotuen rajattua kestoja sekä opintoaikojen rajausta. Oppilaitokset pyrkivät korkeaan valmistumisasteeseen sekä opintojen ripeään suorittamiseen. Hyvinvointipalvelujen rahoituspohja nojautuu korkeaan työllisyyteen, ja tämän vuoksi Suomessa on pyritty vähentämään väli vuosia sekä lyhentämään opintoaikoja. Kansainvälisesti vertaillen, korkeakouluista valmistuvien keski-ikä on Suomessa korkea, mitä toki

voidaan selittää myös sillä, että opinnot päätetään vasta ylempään korkeakoulututkintoon. (Henttonen 2008, 18–19.)

Suomessa korkeakoulut ovat olleet huomion keskipisteenä viime vuosien saatossa, koska opintojen aloittaminen on pitkittynyt samoin kuin opinnot itsessään. Tähän on yritetty puuttua jo toisen asteen koulutuksen aikana opinto-ohjauksella, mutta myös tutkintouudistusten ja opintotuen uudistuksen³⁸ on toivottu toimivan kannustimina. Tällä hetkellä suurin osa korkeakoulujen kannustimista on linkitetty opintotukeen, jonka kesto on rajallinen, ja jonka edellytyksenä on, että opinnot etenevät. Näin ollen kannustimet kohdistuvat rajummin yksilöihin, jotka lähestyvät opinto-oikeuden päättymisen rajaa. Mikäli opiskelija pysyttelee opinnoille määrätyn kokonaiskeston sisäpuolella, kannustimet ripeään ja tavoitteelliseen opiskeluun ovat heikot. Opintojen loppuun linkitetty kannustimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi, sillä kaukana siintävä kannustin ei välttämättä kannusta aktiiviseen opiskeluun koko opiskeluaikana. Kansalaisen vastaanottaessa yhteiskunnalta tukea työttömyyden tai syrjäytymisen väistämiseksi pidetään oikeutettuna, että oikeuksiin liitetään myös velvollisuuksia. Koska opiskelijaksi päätyminen usein vaatii ponnisteluja, ei liene kohtuutonta ajatella, että oikeuksien ohella heille voidaan asettaa myös velvollisuuksia ja vastuuta. (Henttonen 2008, 20.)

Koska kannustinjärjestelmiä rakentaessa tulee noudattaa kohtuullisuusperiaatteita, monet järjestelmät on jouduttu hylkäämään. Yksilöön kohdistuvat riskit eivät saa olla kohtuuttomia edes tilanteissa, joissa yksilö ei toimi järjestelmän tavoittelemalla tavalla. Esimerkkinä voidaan ottaa mallit, jotka ehdottavat suomalaisen korkeakoulun tekemistä osin maksulliseksi. Osa malleista ehdottaa alemman korkeakoulututkinnon pysyvän maksuttomana ja kaikkien ylempien korkeakoulututkintojen muuttamista maksullisiksi, osa taas sitä, että tavoitteellinen opiskeluaika olisi maksuton ja yli menevältä ajalta perittäisiin maksuja. Tällaiset kannustimet muodostavat haasteellisen tilanteen niille, jotka lähestyvät asetettua rajaa. Kannuste nopeaan valmistumiseen ylittää kaikki muut kannustimet tavalla, joka tekee juuri ja juuri rajalla olevan opiskelijan mahdollisesta viivytyksestä aiheutuvan seurauksen kohtuuttomaksi.³⁹ Ideaali kannustinjärjestelmä ohjaisi opiskelijoita tasaisesti ja joustavasti kohti tavoitteita ja päämääriä siten, että tavoitteiden saavuttaminen olisi kannattavaa, eikä niin, että epäonnistuessa tavoitteiden saavuttamisesta rangaistaisiin kohtuuttomin seurauksin. (Henttonen 2008, 20–21.)

³⁸1990-kuvun alussa siirryttiin lainapohjaisesta opintotukijärjestelmästä tukimuotoiseen järjestelmään, eikä tämäkään tuonut toivottuja saavutuksia eli opintoajat eivät lyhentyneet (Henttonen 2008, 19).

³⁹Esimerkiksi, mikäli myöhästy määräajasta muutaman viikon, joutuu ”maksamaan” saman hinnan kuin ne jotka myöhästyvät vuoden.

Maksuttomuudesta puhuttaessa, harvemmin mietitään muuta kuin lukukausimaksuttomuutta. Koulutukseen liittyviä materiaalimaksuja ei mielletä liittyvän maksullisuuteen eikä myöskään tulevaisuudessa odottavaa progressiivista verotusta. Etukäteen maksettava maksu voi pelottaa pois monet, joilla ei ole varaa maksaa. Jälkikäteen tuloihin suhteutettava maksu eli mahdollisesti korkeampi veroprosentti ei kuitenkaan pelota, sillä se siintää vasta tulevaisuudessa. Voidaan siis nähdä, että pelotevaikutus on olemassa puhuttaessa suoraan koulutukseen liittyvässä kustannuksessa, muttei silloin kun samainen kustannus aiheuttaa verotuksen progressiivisuuden. (Henttonen 2008, 28–29.)

5.3 Lukukausimaksut ja talous

Maksuttomuuden ja talouden välisestä suhteesta Henttonen (2008, 27) toteaa, että ainoa selvä asia on, että verrattaessa Suomessa karkeasti yksilöllistä ja yhteiskunnallista tuottoa, yksilöllinen tuotto ylittää yhteiskunnallisen tuoton. Tämän voidaan nähdä viittaavaan siihen, että yksilön osuutta koulutusinvestointien kustannuksista voitaisiin ja tulisikin lisätä. Maksuttomuuden ja tasa-arvon välisestä suhteesta Euroopan komissio⁴⁰ on todennut seuraavaa:

”21. On yleisesti uskottu, että ”ilmainen” korkeakoulujärjestelmä (kokonaan valtion rahoittama) on ilman muuta tasapuolinen. Tämä oletus ei kuitenkaan yleensä vastaa todellisuutta, sillä koulutukseen osallistumiseen eniten vaikuttava tekijä on sosioekonominen tausta. On paljon näyttöä siitä, että korkeakoulukseen osallistumisesta saadaan yleensä runsaasti henkilökohtaista tuottoa, jota progressiiviset verotusjärjestelmät eivät kokonaan kumoa. Tämä saattaa aiheuttaa käännteistä varojen uudelleenjakoa. Tällainen regressiivinen vaikutus on erityisen vakava, jos koulujärjestelmät vahvistavat sosioekonomisen taustan vaikutuksia koulutustasoon. Saadakseen yksittäisten ihmisten ja yhteiskunnan maksamat kustannukset ja kunkin saaman hyödyn oikeudenmukaisemmin tasapainoon ja auttaakseen yliopistoja saamaan tarvitsemansa lisärahoituksen monet maat edellyttävät korkeakoulutuksen suoranaisten edunsaajien eli opiskelijoiden investoivan omaan tulevaisuuteensa maksamalla lukukausimaksuja (esimerkiksi BE, ES, IE, NL, AT, PT, UK, LI). On näyttöä myös siitä, että lukukausimaksujen markkinavaikutukset saattavat parantaa korkeakoulujen opetuksen ja hallinnon laatua ja vahvistaa opiskelijoiden motivaatiota.”

Henttosen (2008, 34) mukaan monissa tutkimuksissa on tultu siihen tulokseen, etteivät maksut

⁴⁰KOM 2006, 48.

yksiselitteisesti heikennä tasa-arvon toteutumista koulutuksessa. Maksullisuuden vaikutuksen voidaan nähdä riippuvan sen toteutuksesta. Euroopan komission taustamuistion (SEC(2006)1096) mukaan maksujen käyttöönotolla ei nähdä olevan merkillisiä haitallisia vaikutuksia koulutuksen tasa-arvoon tai koulutukseen pääsyyn. Saman taustamuistion (emt.) mukaan tulosidonnaisilla lainoilla rahoitetut lukukausimaksut ovat tasa-arvoinen ja tehokas tapa rahoittaa korkeakoulutusta.⁴¹ Maksuttomuus ei siis automaattisesti näytä tuottavan tasa-arvoa, ja yksilöllisiä maksuvelvoitteita sisältävien rahoitusjärjestelmien käyttö saattaa jopa lisätä tasa-arvoa. Maksuttomuus-maksullisuus vastakkaisasettelun sijaan, pitäisi tarkastella jatkumoa, jota määrittää järjestelmän vaikutus yhteiskunnalliseen eriarvoisuuteen sekä sosioekonomisen taustan vaikutus mahdollisuuksiin edetä yhteiskunnassa ja koulutusjärjestelmässä. Järjestelmät, jotka vaativat koulutukseen hakeutuville tiukkoja vaatimuksia, kuten lukukausimaksuja, ovat akselin toisessa päässä. Toisessa päässä samaisessa akselissa puolestaan ovat järjestelmät, joissa koulutukseen liittyvät riskit ovat jaettu, ja koulutukseen pääsy on mahdollista kaikille taustasta riippumatta. (Henttonen 2008, 35.)

”Niin kauan, kuin koulutuksen keskimääräinen kannattavuus Suomessa on nykytasolla ja olennainen osa hyödyistä seuraa opiskeluaikaisesta julkisesta tuesta näyttää korkeakoulutettujen palkkataso meillä erilaiselta kuin monissa muissa maissa. Nykyisen koulutuksen kustannusten kattamisen järjestelmä tuottaa yksilölle kansainvälisesti vertailukelpoisen tuoton, mutta yksilö pääsee hyvin huonosti näkemään koulutuksensa kannattavuuden.” (Henttonen 2008, 38.)

Henttonen (2008, 38) mukaan muodostuu siis ongelma, mikäli haluamme tulevaisuudessa säilyttää nykyisen korkeakoulutuksen rahoitusmallin. Nykyiseen rahoitusmalliin tulee olemaan vaikea yhdistää palkkamuodostus, jossa koulutuksen taloudellinen kannattavuus on näkyvässä ja palkkataso vastaa järjestelmää, jossa koulutuksesta aiheutuneet kustannukset maksetaan takaisin jälkikäteen eli koulutuksen jälkeen. Mikäli suomalaisten korkeakoulutettujen yksilöiden halutaan lähenevän kansainvälistä tasoa kansainvälistymisen myötä, tämä tulee huomioida myös julkisten järjestelmien rahoituksessa.

Jaakko Pehkonen kirjoitti vuonna 2009 Elinkeinoelämän Valtuuskunnalle (EVA) raportin ”Pulaa työstä ja työvoimasta⁴²”, Raportti ”innosti” herättämään henkiin vuosituhaten alun valtiosihteeri Raimo Sailaksen työryhmän ehdotuksen, jonka mukaan opintotukijärjestelmä pitäisi muuttaa lainapainotteisemmaksi. Lainavetoisen opintotukijärjestelmän esittely keskellä talouskriisiä ei ehkä

⁴¹”A system of higher education where beneficiaries contribute tuition fees financed through income-contingent loans is judged to be both efficient and equitable” (SEC (2006)1096).

⁴²Saatavilla osoitteesta: http://www.eva.fi/wp-content/uploads/files/2500_pulaa_tyosta_ja_tyovoimasta.pdf

ollut paras mahdollinen veto. Lainavetoisen opintotukijärjestelmän vaikutusten yhdistyessä suurin työllisyysongelmiin, laman seuraukset voisivat olla korkeakoulutetun nuoren taakkana vielä pitkään. Mikäli EVA:n visiota toteutettaisiin, lainan mahdollistamaa kontrollia laajennettaisiin, ja opiskelijat olisivat pakotettuja vastaanottamaan valmistuessaan mitä tahansa töitä. Lainan kanssa käsi kädessä kulkisivat myös lukukausimaksut. (Toivanen 2011, 126.)

Vuonna 2010 uuden yliopistolain astuttua voimaan, maan elinkeino- ja koulutuspoliittinen eliitti on alkanut puhua maksullisuuden puolesta. Voidaanko siis todeta, että mikäli uusi hallitus on porvarihallitus, ”uuden vahvan johtajuuden” siivittämät rehtorit tulevat esittelemään lukukausimaksut välttämättömyytenä kaikille? Näin ei ole vielä tapahtunut, joten aika näyttäne. (Toivanen 2011, 127.) Juho Suoranta (2009) kiteyttää tilanteen osuvasta katsauksellaan Iso-Britanniasta:

“Lukuvuosi maksaa Iso-Britanniassa tällä hetkellä 3 500 euroa, oikeisto vaatii maksun pikaista korottamista 8 000 euroon ja liputtaa katottoman lukukausimaksun puolesta. Lukukausimaksun perustelut tulevat olemaan Matti Vanhasen III hallitukselle yhtä vähän politiikkaa kuin ne olivat Tony Blairille, joka maksuja määrätessään julisti hallituksensa prioriteetit: “koulutus, koulutus, koulutus”. Lukukausimaksut ovat valitun poliittisen mallin mukainen looginen seuraava askel. Välttämättömyydeksi ne muuttuvat, kun esimerkiksi Tampereen yliopistossa huomataan jo tuhannen euron lukukausimaksun tuovan reilusti toistakymmentä miljoonaa kassaan.”

Koska maksullisuus ja lainavetoisuus ovat välittömästi sidoksissa laajempiin elinkeino- ja koulutuspolitiikan rakenteellisiin muutoksiin, opetus- ja työ- ja elinkeinoministeriö tilasivat syksyllä 2009 kansainvälisen asiantuntijaryhmän tekemän tutkimuksen. The Evaluation of the National Innovation System⁴³ on raportti suomalaisen innovaatiojärjestelmän tasosta. Raportin mukaan alueellisia rakenteita tulee muuttaa yritystoimintaa tukevammiksi, ja tähän päästäisiin organisoimalla uudelleen koko elinkeinopolitiikka ja siihen liittyvät palvelut. Koulutus, tutkimus sekä yritystoiminta tulisi liittää voimakkaammin osaksi eurooppalaista ja globaalia kehitystä. Innovaatiotuet tulisi keskittää innovaatioytimiin⁴⁴, koska tuet, jotka menevät kasvukeskusten ulkopuolelle, heikentävät talouskasvua. Yliopistouudistuksen tulisi olla innovaatiojärjestelmän ytimessä, ja korkeakoulurakenteiden uudistamista tulisi kiihdyttää kaikilla eri tasoilla⁴⁵. Innovaatiopolitiikassa tulisi myös tukea suurempaa riskinottomahdollisuutta elinkeinoelämässä.

⁴³Saatavilla osoitteesta: http://www.tem.fi/files/25902/Innovaatiopolitiikan_linjaukset_2010.pdf

⁴⁴Innovaatioytimillä tarkoitetaan tässä muutamaa keskenään hierarkkisessa suhteessa olevaa yliopistokaupunkia (Toivanen 2011, 128).

⁴⁵Esimerkiksi sektoritutkimusta tulisi karsia radikaalisti (Toivanen 2011, 128).

(Toivanen 2011, 127–128.) Samoihin aikoihin opetus- ja kulttuuriministeriö julkaisi myös tiedotteen⁴⁶, jossa todetaan, että ”Paneelin tekemän laajan kyselyn mukaan järjestelmäuudistuksiin ollaan Suomessa valmiita ja niitä toivotaan. Lähtökohdat muutoksiin ovat siis hyvät.”

5.4 OECD:n suositus lukukausimaksuista

OECD eli Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö on vuoden 2010 Suomen maaraportissaan esittänyt Suomen talouden vakauttamistoimiksi muun muassa lukukausimaksuja sekä lainapainotteista opintorahaa. OECD:n raportissa lukukausimaksuja ehdotetaan ratkaisuksi pitkiin opiskeluaikoihin. Tämä ei ole ensimmäinen kerta, sillä järjestö on jo aikaisemmissa raporteissa suositellut samaa. Tähän yhtenä syynä voi olla se, että 2000-luvulla korkeakoulujen lukukausimaksukäytäntö on levinnyt Euroopassa, ja Pohjoismaat ovat pian yksin maksuttomuuslinjansa kanssa. (OECD suosittelee: Lukukausimaksut Suomeen 2010.)

Suomen maaraportissa (OECD Economic Surveys 2012, 38) järjestö listaa edellisessä raportissaan⁴⁷ tekemät suositukset koulutuspoliittisella saralla sekä sen, miten Suomi on niihin ”vastannut”.

Recommendations	Action taken since the previous Survey (April 2010)
Education Reform	
Address the matriculation backlog by allocating additional starting places to areas of greatest student demand and by providing more financial support to students to do their degrees outside of Finland as temporary measures. Provide more information for students on employment prospects and wages of recent graduates.	In relation to the number of students taking matriculation examination, there are one and a half times as many starting places in higher education.
Encourage tertiary institutions to increasingly assess applications using the matriculation exam results only so that by the end of the 3-5 year transition period most students are able to enter tertiary education in the same year that they matriculate. From that point onward, separate university entrance exams in most fields should be abolished. At the same time strengthen the role of the Open University and polytechnics as alternative routes to university.	The government programme states that matriculation examination will, among other things, be developed to facilitate more extensive utilisation of the matriculation examination in the selection of students for higher education. A major reform of student selection process is underway including developing joint electronic admission system for both universities and polytechnics. At the same time, universities are developing flexible routes to those students, who already have entered higher education system.
Relax the centrally-planned system of starting places and introduce tuition fees together with an income-contingent loan system that covers tuition fees and living expenses.	Universities and polytechnics have the possibility to charge tuition fees from students outside EU/EEA area, during the trial period 2010-14.
Change university admittance rules, so that students would be automatically enrolled in a Bachelor's instead of a Master's degree. Admission to a Master's degree should be contingent on completion of a Bachelor's degree with a sufficiently high standard but should not include entrance exams.	No action taken.
Amend university financing, so that a larger weight is given to the number of Bachelor's Degrees	The joint working group of the Finnish Universities and Ministry of Education and Culture is currently planning a proposition for the universities amended funding formula. The working group has planned to increase the weight of the number of Bachelor's Degrees in the formula. The Ministry will decide on the funding formula early 2012.
Revise public sector hiring requirements, so that a Bachelor's degree (from either a university or a polytechnic) would be sufficient for certain positions. Develop the Master's degree as a conversion programme away from the subject of the first degree or as a professional development programme.	No action taken.
Increase the focus on the quality of Doctoral degrees by introducing, for example, a performance-based financing system that would put emphasis on the employment of Doctoral graduates and the quality of research.	The joint working group of the Finnish Universities and Ministry of Education and Culture is currently planning a proposition for the universities amended funding formula. The working group has planned to increase the weight of the number of scientific publications in the formula. Higher quality (internationally refereed) publications has been planned to have higher emphasis in the model. The Ministry will decide on the funding formula early 2012.

Taulukko 5. Rakenneuudistusten eteneminen (OECD Economic Surveys 2012, 38)

⁴⁶”Kansainvälinen arviointiryhmä: Suomalaisen tutkimus- ja innovaatiojärjestelmä on suurten uudistusten tarpeessa”, <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2009/10/innoarviointi.html>

⁴⁷Economic Survey of Finland 2010.

Kuten huomata voi, taulukon 5. kolmas kohta esittää lukukausimaksujen käyttöönottoa yhdessä tulosidonnaisten lainojen kanssa, minkä avulla lukukausimaksut ja elinkustannukset saataisiin katettua. Vastauksena tähän Suomi on ottanut käyttöön mahdolliset lukukausimaksut EU/ETA-alueen ulkopuolelta tuleville opiskelijoille kokeiluajalla 2010–2014. Suositus ei siis ole ainakaan vielä mennyt läpi, mutta ensiaskel on otettu.

Samaisessa raportissa (OECD Economic Surveys 2012, 72) todetaan myös, että valtion panostus tieteeseen ja teknologiaan on korkea OECD:n perspektiivistä katsottuna, mutta suorituskykyä voisi vielä parantaa. Panostus tieteeseen ja teknologiaan korkeakoulutuksessa sekä tutkijoiden tuottavuuteen on korkeaa kansainvälisessä kontekstissa. Suhteutettuna väestön kokoon Suomen yliopistot listautuvat Euroopan keskitasoa korkeammalle, mutta matalammalle laadun puitteissa kuin pohjoiset naapurinsa ja muut korkean tason suoriutajat.

Raportissa (emt.) otetaan kantaa lukukausimaksuihin argumentilla, jonka mukaan korkeakoulujärjestelmän tuottavuutta pitäisi lisätä. Hankalat sisäänpääsymenetelmät ja -vaatimukset hidastavat yliopistoon pääsyä, ja tästä syystä työelämään siirtyminen hidastuu. Työelämään siirtyminen siirtyy myös, koska opiskeluajat pitenevät: vain 45 prosenttia opiskelijoista suorittaa tutkinnon tavoiteajassa. Suomessa lukukausimaksuihin suhtaudutaan nuivasti, mutta esimerkiksi Isossa-Britanniassa näiden ongelmien ratkomiseksi käyttöön otettiin lukukausimaksut sekä tulosidonnaiset lainat. Suomessa parempi lähestymistapa voisikin olla opintojen rahoituksen hallinnollisten sääntöjen kiristäminen.⁴⁸

5.5 Keskeiset edut ja haitat

Aiemman tutkimuksen mukaan lukukausimaksut voisivat toimia osana Suomen talouden vakauttamistoimia ja ne voisivat olla myös ratkaisu pidentyneisiin opiskeluaikoihin. Näin korkeakoulujen tuottavuus saataisiin nostettua lähemmäs Euroopan huipputasoa, koska tällä hetkellä Suomen yliopistot listautuvat vain hiukan Euroopan keskitasoa korkeammalle. (emt.) Lukukausimaksujen tuomia lisäresursseja pystyttäisiin siis ohjaamaan korkeakoulutuksen laadun parantamiseen ja tätä kautta saada opiskelijat valmistumaan kohtuullisessa ajassa mahdollisimman korkeatasoisesti. (Henttonen 2008, 18–19.)

⁴⁸“Tightening administrative rules on financing of studies may be a better way to deal with long study times in universities” (OECD Economic Surveys 2012, 72).

Se mitä tulee lukukausimaksuihin ja tasa-arvoon, lukukausimaksut eivät suoranaisesti heikennä tasa-arvoa korkeakoulutuksen piirissä. Oleellisinta on, miten maksullisuus toteutettaisiin. Lukukausimaksut voisivat toimia opintojen aikaisena kannustinjärjestelmänä. Koska nykyiset opiskelun loppuun kohdistetut kannustimet koetaan riittämättömiksi, lukukausimaksut voisivat toimia kannustimina koko opiskeluajan, mitä nopeammin valmistuu, sen vähemmän opiskelusta joutuu maksamaan. Opiskelijoiden kannalta taas ehdotus tavoitteellisen opiskeluajan maksuttomuudesta sekä lisäajan maksullisuudesta voisi olla houkuttelevampi. Tärkeintä kuitenkin on, että kannustinjärjestelmä ohjaa opiskelijoita tasaisesti kohti tavoitteita, ilman kohtuuttomia rangaistuksia epäonnistumisista kohdatessa. (Henttonen 2008, 19–21).

Euroopan komission (KOM 2006, 48) mukaan koulutukseen osallistuminen antaa yksilölle runsaasti henkilökohtaista tuottoa, joka ei kumoudu progressiivisen verojärjestelmän toimesta. Tästä syystä koulutukseen hakeutuvan yksilön tulisi osallistua koulutuksen kustannuksiin esimerkiksi lukukausimaksujen muodossa, eikä olettaa yhteiskunnan maksavan kaikkea yksilön puolesta. Näin yliopistot saisivat tarvitsemansa lisärahoituksen, jolla pystyttäisiin parantamaan korkeakoulujen opetusta, hallintoa sekä samalla motivoimaan opiskelijoita.

Vuonna 2010 Iso-Britanniassa käytiin kovaa keskustelua uudesta korkeakoulutusjärjestelmän rahoitusmallista. Suomessa asiasta uutisoitiin lähinnä keskittyen lukukausimaksujen katon nostamiseen. Tämä on toki olennainen piirre (lukukausimaksujen kattoa nostettiin 9 000 puntaan eli noin 10 500 euroon), mutta uudistus koskee myös koko yliopistojärjestelmää, ei vain maksukattoa. Uudessa järjestelmässä keskeisintä on takautuva lukukausimaksujen perintä. Opiskelijan ei tarvitse maksaa etukäteen opiskelustaan mitään, vaan lukukausimaksut peritään keskitetyn verojärjestelmän kautta opiskelijan valmistuttua ja päästyä töihin. Opiskelijan alkaessa tienata noin 21 000 puntaa vuodessa, opiskelija alkaa takautuvasti maksaa opinnoistaan. Tämä mahdollistaa sen, että vähävarainenkin opiskelija voi hakea haluamaansa korkeakouluun eikä tarvitse huolehtia maksuista opiskelujen aikana. Näin ollen ne, jotka eivät mene korkeakouluopintojen piiriin, eivät kustanna muiden koulutusta. Toisin sanoen kustannukset on kohdistettu juuri niille, jotka myös saavat koulutuksen hyödyn. Järjestelmä on myös tasapuolinen kaikkia kohtaan, vähävaraisetkin pystyvät osallistumaan koulutukseen eli koulutus ei olisi vain varakkaiden yksinoikeus. (Viren 2011, 55–56.)

Parannettavaa riittää myös koulutuksen, tutkimuksen sekä yritystoiminnan kommunikoinnissa. Näiden kolmen tulisi kommunikoida keskenään ja tukea toisiaan, jotta siirtymä opiskelusta työelämään olisi jouhevampaa. Mikäli opiskelijat pystyisivät luottamaan työpaikan saantiin opintojen jälkeen, lainanottaminen tai lukukausimaksujen maksaminen opiskeluaikana ei tuntuisi

riskinotolta. Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö on ehdottanut useaan otteeseen maaraporteissaan, että Suomen tulisi harkita siirtymistä lainapainotteisemman opintorahan käyttöön. Lainan avulla opiskelijat pystyisivät kustantamaan elämisen sekä lukukausimaksut. Muualla Euroopassa on jo menty tähän suuntaan, joten Suomen oletetaan seuraavan perässä. (Toivanen 2011, 127–128.)

6. ANALYYSI JA AINEISTO

Tämän tutkielman tavoitteena on selvittää, millaisia argumentteja esitetään lukukausimaksuja vastaan ja niiden puolesta Euroopan komission temaattisessa tutkimuksessa ”Korkeakoulutuksen modernisaatio Euroopassa: Rahoitus sekä sosiaalinen ulottuvuus”.

6.1 Aineisto ja tutkimuskysymykset

Tutkielmani perehtyy alla esiteltyyn aineistoon seuraavan kysymyksen avulla:

1. Miten lukukausimaksujen puolesta argumentoidaan ja millä argumenteilla niitä vastustetaan Euroopan unionissa?

Tutkimuskysymys ei ole liian tarkkaan rajattu, koska haluan saada tekstistä mahdollisimman paljon irti. Näin tutkimuskysymys ohjaa tutkimuksen kulkua, muttei poissulje mitään oleellista. Tarkoitukseni on vastata tutkimuskysymykseen löytämällä eri argumentit aineistosta sekä tehdä näistä yhteenveto.

Aineistona tässä tutkimuksessa käytän pääasiallisesti Euroopan komission temaattista tutkimusta ”Korkeakoulutuksen modernisaatio Euroopassa: Rahoitus sekä sosiaalinen ulottuvuus.”⁴⁹ Tutkimus julkaistiin 16. lokakuuta 2011 ja on osa Euroopan komission korkea-asteen koulutuksen modernisointistrategiaa⁵⁰. Dokumentin on julkaissut Koulutuksen, audiovisuaalisen alan ja kulttuurin toimeenpanovirasto⁵¹. (Thematic Studies 2012.)

Tämä virasto on toiminut Brysselissä vuodesta 2006 lähtien, ja sen tehtäviin kuuluu hallinnoida Euroopan rahoitusmahdollisuuksia ja verkostoja koulutuksen, kansalaisuuden, nuorison, audiovisuaalisuuden sekä kulttuurin kentillä. Virasto vastaa suurelta osin sen toimialaan kuuluvien ohjelmien hallinnollisista asioista, kuten rahoitusmahdollisuuksien ehtojen sekä ohjesääntöjen laatimisesta, hakemusten arvioimisesta, projektien valinnasta, projektisopimusten allekirjoittamisesta, rahoituksen hallinnasta, yhteydenpidosta edunsaajiin, projektien seurannasta (väliraportit sekä loppuraportit) sekä paikan päällä vierailuista projekteissa. Virasto antaa myös tietoa sekä tukea edunsaajille sekä levittää ja hyödyntää projekteista saatua tietoa. Virasto on myös

⁴⁹Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and the Social Dimension 2011.

⁵⁰Strategia esitellään tarkemmin luvussa 2.3.

⁵¹Education, Audiovisual and Culture Executive Agency (EACEA P9 Eurydice).

vastuussa Eurydicen⁵² hallinnoimisesta. (About EACEA 2012.)

Kaiken kaikkiaan virasto toteuttaa tiettyjä osia yli 15:sta EU:n rahoittamasta ohjelmasta ja toimesta. Kaikki nämä liittyvät jotenkin koulutukseen, aktiiviseen kansalaisuuteen, kulttuuriin, audiovisuaaliseen alaan tai nuorisotyöhön. Virasto raportoi kolmelle Euroopan komission pääosastolle: koulutuksen ja kulttuurin pääosastolle (EAC), viestinnän pääosastolle (COMM) sekä EuropeAid-yhteistyötoimistolle. Virasto hallinnoi keskitettyjä teknisiä hankkeita, joihin ei kuitenkaan liity poliittista päätöksentekoa. (Koulutuksen, audiovisuaalialan ja kulttuurin toimeenpanovirasto EACEA 2012.)

Tutkimus on pituudeltaan 111 sivua ja se on löydettävissä Internetistä⁵³. Tutkimus on jaettu johdantoon, kolmeen pääkappaleeseen, avainkysymyksiin sekä oppaaseen, joka käsittelee kaikkien Euroopan maiden korkeakoulujen kansallisia tuki- ja maksujärjestelmää. Kolme kappaletta on jaettu seuraavanlaisesti: kappale 1. käsittelee sosiaalisen ulottuvuuden politiikkaan, kappale 2. korkeakoulutuksen kehitystä sekä kappale 3. opiskelijoiden maksamia maksuja ja heidän saamiaan tukia. Tutkimuksessa käydään kattavasti läpi eri maiden tämän hetkiset tilanteet koulutuspoliittisella saralla, miten opiskelijoita tuetaan ja ovatko opiskelijat velvoitettuja maksamaan opiskelustaan maksuja. Tutkimus on siis kattava tietopaketti Euroopan koulutuspoliittisesta tilanteesta, ja tästä syystä se valittiin tutkimusmateriaaliksi.

Tutkimus pohjautuu hallinnolliseen dataan, joka on kerätty vuonna 2010 ajanjaksolla huhtikuusta syyskuuhun. Eurooppalainen Eurydice -yksikkö kehitti aikaisemman tutkimuksen ja kirjallisuuden perusteella kyselylomakkeen korkeakoulupolitiikasta. Jotta pystyttäisiin myös varmistamaan johdonmukaisuus eri politiikan foorumeilla, otettiin huomioon myös Bolognan prosessin seurantaryhmän keskustelut. Viitevuoden 2009/2010 laadulliset tiedot kerättiin Eurydice-verkon kautta, ja näin tutkimus saatiin kattamaan 31 maata.⁵⁴ Eurostatin tiedot hankittiin vuoden 2010 lopulta sekä vuoden 2011 alusta, ja ne liittyvät suurimmaksi osaksi korkeakoulutuksen taloudellisiin aspekteihin. Nämä tiedot liitettiin mukaan, jotta saataisiin täydennettyä kansallisia tietoja. Eurostatin aikaviiveestä johtuen, tämä tutkimus sisältää pääasiallisesti tietoja ennen vuoden 2008 lamaa, mutta mikäli uudempaa tietoa on ollut saatavilla, on sitä käytetty. Kaiken kaikkiaan tutkimus yhdistää Eurostatin saatavilla olevat tiedot korkeakouluihin osallistumisesta sekä korkeakouluista

⁵²Eurydice http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/index_en.php

⁵³http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/131EN.pdf

⁵⁴Tutkimus kattaa kaikki EU:n jäsenvaltiot sekä Islannin, Norjan, Turkin ja Liechtensteinin. Portugalin ja Luxemburgin tiedot ovat puutteellisia, koska kaikkea tarvittavaa tietoa ei toimitettu määräajan sisällä. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and the Social Dimension 2011, 14.)

valmistumisesta, kontekstuaaliseen analyysiin kansallisista korkeakoulupolitiikan tavoitteista parantaa tasa-arvoa korkeakoulutuksen piirissä. (emt.)

6.2 Sisällönanalyysi ja argumenttien analysointi

Analyysimenetelmää valitessa otin huomioon käytetyn materiaalin ja sen vaatimukset menetelmän suhteen. Materiaalin perusteella päädyin tekemään laadullinen tutkimus, koska laadullisessa tutkimuksessa pyrkimyksenä on analysoida aineistoa mahdollisimman perusteellisesti. Tämä siitä syystä, että yleensä laadullisessa tutkimuksessa laatu pyrkii korvaamaan määrän. (Eskola & Suoranta 1998, 18.) Laadullisen tutkimuksen muodoista sekä diskurssianalyysi että sisällönanalyysi sopivat parhaiten tämän tutkimuksen käyttötarkoituksiin.

Mikäli halutaan päästä tutkittavaan tekstiin todella syvälle, valitsemaani dokumenttia voidaan analysoida esimerkiksi diskurssianalyysillä. Diskurssintutkimuksen tulokset kuvaavat parhaimmillaan ilmiön laatua monipuolisesti. Tulokset tuovat esiin syyseuraussuhteita ja valottavat sosiaaliseen toimintaan liittyviä ehtoja, sääntöjä ja prosesseja. Diskurssintutkimuksen avulla voi tutkia asioita, joita ei voi laskea, kuten tieteellisen genren muotoutumista. Tutkimusstrategiana diskurssintutkimuksen etuja ovat sen joustavuus sekä monimuotoisuus, ja nämä myös heijastavat maailman ja sosiaalisen todellisuuden monimuotoisuutta. Tutkimuksen sisältöä on mahdollista muuttaa, mikäli aineisto, alustavat tulokset ja/tai tavoitteet näin edellyttävät. Diskurssintutkija on aina samalla myös itse diskurssin tuottaja. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 170–171.)

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota voidaan käyttää kaikissa laadullisen tutkimuksen perinteissä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 93). Sisällönanalyysi on tekstianalyysia, kuten diskurssianalyysi. Erona on, että diskurssianalyysissä etsitään aineistosta tekstien merkitysten tuottamista, kun taas sisällönanalyysissä etsitään näiden tekstien sisältöjä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 105–106). Tekstimuotoisia aineistoja tarkastellaan ja pyritään tiivistämään etsien eroja ja yhtäläisyyksiä. Sisällönanalyysillä tarkoitetaan siis sanallista tekstin sisällön kuvailua. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Sisällönanalyysissä aineisto puretaan pienempiin osiin, jotka käsitellään ja kootaan uudeksi kokonaisuudekseen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109–116). Lopuksi sisällönanalyysin avulla tutkittavan ilmiön tulokset saadaan yhdistettyä laajempaan kontekstiin ja ilmiöstä saadaan tiivistetty kuvaus (Tuomi & Sarajärvi 2002, 10).

Kuten Alasuutari (1999, 39) toteaa, laadullinen analyysi koostuu kahdesta vaiheesta, havaintojen pelkistämisestä sekä arvoitusten ratkaisemisesta. Pelkistämällä voidaan löytää niin

samankaltaisuuksia kuin eroavaisuuksiakin ja näiden avulla löydetään lopputulos eli tulokset voidaan tulkita (Alasuutari 1999, 44). Tässä tutkielmassa tulosten tulkinnan pääpaino on argumenteissa, mitkä argumentit puoltavat lukukausimaksuja ja mitkä vastustavat niitä.

Pietikäisen ja Mäntynen mukaan (2009, 56) kieli representoi maailmaa. Kielen representaatioluonne käsittelee sitä, miten maailma esitetään ja kuvataan. Asioilla on monta erilaista esitystapaa ja jokaisella tavalla on omanlaiset seuraukset. Representaatio voidaan suomentaa uudelleen esittämiseksi, ja se valaisee merkityksenannon sosiaalista ja vaikutusvaltaista luonnetta. Asioita uudelleen esittäessä hyödynnetään aikaisempia esityksiä ja esittämisen resursseja, mutta samalla luodaan myös jotain täysin uutta. Representaation avulla pystytään tarkastelemaan millä tavoin todellisuutta kuvataan, millaisin keinoin ja mistä näkökulmasta. Kysymykset kuten; ”kuka saa luvan kuvata ketä ja missä kontekstissa?” vaikuttavat ihmisen asemaan ja vallan kysymyksiin. Kaiken kaikkiaan representaatio on merkityksen tuottamista kielen tai muiden merkitysjärjestelmien avulla (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 57).

Aineiston analyysi ei aina ole yksiselitteistä ja selkeää. Analysointi on prosessi, jonka aikana ”oikeat” tulkinnat ikään kuin nousevat itsestään esille. (Jokinen 1993, 106.) Voidaan nähdä, että poliitikkojen kielenkäyttö on samalla politiikan tekoa. Poliitiikassa kielenkäyttö on pääasiallisesti formaalia ja usein myös etukäteen harkitusti kirjoitettua. (Jokinen 1993, 190.) Tästä voi siis päätellä, että myös poliittinen teksti on formaalia ja harkitusti kirjoitettua. Tässä tutkimuksessa tarkoitukseni on tutkia nimenomaan virallista tekstiä ja löytää sen kautta vastaus, millä argumenteilla teksti puoltaa lukukausimaksujen käyttöönottoa ja millä argumenteilla käyttöönottoa vastustetaan. Tästä syystä lopulliseksi analyysimenetelmäksi valitsin sisällönanalyysin. Diskurssianalyysillä olisin voinut tutkia tekstiä vieläkin syvällisemmin, mutta sitä en kokenut tämän tutkimuksen kohdalla tarpeelliseksi vaan halusin keskittyä nimenomaan argumentteihin.

Argumenteilla tarkoitetaan perusteluja, joilla tuetaan jotain tiettyä käsitystä. Argumentit ovat usein arkipäivän keskusteluissa tilannesidonnaisia, oletetaan että keskustelijat omaavat yhteisen arvo- ja tietotaustan. Tästä johtuen argumentti ei välttämättä vakuuta toista kohdeyleisöä, jolla on erilaiset arvo- ja tietämyslähtökohdat. Hyvä argumentoija ottaakin siis huomioon kohdeyleisönsä. (Sajama 2010, 3.) Argumentointia voidaan pitää myös vallan käytön muotona⁵⁵, koska tarkoituksena on saada ihmiset toimimaan yhteistyössä asetettujen päämäärien hyväksi. Ihmisten omaksuttua jokin tavoite omakseen vapaasta tahdosta, he pyrkivät tätä päämäärää kohti kestävämmiin ja

⁵⁵ Vallalla tarkoitetaan, että ihmisellä on kyky saada toiset toimimaan haluamallaan tavalla (Sajama 2010, 4).

tehokkaammin. Usein argumentit toimivat työkaluna omien käsitysten ja tavoitteiden muodostamisen prosessissa. Tässä tapauksessa argumentointi on yhteispeliä, jonka päämääränä on löytää lukuisten esitettyjen käsitysten joukosta parhaimmat ja toimivimmat käsitykset. Tähän perustuu myös kreikkalaisten keksimän demokratian idea: ”vapaat ihmiset valitsevat vapaassa keskustelussa yhteisölleen kaikkia velvoittavat yhteiset tavoitteet ja kaikkia yhtä lailla sitovat yhteispelin säännöt. Keskustelun ja argumentoinnin lopputulos on tässä prosessissa avoin, koska kukaan ei tiedä etukäteen, miten keskustelu etenee ja mihin johtopäätöksiin (jos mihinkään) lopulta päädytään.” (Sajama 2010, 4.)

Jokaisesta argumentista pitää pystyä erottelemaan kaksi tekijää: Lähtökohta eli premissi ja johtopäätös. Argumentti siis rakentaa yhteyden näiden kahden välille. Premissien ja johtopäätöksen suhde voi olla vahva tai heikko. Puhutaan deduktiivisesta argumentista, mikäli suhde on niin vahva, että premissit ”vetävät” johtopäätöksen mukanaan. Induktiivisesta argumentista puhutaan puolestaan silloin, kun suhde on heikko ja premissit tekevät johtopäätöksen vain todennäköisesti. (Sajama 2010, 3.) Aristoteleen mukaan keskeinen ero on: induktio etenee yksityisestä yleiseen ja deduktio puolestaan etenee yleisestä yksityiseen. Tätä voidaan pitää epätyydyttävänä ja siksi eroa voidaan kuvata myös toteamalla, että induktiivinen päättely on todennäköistä ja deduktiivinen päättely varmaa. Varmalla päättelyllä tarkoitetaan, että siirryttäessä premisseistä johtopäätökseen varmuus ei vähene, vaan johtopäätös on yhtä varma kuin lähtökohdatkin. Mikäli päättely on vain todennäköistä, ei johtopäätökseen voi luottaa yhtä paljon kuin premisseihin. (Sajama 2010, 76.)

Tässä tutkimuksessa keskityn aineistosta nouseviin argumentteihin, jotka puoltavat lukukausimaksuja tai ovat niitä vastaan. Argumenteista pyrin löytämään sekä lähtökohdat että johtopäätökset ja lopuksi teen argumenteista yhteenvedon. Sen syvemmälle en kuitenkaan mene argumenttien analysointiin vaan pysyn sisällönanalyysin puolella.

7. LUKUKAUSIMAKSUIHIN LIITTYVÄT ARGUMENTIT

Sisällönanalyysin avulla tekstistä nousi esille monia eri argumentteja, mutta tässä tutkimuksessa keskityn vain niihin, joilla on selkeä yhteys lukukausimaksuihin. Seuraavaksi käsittelem näitä argumentteja sekä lukukausimaksujen suhdetta niihin.

7.1 Lukukausimaksut heikentäisivät tasa-arvoa korkeakoulutuksessa

Viime vuosien aikana sosiaalisen ulottuvuuden konsepti on ollut keskipisteenä monissa tärkeissä poliittisissa dokumenteissa kansainvälisellä tasolla. Kaikissa näistä puolustetaan väittämää, että korkeakoulutuksen sosiaalinen ulottuvuus on ensi sijassa korkeakoulutuksen mahdollisuuden tarjoamista kaikille halukkaille. Termin laajasta käytöstä huolimatta, vasta vuonna 2007 termille saatiin kattava määritelmä. Korkeakoulutuksen sosiaalista ulottuvuutta on kuvattu monin eri tavoin, esimerkiksi Lontoossa vuonna 2007 (London Communiqué 2007, 5) sitä kuvattiin seuraavasti:

“Higher education should play a strong role in fostering social cohesion, reducing inequalities and raising the level of knowledge, skills and competences in society. Policy should therefore aim to maximise the potential of individuals in terms of their personal development and their contribution to a sustainable and democratic knowledge-based society. We share the societal aspiration that the student body entering, participating in and completing higher education at all levels should reflect the diversity of our populations. We reaffirm the importance of students being able to complete their studies without obstacles related to their social and economic background. We therefore continue our efforts to provide adequate student services, create more flexible learning pathways into and within higher education, and to widen participation at all levels on the basis of equal opportunity.”

Euroopan unionin neuvosto määritteli päätöslauselmassaan 11. toukokuuta 2010, (Council conclusions on the social dimension of education and training 2010) sosiaalisen ulottuvuuden seuraavasti:

”Equal opportunities for access to quality education, as well as equity in treatment, including adapting provisions to individuals’ needs”, whereby “equitable education and training systems ... are aimed at providing opportunities, access, treatment and outcomes that are independent of socio-economic background and other factors which may lead to educational disadvantage.”

Myös taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö⁵⁶ (OECD 2008, 14) on määritellyt oikeudenmukaisen korkea-asteen koulutusjärjestelmän seuraavasti:

”Those that ensure that access to, participation in and outcomes of tertiary education are based only on individuals’ innate ability and study effort. They ensure that the achievement of education potential at tertiary level is not the result of personal and social circumstances, including of factors such as socio-economic status, gender, ethnic origin, immigrant status, place of residence, age, or disability”

Jokainen yllä olevista lainauksista painottaa, että korkeakoulutuksen tulisi vähentää epätasa-arvoa ja pyrkiä maksimoimaan yksilön koko potentiaalin. Jokaiselle yhteiskunnan kansalaiselle tulisi luoda samantasoiset mahdollisuudet päästä koulutukseen ja suorittaa koulutus loppuun ilman, että heidän taustansa vaikeuttavat tätä. Kenenkään ei pitäisi tulla syrjityksi sosioekonomisen taustan, sukupuolen, etnisen alkuperän, maahanmuuttajastatuksen, iän, kotipaikan tai vammaisuuden perusteella.

Lainauksista on siis selkeästi luettavissa, että tasa-arvon säilyminen on kaiken a ja o. Jokaiselle yhteiskunnan kansalaiselle on taattava sama mahdollisuus kouluttautumiseen eikä henkilön taloudellisen tilanteen tulisi olla tälle esteenä. Tästä voidaan siis vetää johtopäätös, että lukukausimaksut voitaisiin kokea epätasa-arvoistavana tekijänä, mikäli ei pystytä varmistamaan, ettei kukaan joudu kokemaan syrjintää taloudellisen taustansa takia.

Poliittisissa keskusteluissa korkeakoulutuksen tulevaisuudesta, sosiaalinen ulottuvuus on noussut merkittäväksi tekijäksi. Euroopan unionin neuvoston päätöslauselmassa (Council of the European Union 2007, 3) todetaan, että keskeiset tavoitteet korkeakoulutuksenalalla, niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin, ovat: lisätä elinikäisen oppimisen mahdollisuuksia, laajentaa pääsyä korkeakoulutuksen piiriin koskemaan kaikkia (myös ei-perinteisiä opiskelijoita) sekä parantaa työllistävyyttä. Neuvosto rohkaisee jäsenvaltioita luomaan kannustimia, joiden ansiosta korkeakoulut hyväksyisivät enemmän epätyypillisiä opiskelijoita sekä parantaisivat työympäristöä.

Vuonna 2009 julkaistussa neuvoston päätelmässä (alla sitaatti) (Education and training 2020 (ET 2020) 2009) eurooppalaisen koulutusyhteisön strategisista puitteista kolmas tavoite on:

“Promoting equity, social cohesion and active citizenship – education and training should enable

⁵⁶Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD).

all citizens to acquire and develop skills and competencies needed for their employability and foster further learning, active citizenship and intercultural dialogue. Educational disadvantage should be addressed through high quality inclusive and early education;”

Tämän mukaan tarkoituksena on edistää tasapuolisuutta, aktiivista kansalaisuutta sekä sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Koulutuspolitiikan tulisi tarjota jokaiselle kansalaiselle henkilökohtaisista, taloudellisista sekä sosiaalisista olosuhteista riippumatta tilaisuus kehittää suoraan työhön liittyviä taitoja. Koulutukseen liittyvää epätasa-arvoisuutta tulisi purkaa tarjoamalla laadukasta varhaiskasvatusta sekä tukea osallistavaa koulutusta. Koulutusjärjestelmien tulisi huolehtia siitä, että myös heikkotasoisemmat opiskelijat sekä erityisopetusta tarvitsevat opiskelijat (esimerkiksi maahanmuuttajat) onnistuvat päättämään opiskelunsa. Koulutuksen tulisi myös edistää ja kannustaa kulttuurien välistä kanssakäymistä, demokraattisia arvoja, perusoikeuksia sekä ympäristön kunnioittamista. (emt.)

Vuonna 2010 julkaistussa neuvoston päätelmässä (alla sitaatti) koulutuksen sosiaalisesta ulottuvuudesta (Euroopan unionin virallinen lehti (2010/C 135/02)) todetaan, että korkea-asteen koulutuksen suorittaneiden nuorten määrää tulee lisätä ja että aikuisten osallistumista elinikäiseen oppimiseen tulee kannustaa. Samassa päätelmässä todetaan myös, että opiskelijoiden tukijärjestelmät (esimerkiksi lainat, avustukset ja muut rahalliset lisäetuedet) voivat merkittävästi edistää tasa-arvoa korkeakoulutukseen osallistumisessa. Kun otetaan huomioon korkeakoulutuksen rahoitukseen liittyvät kasvavat paineet, keskeistä olisi parantaa julkisten investointien tehokkuutta. Jotta voitaisiin tehdä perusteltuja päätöksiä, erilaisten rahoitusjärjestelmien rakenteiden ja vaikutuksien analysointi voisi olla avaintekijä.

“In the context of the European benchmarks agreed under the ET 2020 Strategic Framework for European cooperation in education and training, there is an urgent need to.. to raise the number of young people with a tertiary-level qualification, and to increase adult participation in lifelong learning. Such needs are particularly acute in the case of those from a disadvantaged background, who statistically tend to perform significantly less well against each of the benchmarks. Only by addressing the needs of those at risk of social exclusion can the objectives of the Strategic Framework be properly met.”.. “Student support schemes such as grants, loans and additional non-pecuniary benefits can play an important role in facilitating equal access, particularly in higher education. Given increased pressure on financial resources for education, it will be crucial to achieve enhanced effectiveness for public investment; analysis of the design and impact of different funding systems can help to inform choices” (Notices from European

Union Institutions, Bodies, Offices and Agencies (2010/C 135/02).

Kuten yllä olevassa sitaatissa todetaan, nuoria tulisi kannustaa osallistumaan kolmannen asteen koulutukseen, jonka lisäksi tulisi lisätä aikuisten mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen. Sitaatissa todetaan myös, että erilaiset tukimenetelmät, kuten lainat sekä muut rahalliset lisäetuudet, edesauttaisivat tasa-arvoisuutta koulutukseen osallistumisessa. Missään vaiheessa ei todeta, että maksullinen koulutus mahdollisesti asettaisi opiskelijoita eriarvoiseen asemaan. Voi siis päätellä, että maksullista koulutusta ei pidetä uhkana tasa-arvolle, niin kauan kuin on olemassa etuusjärjestelmiä, jotka takaavat opiskelijoille tasa-arvoisen aseman.

Bolognan prosessin sosiaalisen ulottuvuuden tavoitteet olivat seuraavat: *“set measurable targets to widen participation and widening participation of under-represented groups in higher education, to be reached by the end of the next decade”* (Leuven/Louvain-La-Neuve Communiqué, 2009). Vuonna 2010 Eurydice (EACEA/Eurydice 2010, 27) tarkasteli sosiaalista ulottuvuutta Euroopan korkeakoulutuksen alueella ja havaitsi, että korkeakoulutuksen kentällä on tapahtunut merkittäviä muutoksia sitten vuoden 1999, mutta haasteita on edelleen jäljellä. Haasteiksi luettiin muun muassa seuraavat:

- Sosiaalinen ulottuvuus ymmärretään eri tavoin eri maissa.
- Vain harvat maat ovat onnistuneet lisäämään aliedustettujen ryhmien osallistumista korkeakoulutukseen, jotta korkeakoulutus saataisiin heijastamaan sitä, miltä koko yhteiskunta näyttää.
- Vain harvat maat ovat asettaneet tiettyjä tavoitteita, joiden avulla aliedustettujen ryhmien osuutta saataisiin lisättyä korkeakoulutuksessa, ja vain puolet Bolognan prosessiin sitoutuneista maista valvoo systemaattisesti näiden ryhmien osallistumista.

Analyysi (emt.) osoitti, että eurooppalaisella tasolla, merkittävää huomiota on annettu sille, että eurooppalainen korkeakoulutus saataisiin laajennettua koskemaan kaikkia ja olemaan tasa-arvoisempi. Herää kuitenkin kysymys, miten tähän on suhtauduttu kansallisella tasolla? Onko kansallisella tasolla onnistuttu saamaan järjestelmää tasa-arvoisemmaksi ja kaikkia koskettavaksi? Onko rahoitusmenetelmät rakennettu niin, että ne tukevat asetettujen sosiaalisten tavoitteiden saavuttamista? Tämä on erityisen tärkeää alueilla, joilla Euroopan komissiolla ei ole suoraa oikeudellista toimivaltaa, vaan joilla se pikemminkin vaikuttaa kansalliseen kehitykseen tukitoiminnan kautta.

Eri eurooppalaiset empiiriset tutkimukset todistavat, että Euroopassa esiintyy edelleen erilaisia muotoja, mitä tulee korkeakoulutukseen pääsyssä, osallistumisessa sekä opintojen loppuunsaattamisessa (Clancy 2010). Samaan tulokseen ovat päätyneet myös Brennan, Naidoo & Patel (2009, 148–149) tutkimuksessaan, jonka mukaan erittäin suuret epätasa-arvoisuudet pysyvät, vaikka yliopistoon ilmoittautuminen on laajentunut. Koucky et al (2010, 25) arvioi tutkimuksessaan, miten molempien vanhempien koulutuksellinen ja työllistyneisyyden tausta vaikuttavat lasten korkeakoulutuksen saavutuksiin. Tämän tutkimuksen (emt.) tulokset osoittivat, että on edelleen todennäköisempää, että ylemmän luokan vanhempien lapset valmistuvat todennäköisemmin korkeakoulusta kuin alemman luokan pienituloisempien vanhempien lapset.

Edellisten tutkimusten tulosten perusteella, voidaan siis päätellä, että lukukausimaksut eivät olisi ratkaisu epätasa-arvoisuuksien poistoon, vaan ne voisivat pikemminkin lisätä epätasa-arvoisuuden syntyä. Lukukausimaksut voisivat myös vähentää aliedustettujen ryhmien osallistumista, koska heillä ei välttämättä olisi varaa maksaa lukukausimaksuja. Tästä näkökulmasta katsottuna lukukausimaksut eivät siis toimisi kannustimena eli porkkanana vaan pikemminkin keppinä eli rangaistuksena⁵⁷. Kannustimena voidaan nähdä erilaiset verohelpotukset sekä avustukset, kun taas rangaistuksina voidaan nähdä erilaiset maksut. Käyttämällä positiivisia ja negatiivisia välineitä, myös lopputulos voi vaihdella välineen luonteesta riippuen. Tässä tapauksessa kannustimena toimivat stipendit, eli avustukset tietyille kohderyhmille, voisivat lisätä osallistumishalukkuutta, kun taas rangaistukset, eli lukukausimaksut, voisivat vähentää sitä. (Vedung 1998, 24, 28–30.)

7.2 Lukukausimaksut kohtelisivat epätasa-arvoisesti epätavallisia opiskelijoita

Eurooppa on myös jakautunut sen mukaan, onko maalla käytössä erilaisia kulkuväyliä korkeakoulutukseen⁵⁸. Selkeästi on nähtävissä jakautuminen itä-länsi akselin mukaan. Pohjoismaat lukeutuvat läntiseen puoliskoon kun taas esimerkiksi Baltian maat itäiseen puoliskoon. Lännessä tarjolla on vaihtoehtoisia kulkuväyliä kun taas idässä ei. Vaihtoehtoisella reitillä tarkoitetaan esimerkiksi sitä, että lukion tai ammatillisen koulutuksen päättötodistusta ei tarvita korkeakoulutuksen piiriin pääsyssä. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 24–25.)

⁵⁷Keppi ja porkkana -idiomia on käytetty esimerkiksi poliittisessa keskustelussa, ja sillä tarkoitetaan julkisen vallan mahdollisuuksia vaikuttaa kansalaisiin joko kannustimen (porkkana) tai rangaistusten ja maksujen (keppi) avulla.

⁵⁸Ks. liite 5. kuvio 2. Erilaisia kulkuväyliä korkeakoulutukseen maittain.

“The degree of flexibility in higher education systems can also be assessed by examining the routes into higher education. Europe can firstly be divided into countries which offer a guaranteed right to higher education, and those that do not.” (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 24.)

“Several countries mentioned recognition of prior learning (see Section 1.3.2) and individual assessment by university as a possible route to higher education. Ireland, Spain, the Netherlands and Norway enable access to adults over a certain age without a formal school-leaving certificate subject to requirements such as a specified duration of work experience or successful completion of a mandatory course. In some countries, members of under-represented groups of students receive additional points or benefit from special arrangements during the admission process to higher education.” (emt.)

Voidaan siis todeta, että ylläpitääksemme tasa-arvoa, tulisi kehittää erilaisia kulkuväyliä korkeakoulutuksen piiriin sekä varmistaa, että jokaisen yksilön tarpeisiin vastataan. Ei tulisi käyttää liian valikoivia järjestelmiä, jotta myös aliedustettujen ryhmien yksilöillä olisi mahdollisuus kouluttautua. Ei myöskään pitäisi suosia järjestelmiä, jotka asettavat hakijat paremmuusjärjestykseen taloudellisen taustan mukaan. Tulisi myös pitää huolta siitä, että opiskelu mahdollistettaisiin sellaisille opiskelijoille, joilla ei ole mahdollista kokoaikaiseen opiskeluun. Yhteiskunnan muuttuessa, myös oppimisen muodot muuttuvat. Nykyään etäopiskelu, e-opiskelu sekä avoimen yliopiston luomat puitteet ovat mahdollistaneet opiskelun myös sellaisille yksilöille, joilla ei ole ollut siihen mahdollisuutta aikaisemmin. Perinteinen yliopistomaailma muuttuu huikeaa tahtia, joten uusien opiskelumetodien valikoima lisääntyy myös. Näitä metodeja kehittämällä pystytään tulevaisuudessa varmistamaan korkeakoulutuksen saatavuus myös paikoissa, missä se ei aikaisemmin ole ollut mahdollista. (emt.)

Muutamit Euroopan maat (Pohjoismaat sekä Belgian flaaminkielinen yhteisö) painottavat, että heidän järjestelmänsä on suunniteltu siten, että korkeakoulutukseen pystyy osallistumaan laaja joukko kansalaisia ilman tarvetta erityisiin toimenpiteisiin. Tästä syystä näillä mailla ei myöskään ole käytössä minkäänlaisia erityisiä toimintamuotoja kohdistettuina tietyille ryhmille yksinään. Lukuun ottamatta näitä maita, monet maat sekoittavat kahden eri lähestymistavan aspekteja. (emt.)

“Yet in their official documents, the majority of countries also define or describe specific groups that may merit particular attention. Socio-economic status, gender, disability and ethnicity are the

most commonly used terms to identify such groups. Some countries, for example Greece, Cyprus or Romania reserve a number of places for certain members of their designated under-represented groups or, in the case of Bulgaria, simplify admission procedures to higher education for certain socially excluded and disadvantaged groups. Hungary offers extra points to non-traditional students –defined as those above 25 years – and other under-represented social groups in the admission process. In Ireland, the Higher Education Access route and the Disability Access to Higher Education” (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 15)

Sitaatin mukaan monet maat eivät siis välttämättä nimeä aliedustettujen ryhmiä vaan alleviivaavat pikemminkin, että jokaisella on oikeus samanarvoiseen kohteluun riippumatta siitä, minkälainen tausta henkilöllä on. Toisaalta jotkut maat myös luokittelevat ihmisiä aliedustettujen ryhmien alle, kuten Kreikka ja Kypros, jotka varaavat opiskelupaikkoja tietyille aliedustettujen ryhmien jäsenille. Unkarissa puolestaan annetaan lisäpisteitä niille, jotka eivät kuulu perinteisten opiskelijoiden ryhmään eli tässä tapauksessa opiskelijoille, jotka ovat yli 25-vuotiaita. Tapoja siis riittää niin monia kuin maitakin on. (emt.) Monet maat ovatkin ottaneet painopisteeksi korkeakoulutukseen osallistumisen mahdollistamisen yksilöille, joilla aikaisemmin ei olisi tähän ollut mahdollisuutta. Tavoitteeseen pääseminen edellyttää, että luodaan tasa-arvoiset mahdollisuudet kaikille ja joissain maissa tämä tarkoittaa mahdollisesti tiettyjen etuuksien luomista aliedustetuille ryhmille.

Tältä kannalta katsottuna lukukausimaksut saattaisivat lisätä epätasa-arvoa, mutta vain siinä tapauksessa, että lukukausimaksut kohdistettaisiin niihin ryhmiin, jotka edustavat epätavallisia opiskelijoita. Mikäli lukukausimaksut kohdennettaisiin koskemaan vain niitä, jotka eivät esimerkiksi pysty kokoaikaiseen opiskeluun tai niitä, jotka eivät pääse opiskelemaan tavallisella tavalla, epätasa-arvo lisääntyisi. Epätasa-arvoa opiskelijoiden keskuudessa lisäisi myös se, että uusista opiskelumuodoista kuten verkkokursseista tai iltaopiskelusta, alettaisiin periä maksuja. Lukukausimaksujen käyttöönottoa mietittäessä täytyisi siis muistaa, ettei kaikilla ole yhtäläisiä mahdollisuuksia opiskella tavanomaisin keinoin, eikä ketään pitäisi tästä rangaista.

7.3 Lukukausimaksut heikentäisivät sukupuolten välistä tasa-arvoa korkeakoulutuksessa

Yksi raportin (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 10–11) prioriteeteista on siis tasa-arvoisuuden edistäminen korkeakoulutuksen alalla. Keneltäkään

ei tulisi evätä pääsyä korkeakoulutuksen piiriin heidän taustojensa tai taloudellisen tilanteensa takia. Tulisi siis pitää huolta siitä, että aliedustetut ryhmät eivät enää tulevaisuudessa olisi aliedustettuja korkeakoulun alalla. Erityisesti huomiota on alettu kiinnittää siihen, ettei sukupuoli, sosio-ekonominen tausta, ikä, vammaisuus tai etninen tausta vaikuta opiskelu mahdollisuuksiin. Esimerkkinä voidaan tarkastella sukupuolta.

”Several countries stress gender as a factor of under (and over) representation, with many pointing out that the gender balance in higher education has been shifting significantly in recent times. Overall, women outnumber men in student populations, but still lag behind in academic staff. Several countries mentioned the historical shift towards female participation with this trend set to continue in tertiary education in the coming year.” (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 16.)

“In conclusion although many countries report gender imbalance, this is often treated as the outcome of societal trends that are not easily addressed by specific measures. Nevertheless, countries undertake considerable effort to address these outcomes through special programmes. Moreover, where action to address gender imbalance does exist, it appears to target female underrepresentation in certain study fields far more frequently than male under-representation – despite the empirical reality that males are more often the under-represented gender in the student population.” (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 19.)

Taulukosta 3. (ks. liite 4) saadaan tukea yllä oleviin lainauksiin, naisten osuus korkeakouluopiskelijoina on suurempi kuin miesten, mutta akateemisessa henkilöstössä miesten osuus on suurempi. Taulukon mukaan vain viidessä maassa (Kypros, Liechtenstein, Luxemburg, Saksa ja Turkki) naisopiskelijoiden osuus on alle 50 prosenttia kaikista opiskelijoista. Kolmesta edellä mainitusta maasta naisten määrä on lähes 50 prosenttia ja täytyy myös muistaa, että kolmesta pienestä maasta (Kypros, Liechtenstein sekä Luxemburg) monet opiskelijat ovat ulkomailla opiskelemassa, joten heitä ei lasketa mukaan kansalliseen tilastoon. Kaiken kaikkiaan monet maat näkevät suuresti vaivaa, jotta korkeakoulutuksessa saavutettaisiin sukupuolten välinen tasa-arvo. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 16-17.)

“Several countries have taken specific measures to increase the participation of women in maths and sciences. In 2008, Germany launched a programme to increase the number of female students and professorial staff in mathematics, computer science, engineering and natural

sciences. Austria also aims to increase the number of female professors and researchers in science, and set a benchmark of 40 % for all positions. Poland has also initiated mass media information campaigns to address the issue of under-representation of women in MST subjects. There are several other projects and initiatives across Europe targeting horizontal and vertical segregation in higher education (EACEA/Eurydice 2010, pp. 97-107).” (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 19.)

Vaikka naisten osuus korkeakouluopiskelijoista on suurempi kuin miesten, monet maat keskittävät huomion opintolinjan valinnan sukupuolijakautuneisuuteen. Naiset valitsevat yleisemmin alan, joka on jo ennestään naisvaltainen⁵⁹, kuin alan, joka koetaan miesvaltaiseksi. Miesvaltaisiksi aloiksi luetaan muun muassa matematiikka, teknologia sekä tiede. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 16.) Yllä olevasta sitaatista voidaan huomata, miten useat maat, kuten Saksa, Itävalta ja Puola ovat ottaneet prioriteetiksi lisätä naisten osallistumista edellä mainituilla aloilla.

Eurooppa on siis kunnostautunut sukupuolten tasa-arvon ylläpitämisessä korkeakoulutuksenalalla. Ei myöskään ole nähtävissä, miten lukukausimaksut vaikuttaisivat sukupuolijakaumaan korkeakouluissa, sillä lukukausimaksuja ei koskaan ole oltu asettamassa koskemaan vain toista sukupuolta. Kummallekaan sukupuolelle ei myöskään olla tarjoamassa etuuksia vain ja ainoastaan sukupuolen takia, joten tästä näkökulmasta katsottuna, lukukausimaksut eivät tuottaisi epätasa-arvoa sukupuolten välille.

7.4 Lukukausimaksut nopeuttaisivat tutkinnon loppuun viemistä

Yksi tärkeistä kansallisista koulutuspoliittisista tavoitteista on koulutuksen loppuun vieminen. Raportin (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 22–23) mukaan yli puolet Euroopan maista tähtää nostamaan korkeakoulutettujen määrää, ja jopa hieman yli puolet maista vaatii korkeakouluja ilmoittamaan valmistuneiden opiskelijoiden määrän vuosittain. Raportin toimittaa yleensä maan koulutuksesta vastaava ministeriö, mutta vain Itävallassa, Norjassa, Suomessa, Tanskassa, sekä Yhdistyneessä kuningaskunnassa nämä raportit ovat julkisesti saatavavilla Internetistä.

⁵⁹Näitä aloja ovat esimerkiksi koulutus, terveys ja hyvinvointi, humanistiset tieteet sekä taide (EACEA/Eurydice 2010, 97).

Raportista (emt.) käy ilmi, että kaiken kaikkiaan 15 maata ilmoittaa valmistuvien määrällä olevan vaikutus rahoitukseen joko niin, että valmistuvien opiskelijoista korkeasta määrästä korkeakoulu saa ”bonuksen” tai niin, että valmistuvien opiskelijoiden määrä vaikuttaa jotenkin korkeakoulutuksen rahoituskäyttöön. Joissain maissa on myös otettu käyttöön tiukat säännökset valmistumisen suhteen. Esimerkiksi Espanjassa ja Ranskassa opiskelijoilta voidaan periä ylimääräinen maksu, mikäli opiskelija ilmoittautuu uudelleen jo käydyille kurssille. Samaan kategoriaan voidaan laittaa maksujen periminen opiskelijoilta, jotka toistavat vuoden opinto-ohjelmasta, jotka normaalisti ovat ilmaisia. Näin toimitaan esimerkiksi Irlannissa, Latviassa, Puolassa, Slovakiassa ja Tšekissä. Edellä mainittu käytäntö periä opiskelijoilta maksuja toistuvasta osallistumisesta kursseille, voi asettaa opiskelijoita eriarvoiseen asemaan. Esimerkiksi jos opiskelijalla on oppimisvaikeuksia, hän ei välttämättä pysty opiskelemaan samassa tahdissa muiden kanssa, jolloin kurssin uusimisen maksullisuuden tulisi ottaa tämä huomioon.

Monet maat ovat myös raportoineet ottaneensa käyttöön tiukemmat opinto-ohjauksen menetelmät, jotta opiskelijat saataisiin valmistumaan tavoiteajassa. Monet korkeakoulut vaativat opiskelijoita täyttämään henkilökohtaisen opintosuunnitelman (Suomessa HOPS), ja järjestävät yksilöllisiä arviointia opiskelijoille, jotka eivät saavuta tavoitteitaan. Useat maat ovat myös ottaneet käyttöön kaksijaksoisen korkeakoulujärjestelmän, jossa jo kandidaatin tutkinnolla on mahdollisuus päästä työelämään käsiksi tai jatkaa maisterin tutkintoon asti. Tämän uskotaan myös vähentävän koulunsa keskeyttäneiden opiskelijoiden määrää. Henkilökohtaisen opintosuunnitelman tekeminen voi auttaa opiskelijoita ajoittamaan opiskelunsa määrääjän käsittävälle ajalle, mutta täytyy myös ottaa huomioon, että asiat eivät aina mene suunnitellusti. HOPS:in tulisi olla vain ohjeellinen ja muutokset siihen sallittuja. Siinä missä yksilölliset arvioinnit voivat kannustaa opiskelijaa, voivat ne myös lannistaa. Opiskelija voi kokea painostusta oppilaitoksen puolelta, mikäli yksilöllinen arviointi ei ole hyvin perusteltu.

7.5 Tavoiteajassa valmistuminen lisääntyisi lukukausimaksujen myötä

Syitä tavoiteaikojen venymiseen voi etsiä myös oppilaitoksista. Opetussuunnitelmat laahaavat perässä kun tarpeet muuttuvat, ja näin ollen tiedot eivät käänny taidoiksi kuten niiden pitäisi käännyä. Tämä merkitsee sitä, etteivät valmistuneet maisterit löydä työpaikkaa, jossa he pääsisivät toteuttamaan opittuja asioita käytännössä. Tästä syystä opintosuunnitelmien tekoon pitäisi ottaa mukaan työmarkkinainstituutioita (työnantajia), joiden avulla pystyttäisiin luomaan ohjelmia, jotka valmistaisivat opiskelijoita tulevaan työelämään. Henkilöstövaihdot sekä harjoittelut pitäisi myös

integroida vahvemmin opetussuunnitelmiin, jotta pystyttäisiin paremmin huomaamaan työmarkkinoiden suunnalta nousevat tarpeet. Instituutioiden pitäisi siis tehdä laajemmin yhteistyötä työmarkkinoiden kanssa sekä ylläpitää datapankkia, josta voitaisiin nähdä, miten ja mihin valmistuneet työllistyvät. (Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions 2011, 5.)

Tämä laittaakin miettimään nopeuttaisivatko lukukausimaksut opiskelijoiden valmistumista? Jo nyt opiskelun viivästyminen täytyy pystyä perustelevaan, eikä tämäkään aina pelkästään riitä, vaan rahallisia sanktioita voi myös tulla. Toimisivatko lukukausimaksut porkkanana vai keppinä eli kannustaisivatko ne opiskelemaan ahkerammin vai olisiko reaktiona pelko ja stressi? Edellisistä esimerkeistä voi lukea, että opiskelijoita on pyritty kannustamaan erilaisten maksujen avulla, mutta poistuisiko tämä tarve kokonaan, mikäli opiskelija joutuisi jo valmiiksi maksamaan opiskelustaan? Entä olisiko tämä reilua niitä kohtaan, joilla on esimerkiksi oppimisvaikeuksia tai joiden taloudellinen tilanne pakottaisi käymään opintojen ohella töissä, mikä tarkoittaisi, että opinnoille jäisi vähemmän aikaa.

Ehkä kaikkien kannalta tasapuolisinta olisi alkaa vaatia maksuja silloin, kun tavoiteaika on täyttynyt. Tämänkin jälkeen olisi mahdollista, että maksut alkaisivat porrastetusti. Kenenkään kannalta ei olisi reilua, että mikäli valmistuminen myöhästyisi esimerkiksi muutamalla kuukaudella, opiskelija joutuisi maksamaan koko vuodesta. Aina kannattaa ajatella positiivisen ja negatiivisen työkalun käytön eroja. Siinä missä lukukausimaksut toimisivat jollekin kannustimena eli porkkanana, joku toinen voisi nähdä sen keppinä eli rangaistuksena. Mikäli opiskelija joutuisi maksamaan lisäkuukausista, ei maksujen pitäisi olla ylitsepäsemättömät eli kohtuus olisi valttia tässäkin asiassa.

7.6 Lukukausimaksut toimisivat lisärahoituksena laadun parantamiseen

Eurydicen (2008, 47) raportin mukaan yli 70 prosenttia korkeakoulutuksen rahoituksesta tulee julkiselta sektorilta. Lepori et al (2007, 85) kirjoittaa teoksessaan, että rahoitus mahdollistaa valtion otteen korkeakoulusta, eli rahoitus on siis tärkeä ohjausmekanismi. Jongbloedin (2004) mukaan valtiot käyttävät ohjausvaltaansa muun muassa tutustuttaakseen monimuotoisuuden korkeakoulutuksen. Frøhlich et al (2010) väittää valtion käyttävän ohjausvaltaansa myös lisäämään tulosoajasta ja Johnstoneen (2009) mukaan ohjausvaltaa käytetään myös mukauttamaan korkeakoulutusta niin sanottuun osaamistalouteen (knowledge economy).

Korkeakoulutuksen rahoitus on ollut monien tutkimusten aiheena (esimerkiksi EACEA/Eurydice 2008). Salmi & Hauptmann (2006, 2) löysivät kolme onnistunutta rahoitustapaa, joilla korkeakoulutukseen osallistumista voitaisiin laajentaa:

1. Lisätä korkeakoulutuksen julkista rahoitusta ja periä kohtuullisia pieniä maksuja opiskelijoilta.
2. Veloittaa korkeampia maksuja ja parantaa apuraha- sekä lainatasoja.
3. Laajentaa yksityistä korkeakoulutussektoria, jotta saataisiin painetta pois julkiselta rahoitukselta.

Salmi & Hauptmann (emt.) argumentoivat myös, että suora julkinen rahoitus kuponkien (voucher), apurahojen ja/tai lainojen muodossa luo todennäköisimmin positiivisemmän vaikutuksen, kuin yllä olevat vaihtoehdot. Yllä olevat vaihtoehdot eivät siis takaa positiivista vaikutusta kuten suora julkinen rahoitus. Texeira (2009, 57–58) korostaa myös sitä, että julkista valtaa tarvitaan ohjaamaan korkeakouluja saavuttamaan yhteiskunnalliset tavoitteet. Siirtämällä taakkaa julkiselta vallalta yksilöille sekä heidän perheilleen tapahtuisi vain siksi, että tehokkuutta pystyttäisiin lisäämään, ei sen vuoksi, että se edistäisi yhteiskunnallista tasa-arvoisuutta (emt.)

Eurydicen (1999, 185) raportin mukaan monessa Euroopan maassa käydään poliittista dialogia korkeakoulutuksen siirtymisestä markkinasuuntautuneemmaksi. Frøhlich et al (2010, 17) toteaa teoksessaan, että Norjassa, Portugalissa ja Tanskassa ollaan jo piirtämässä linjoja, joilla esimerkiksi lukukausimaksut voitaisiin tutustuttaa rahoitussuunnitelmaan. Lukukausimaksujen käyttöönottoa voitaisiin perustella muun muassa tehokkuuden, laadun sekä vastuullisuuden parantamiseksi. Tämä kertoo siitä, että tehokkuutta, laatua sekä vastuullisuutta oltaisiin valmiita tehostamaan jopa tasa-arvoisuuden kustannuksella. Jotta pystyttäisiin varmistumaan siitä, ettei korkeakoulutuksen rahoitus kärsi vaikka julkinen rahoitus vähenisi, taakkaa rahoituksesta voitaisiin siirtää opiskelijoille (Browne 2010). Tähän esimerkiksi Barr (2004), on ehdottanut ratkaisuksi, että kaikille annettaisiin mahdollisuus maksulykkäykseen ja että niille, jotka ovat heikoimmassa asemassa ja kykenemättömiä tekemään päätöksiä koulutukseen investoinnin suhteen, annettaisiin suoraa tukea.

Monet tutkijat ja toimielimet ovat viime vuosina suosittelleet, että julkisen vallan ja yksilön tulisi jakaa korkeakoulutuksen kasvaneet kustannukset (Salmi & Hauptmann 2006; Joengbloed 2004; Barr 2004; Johnston 2009). Korkeakoulutuksen taloudelliset haasteet olivat myös vuonna 2010 OECD:n vuosittaisen konferenssin pääaiheena. Konferenssissa käytyjen keskusteluiden perusteella

koettiin kiistattomasti, että korkeakoulutukseen tarvitaan lisää yksityistä rahoitusta. Taloudellinen taantuma on syynä julkisen rahoituksen laskuun, samalla kun korkeakoulutuksen kysyntä vain kasvaa. Kysymykseksi nouseekin se, miten esimerkiksi lukukausimaksujen käyttöönotto heijastuu koulutuksen sosiaaliseen ulottuvuuteen. Voidaan nimittäin odottaa, että muutokset rahoitusjärjestelmässä vaikuttavat myös opiskelijoiden halukkuuteen ja/tai mahdollisuuteen hakeutua koulutukseen. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 12.)

Usherin & Cervanan (2005) tekemän tutkimuksen mukaan linkit koulutuksen sosiaalisen ulottuvuuden sekä yksityisen tuen välillä eivät ole yksinkertaisia. Maruccin & Johnstone (2007, 38) mukaan on olemassa vain vähän tietoa siitä, miten kustannusten jakaminen koulutuksessa (esimerkiksi lukukausimaksut) vaikuttavat korkeakoulujen esteettömyyden periaatteeseen ja/tai opiskelijoiden ilmoittautumiskäyttäytymiseen. Asplund et al (2008, 265) yhtyy tähän toteamalla, että väitteet lukukausimaksujen tueksi ovat melko epävarmoja empiiriseltä kannalta katsottuna, ja että jo nykyään olemassa olevat tiedot lukukausimaksujen vaikutuksista koulutukseen hakeutumisesta ovat rajalliset ja epäselvät.⁶⁰

7.7 Alemman tuloluokan kansalaiset maksavat korkeamman tuloluokan lasten koulutuksen

On kuitenkin olemassa argumentteja myös yksityisen rahoituksen edistämiseksi. Yhden tällaisen argumentin mukaan, alemman tuloluokan kansalaiset kustantavat korkeamman tuloluokan lapsien koulutusta, koska korkeakoulutuksen rahoitus on julkista eli veroperusteista ja koska edelleen nähtävissä on trendi, jonka mukaan korkeamman tuloluokan lapset osallistuvat useammin korkeakoulutukseen ja saavat siitä hyödyn. Toisaalta voidaan nähdä, että siirtämällä rahoitus taakka suoraan opiskelijoille ilman tukimenetelmiä, sillä voi olla negatiivinen vaikutus alemman taloudellisen luokan opiskelijoille. (Asplund et al. 2008, 270.)

Jotta alemman taloudellisen luokan kansalaisia saataisiin osallistumaan korkeakoulutukseen, tarvitaan tukiverkosto. Barr (2004, 269) esittää tähän ratkaisuksi seuraavaa: opiskelijoista kenenkään ei tarvitsisi maksaa opiskelustaan opiskeluaikana vaan vasta opiskelujen jälkeen. Tämä siitä syystä, että koulutuksen jälkeen tulotaso nousee, ja näin ollen opiskelijoilla olisi varaa maksaa

⁶⁰„The main equity arguments put in favor of tuition fees seem to receive rather inconclusive empirical support. Even the existing empirical evidence on the effect of tuition fees on enrolment is limited and also rather ambiguous.” (Asplund et al 2008, 270.)

niin kutsutut ”lukukausimaksut” jälkikäteen.

Vuonna 2007 Euroopan maat käyttivät keskimäärin 1,2 prosenttia bruttokansantuotteestaan korkeakoulutukseen⁶¹ (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 35). Maiden välillä vaihtelu on kuitenkin suurta. Verrattaessa vuoteen 2000, jotkut maat ilmoittivat koulutukseen käytettävän budjettiosuuden laskeneen vuonna 2007. Tärkeää on huomioida Kyproksen ja Romanian tilanteet, sillä näissä maissa osuuden määrä on jatkuvasti noussut tasaisesti, toisin kuin esimerkiksi Bulgariassa. Kuten alla olevasta sitaatista nähdään, korkeakoulutuksen panostamisen tulevaisuuden näkymä ei ole kovin valoisa, kun otetaan huomioon vuoden 2008 taloudellinen taantuma sekä julkisten menojen pysähtymisen trendi. On siis loogista, että on alettu etsiä uusia lähteitä korkeakoulutuksen rahoitukselle.

”The stagnating trend in public spending until 2008, combined with the impact of the current economic crisis signal that, unless a major policy commitment is made, prospects are not bright for a significant increase in the level of higher education funding. At the same time, it is clear that sustained public funding is vital for the support of the on-going expansion of the sector and for realizing the commitments for widening access and participation.” (emt.)

Suurimmassa osassa Euroopan maista korkeakouluilla on käytössä yksi suuri rahoitusmekanismi⁶². Vain seitsemän maata ilmoittaa käyttävänsä rahoitukseen kahden eri mekanismin yhdistelmää saadakseen kasaan 70 prosenttia julkisesta rahoituksesta. Tuloperusteiset mekanismit ovat käytössä kymmenessä korkeakoulujärjestelmässä. Tuloperusteiset mekanismit voivat olla osa rahoituskaavaa ja keskittyä korkeakoulujärjestelmän saavutuksiin. Belgian saksankielisillä aluilla, Irlannissa, Italiassa ja Kyproksella on käytössä 100-prosenttisesti tämä mekanismi, kun taas Unkarissa mekanismi kattaa 91 prosenttia rahoituksesta. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 35–36.)

Määrärahojen neuvottelumenettely on toiseksi suosituin mekanismi Euroopassa. Tämä tarkoittaa sitä, että hallitus ja korkeakoulu neuvottelevat määrärahoista. Yleensä määrärahat perustuvat aikaisempien vuosien määrärahoihin. Tämä on perinteinen muoto ja yleensä määrärahat liittyvät absoluuttisina oppilasmäärään tai oppilaiden suorittamien tenttien määrään jonain tiettyinä vuonna. Esimerkiksi Itävallassa, Romaniassa ja Yhdistyneessä kuningaskunnassa tämä mekanismi on yhdistettynä neuvoteltuihin määrärahoihin. Tarkoituksellisesti rahoitus perustuu erilaisiin

⁶¹Ks. liite 6. taulukko 4. Korkeakoulutuksen osuus kaikista julkisista menoista maittain.

⁶²Ks. liite 7. kuvio 3. Tärkein rahoitusmekanismi korkeakouluille.

kulukategorioihin, mikä tarkoittaa sitä, että kaikki kulut on suoraan linkitetty tiettyihin toimintoihin tai tehtäviin. Tämän tyyppinen rahoitus on yleensä kilpailuallista, ja se jaetaan kilpailukyvyn mukaan. Tätä voidaan kutsua myös kohdistetuksi rahoitetuksi. Puola erottuu tältä osin, sillä siellä 70 prosenttia julkisesta rahoituksesta on kohdistettua rahoitusta korkeakoulutukselle, jonka rinnalla käytetään myös tuloperusteista rahoitusmekanismia. (emt)

Suoritusperusteiset mekanismit puolestaan perustuvat todelliseen tai suunniteltuun laitoksien tuloksiin tietyllä ajan jaksolla. Ne voivat perustua tuotoksiin, kuten tutkinnon suorittaneiden määrään tai oppilaiden määrään. Tämä mekanismi on melko laajalle levinnyt, mutta suurimmassa osassa maita ne eivät vastaa suurimmasta osasta rahoitusta, vaan ovat vain osa rahoitusta. On kuitenkin maita, jotka ilmoittavat käyttävänsä tätä mekanismia yli 70 prosenttiin rahoituksesta, kuten Kreikka, Latvia ja Tanska. Muita mainittuja mekanismeja on käytössä esimerkiksi Ranskassa ja Virossa. Virossa rahoitus perustuu valmistuvien määrään eli suorituskykyyn, mutta koska korkeakouluja ei rangaista, joutuu Viron mekanismi ”Other” eli Muut – kategorian alle⁶³. Ranskassa määrärahat riippuvat siitä, kuinka paljon opiskelijat suorittavat tenttejä. Tämäkin on luokiteltu Muut – kategoriaan. (emt.)

Kuten edellä esitetyistä argumenteista voidaan huomata, jokaisella mallilla on käänköpuolensa. Rahoitusjärjestelmiä ei voi niin vain heittää ylösalaisin, vaan täytyy miettiä, miten se vaikuttaa sekä nykyisiin että tuleviin opiskelijoihin. Lukukausimaksujen käyttöönottoon olisi hyvät perustelut, mutta myös niitä vastaan löytyy paljon argumentteja. Monet Euroopan maat ovat jo huomanneet, ettei julkisen vallan rahoitus riitä ylläpitämään modernissa yhteiskunnassa toimivaa korkeakoulujärjestelmää, jonka pitäisi kehittyä yhteiskunnan kanssa samaan tahtiin. Lukukausimaksut voisivat toimia julkisen vallan rahoituksen kanssa käsi kädessä, mutta yksinään ne eivät riittäisi. Koska julkisen vallan rahoitus ei katoaisi, ei lukukausimaksujen tarvitsisi olla samaa luokkaa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa⁶⁴. Jo muutamien satojen tai tuhansien eurojen maksut toisivat huomattavasti lisää rahoitusta korkeakouluille, ja tämä rahoitus voitaisiin käyttää suoraan korkeakoulutuksen laadun parantamiseen tai esimerkiksi ”apuraha-kassaan”, joista opiskelijat voisivat hakea apurahaa opiskelujensa aikana suorittamiin vaihto-oppilasvuosiin tai/ja harjoitteluihin. Näin raha palautuisi maksajalleen aikanaan.

⁶³ Ks. liite 7. kuvio 3. Tärkein rahoitusmekanismi korkeakouluille.

⁶⁴ Lukukausimaksut vaihtelevat muutamasta tuhannesta dollarista noin 30 000 dollariin osavaltioista ja yliopistosta riippuen. Julkisissa yliopistoissa lukukausimaksut ovat yleensä alhaisemmat kuin yksityisissä. Tosin nämä alhaiset maksut ovat tarkoitettu vain osavaltion asukkaille, muusta osavaltiosta tai ulkomailta tulevat opiskelijat joutuvat useimmiten maksamaan korkeamman maksun. (Fulbright Center 2012.)

“Different funding mechanisms have varying potential for fostering equity in higher education. The analysis of the most important mechanisms used in Europe shows that they are not those which are the most optimal for fostering social dimension objectives. Indeed, rather than finding social dimension objectives being pursued through primary funding mechanisms, it may be that other funding mechanisms – responsible for a smaller share of overall funding – are being used for such purposes. It is therefore necessary to examine in greater depth the composition of funding formulas and the focus of performance-based mechanisms.” (emt.)

Se millainen malli on paras, ei ole kiistatonta. Erilaisilla rahoitusmekanismeilla on erilaiset potentiaalit koulutuspääoman edistämiseksi. Tällä hetkellä on liian vähän tietoa lukukausimaksujen vaikutuksista, ja koska esimerkiksi Suomessa kansa on lukukausimaksukokeiluja vastaan, tätä tietoa ei myöskään ainakaan lähitulevaisuudessa pystytä saamaan.

7.8 Lukukausimaksut veisivät osan opiskelijoiden tuista

Euroopassa jokaisella valtiolla on oma tapansa tukea opiskelijoitaan. Opiskelijoita voidaan tukea muun muassa yhdistelemällä lainoja, verohelpotuksia, tukia sekä perheavustuksia. (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 13.) Taloudelliset tuet ovat edelleen yleisin opiskelijoiden tukivälineistä. Myös vanhempien tuloilla on tietyissä maissa suuri vaikutus siihen, millaista tukea opiskelija voi saada. Alankomaissa ja Pohjoismaissa avustukset, kuten opintotuki, myönnetään jokaiselle opiskelijalle, kun taas Välimeren maissa avustukset kohdistetaan vain pieneen osaan väestöstä, yleensä niille joilla on todella heikko taloudellinen tilanne. (Asplund et al. 2008, 267–269.) Mikäli halutaan korkeakoulutuksen olevan universaalinen osallistuminen joukkoilmiö, eliitin etuoikeuksien sijaan, on tärkeää ottaa mallia muista maista. (Clancy 2010.)

” The first thing that is striking is the number of countries that combine grants and loans. Indeed, this is the case for the vast majority of European countries. However, while some form of grants is practically universal in both cycles, and while the possibility to take out publically supported student loans is provided in approximately two-thirds of the countries under consideration, the actual take-up of loans varies strongly. Demand for loans in some cases also appears to be related to fee levels. Thus in France, for example, where fees are relatively low, the number of students taking out a loan is very few indeed (0.1 %). The United Kingdom (England, Wales and Northern Ireland) presents the opposite scenario, with relatively high fees compared to other European countries and very significant take-up of loans. Iceland is the only European

country where the student support system is exclusively based on loan” (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 50.)

Suurimmassa osassa Euroopan maista on käytössä järjestelmä, jossa opiskelijoita tuetaan joko tukien (grant) tai tukien ja lainan (loan) avulla⁶⁵. Joissain maissa tuet kuuluvat universaalisti molempien syklien opiskelijoille ja noin kaksi kolmasosaa maista tarjoaa myös opintolainoja, mutta lainojen varsinainen käyttöönotto vaihtelee maissa huomattavasti. Esimerkiksi Ranskassa, missä koulumaksut ovat pienet, myös lainaa ottavien prosentti on pieni, 0,1 prosenttia. Yhdistyneessä kuningaskunnassa tilanne puolestaan on päinvastainen, sillä Euroopan muihin maihin verrattuna siellä on korkeammat koulumaksut, ja täten myös lainanottajia on enemmän. Islanti puolestaan on ainoa maa Euroopassa, missä opiskelijoita tuetaan ainoastaan lainaottomahdollisuudella. Tästä voidaan siis päätellä, että opiskelijat, jotka joutuvat elämisen lisäksi kustantamaan myös lukukausimaksut, ovat herkimmin alttiita nostamaan lainaa selviytyäkseen taloudellisesti opiskeluaikasta.

Ei myöskään pidä unohtaa, että vaikka järjestelmät voivat maittain olla samankaltaiset, lainojen ja tukien saajien määrät vaihtelevat maittain suuresti. Siinä missä esimerkiksi Ruotsissa 70 prosenttia opiskelijoista saa julkista tukea opinteluun, sama luku Virossa on vain 15 prosenttia. Puhuttaessa tukien ja lainojen määristä euroina, vaihtelu on myös suurta. Esimerkiksi Irlannissa tukea on mahdollista saada 330 e–6355 e/akateeminen vuosi, riippuen esimerkiksi opiskelijan perheen koosta sekä välimatkasta kodin ja korkeakoulun välillä, eikä tukeen oikeutetun opiskelijan tarvitse maksaa koulumaksuja. (emt.)

Tutkimuksen (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011) mukaan lainan ottaminen on yleistynyt opiskelijoilla. Lainalla pystytään rahoittamaan elämää opintojen ohessa, jottei opiskelijan tarvitsisi elää köyhyysrajan tienoilla. Lainan avulla pystytään myös rahoittamaan esimerkiksi harjoittelut sekä vaihdot, joita opiskelujen aikana tehdään. Myös Suomessa on nähtävissä tämä trendi korkeakouluopiskelijoiden kohdalla⁶⁶. Koska laina otetaan jo nyt, eivätkö lainat voisi toimia myös lukukausimaksujen rahoituksena, olettaen tietysti, että vain osa lainasta menee lukukausimaksujen rahoitukseen? Oikeastaan näin on jo, ja aikaisemmin mainittu esimerkki Isosta-Britanniasta ja Ranskasta puoltaa tätä argumenttia. Ranskalaiset opiskelijat eivät koe lainalle olevan niin suurta tarvetta kuin isobritannialaiset kollegansa, koska Ranskassa

⁶⁵Ks. liite 8. kuvio 4. Miten opiskelijoita tuetaan maittain.

⁶⁶Vuonna 2011 suomalaisista korkeakouluopiskelijoista yli 35 prosenttia nosti opintolainaa, mikä on noin viisi prosenttia enemmän kuin luku vuonna 2010. Ks. liite 9. taulukko 5. Opintolainaa nostaneiden opiskelijoiden osuus opintotuen saajista. (Lahtinen 2012, 20.)

koulumaksut ovat pienet. Isossa-Britanniassa, jossa on Euroopan korkeimmat koulumaksut, lainanottajia on enemmän. Tästä voidaan päätellä, että isobritannialaiset opiskelijat maksavat lainalla elämisen lisäksi myös osan koulumaksuistaan.

7.9 Argumenttien yhteenveto

Olen jaotellut aineistosta löydetyt argumentit alla olevaan taulukkoon 6. Taulukon vasemmalla puolella olevat argumentit puoltavat lukukausimaksujen käyttöönottoa ja vastakkaisella puolella olevat argumentit ovat lukukausimaksuja vastaan. Argumentit on aseteltu niin, että pystyttäisiin helposti huomaamaan, mitkä argumentit antavat vaihtoehdon toiselle tai jopa kumoavat toisensa.

Argumentteja lukukausimaksujen PUOLESTA	Argumentteja lukukausimaksuja VASTAAN
Tällä hetkellä myös alemman tuloluokan kansalaiset kustantavat korkean tuloluokan lapsien koulutusta (verotus), mikä ainakin vähenisi julkisen rahoituksen pienentyessä.	Maksullisuus aiheuttaisi mahdollisesti vieläkin enemmän periytyvyyttä korkeakoulutuksessa, mikä voisi johtaa aliedustettujen ryhmien katoamiseen korkeakoulun kentältä.
Lukukausimaksut eivät aiheuttaisi epätasa-arvoa, mikäli lukukausimaksua ei kohdennettaisi koskemaan vain jotain tiettyä ryhmää ja mikäli pystyttäisiin luomaan kohdennetut etuusjärjestelmät, niitä tarvitseville opiskelijoille.	Tasa-arvoisuus: jokaisella tulisi olla mahdollisuus osallistua kykyjensä mukaan osallistua korkeakoulutukseen ja lukukausimaksut voisivat estää tämän esimerkiksi pienituloisten kohdalla
	Korkeakoulutuksen maksullisuudesta voisi olla haittaa kannustettaessa nuoria sekä luodessa elinikäisiä koulutusmahdollisuuksia aikuisille. Korkeakoulutus ei olisi maksullisena enää niin houkutteleva vaihtoehto.
Jotta tasa-arvo säilyisi, voitaisiin ottaa käyttöön esimerkiksi jälkikäteiset lukukausimaksut, jotka opiskelija maksaisi vasta työelämään päästyään. Näin koulutuksen kustantaisivat ne, jotka sitä hyödyntävät.	Tulisi kehittää uusia etuusjärjestelmiä (esimerkiksi stipendirahastoja), joilla taattaisiin jokaiselle opiskelijalle tasa-arvoinen mahdollisuus osallistua opetukseen.
Julkisen rahoituksen tarve pienenesi lukukausimaksujen käyttöönoton myötä eli yliopistot saisivat lisää itsenäisyyttä.	Julkista valtaa tarvitaan ohjaamaan korkeakouluja saavuttamaan yhteiskunnalliset tavoitteet. Mikäli yliopistot saavat liikaa itsenäisyyttä, pahimmassa tapauksessa yhteiskunnalliset tavoitteet voisivat unohtua taloudellista hyötyä tavoitellessa.

Opintojen suorittaminen nopeutuisi eli tutkintoajat eivät venyisi, koska opiskelijat eivät haluaisi maksaa ylimääräisistä opiskeluvuosista.	Lukukausimaksut pakottaisivat opiskelijat mahdollisesti käymään töissä ja/tai velkaantumaan jo opiskeluaikana opintolainan ottamisen myötä, mikä saattaisi toisaalta johtaa myös opintojen keskeyttämiseen tai opinnoista luopumiseen, koska oikeus tukiin evättäisiin.
Lisärahoituksen avulla pystyttäisiin päivittämään opetussuunnitelmia, kehittää uusia opiskelumuotoja sekä tarjoamaan parempia mahdollisuuksia esimerkiksi harjoitteluihin sekä kansainvälisiin vaihtoihin. Lukukausimaksut voisivat toimia tehokkuuden, vastuullisuuden sekä laadun parantajina.	

Taulukko 6. Yhteenveto argumenteista lukukausimaksujen puolesta ja vastaan.

Se miten Euroopan komission tutkimus (emt.) suhtautuu lukukausimaksuihin on nähtävissä yllä olevasta taulukosta. Argumentit puolesta ja vastaan menevät suurnpiirtein tasan, joten tutkimus ei varsinaisesti ota selkeää kantaa lukukausimaksujen suhteen. Tutkimus lähinnä kertoo erilaisista mahdollisuuksista koulutuksen rahoituksen muodoista ja lukukausimaksujen roolista tässä ja tarjoaa tietoa, miten muissa Euroopan maissa on ratkaistu koulutuksen rahoitus. Jokainen tutkimuksesta löydetty argumentti perustellaan ja sille yleensä löytyy myös vasta-argumentti.

Hyvinvointivaltiossa, jossa koulutuksen maksuttomuus on yksi peruselementti, lukukausimaksut nähdään epätasa-arvoistavana tekijänä, mikäli olemassa ei ole etuusjärjestelmiä, joiden avulla pystyttäisiin takaamaan jokaiselle opiskelijalle samat lähtökohdat. Tällä hetkellä Suomessa olemassa oleva etuusjärjestelmä ei ole riittävä, joten pitäisi pystyä luomaan erilaisia stipendirahastoja ja apurahajärjestelmiä, jotka takaisivat pienemmän tuloluokan opiskelijoille samat mahdollisuudet kuin korkeamman tuloluokan opiskelijoille. Mikäli etuusjärjestelmiä ei monimuotoistettaisi, olisi miltein varmaa, että korkeakoulutus periytyisi vieläkin todennäköisemmin ja selkeämmin kuin tällä hetkellä. Tähän yhtenä ratkaisuna tarjotaan jälkikäteisiä lukukausimaksuja, näin koulutuksesta maksaisivat ne, jotka siitä myös hyötyvät.

Julkisen rahoituksen suhteen tilanne on ristiriitainen. Lukukausimaksujen myötä julkiseen rahoitukseen kohdistuvat paineet saataisiin hiukan helpottumaan, koska tarjolla olisi myös muita rahoitusvaihtoehtoja laadun takaamiseksi. Julkisen rahoituksen myötä julkinen valta pystyy myös tarkkailemaan yliopistoja, ettei taloudellinen hyöty mene yhteiskunnallisten tavoitteiden saavuttamisen edelle. Mutta koska julkista rahoitusta tarvittaisiin myös muualla, lukukausimaksut

vapauttaisivat osan koulutukseen suunnatusta budjetista muihin käyttötarkoituksiin. Lukukausumaksujen tuomalla lisärahoituksella, opiskelijoille pystyttäisiin mahdollisesti tarjoamaan laadukkaampia kursseja, apurahoja kansainvälisiin kokemuksiin sekä rahoitusta pidempiin harjoitteluihin, mitkä toisivat arvokasta kokemuslisää työpaikkoihin haettaessa.

Se miten lukukausimaksut vaikuttaisivat valmistumisaikaan, on myös ristiriitainen. Koetaan, että lukukausimaksut voisivat nopeuttaa valmistumista tavoiteajassa, koska ei haluta maksaa ylimääräisistä opiskeluvuosista. Tämä voi kuitenkin johtaa siihen, että opiskelija ei ehdi hankkia minkäänlaista työkokemusta opiskeluajalta, mikä taas katsotaan negatiiviseksi asiaksi, koska työnantajat arvostavat työkokemusta. Lukukausimaksut saattaisivat myös jarruttaa opiskelua, koska opiskelijat joutuisivat käymään töissä pystyäkseen maksamaan lukukausimaksut sekä oman elämisen. Työssäkäynti ei mahdollista aina luennoille tai tentteihin osallistumista, eikä aikaa välttämättä jää kurssien omatoimiseen suorittamiseen. Taloudellisen tilanteen ylläpitäminen saattaisi myös johtaa opintojen pitkäaikaiseen keskeyttämiseen tai jopa lopettamiseen. Koko ajan pyritään aktivoimaan nuoria ottamaan osaa korkeakoulutukseen, jotta saataisiin lisää korkeakoulutettuja osaajia työkentälle, ja asiaa ei ainakaan helpota se, että nykyiset opiskelijat joutuvat lopettamaan/keskeyttämään koulutuksen taloudellisten syiden takia.

Jotta nuoret saataisiin aktivoitua opiskeluun, koulutukseen hakeutumisesta tulisi tehdä houkuttelevampaa, eivätkä lukukausimaksut ainakaan auttaisi tässä. Koetaan, että korkeakoulutukseen on vaikea päästä ja pelko työttömäksi joutumisesta voi olla suurikin. Myöskään palkkaustaso ei nouse samalla tavalla kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa. Kuitenkin fakta on, että koulutus vähentää työttömäksi joutumisen riskiä, se ei poista sitä, mutta koulutuksella on selkeä yhteys yksilön asemaan työmarkkinoilla. (Henttonen 2008, 16–18.) Tämä ei kuitenkaan välttämättä riitä houkuttelemaan nuoria korkea-asteen opintoihin. Mikäli opiskelijoille pystyttäisiin takaamaan hyvä taloudellinen tilanne opintojen aikana sekä niiden jälkeen, kouluttautumisesta voisi tulla houkuttelevampaa. Tämä tarkoittaa sitä, että työmarkkinoiden ja korkeakoulujen tulisi tehdä enemmän yhteistyötä, minkä myötä pystyttäisiin takaamaan opiskelijalle varmemmin työpaikka mahdollisesti jo opintojen ohessa ja etenkin opintojen jälkeen. Näin pystyttäisiin luomaan myös opintosuuntauksia, jotka vastaavat työmarkkinoiden tarvetta parhaiten.

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Eskolan & Suorannan (2008, 17–18) mukaan laadullisen tutkimuksen objektivisuus voidaan saavuttaa sillä, että tutkija tiedostaa oman subjektiivisuutensa. On lähes mahdotonta tehdä tutkimusta ilman, että tutkijalla olisi minkäänlaista ennakkokäsitystä aiheesta, mikä pitää paikkansa myös tämän tutkimuksen yhteydessä. Juuri ennakko-oletukset sekä -käsitykset toimivat juurena tälle tutkimukselle, ja tämän olen huomionut tutkimusta tehdessä. Tutkimuksen myötä ennakko-oletukseni sekä -käsitykseni ovat muuttaneet muotoa moneen kertaan, mikä on hyvin ominaista laadulliselle tutkimukselle. Laadulliselle tutkimukselle ominaista on myös se, ettei luotettavuuden arviointia ja analyysia voida erottaa toisistaan. Laadullisessa tutkimuksessa tehdyt havainnot tulee perustella ja prosessiin kuuluu tehtyjen päätösten pohtiminen monelta eri kantilta. (Eskola & Suoranta 1998, 209–211.)

Laadulliselle tutkimukselle ominaiseen tapaan tämä tutkimus ei tavoita vain yhtä ja ainoaa totuutta. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 157–158). Valitun tutkimusaineiston avulla löysin argumentteja, joiden perusteella voin päätellä miten Euroopassa suhtaudutaan lukukausimaksuihin ja miten tätä suhtautumista perustellaan. Aineiston rajaus mahdollisti syventymisen aineistoon ja tutkimuskysymysten avulla pystyin nostamaan aineistosta esiin näkökulmia, joita en ennakkoon ollut osannut ottaa huomioon, kuten tasa-arvoisuuden korostaminen.

Tutkimustulokseni eivät ole yleistettävissä, koska saadut tulokset edustavat vain tätä tiettyä tutkimusprosessia. Täytyy pitää mielessä, että erilaisella aineistolla eri tutkijan käsissä tutkimustulokset olisivat voineet olla erilaiset. Tiedeyhteisössä voidaan olla eri mieltä tutkimusten tuloksista, ja tutkimustulosten täytyy yleisesti olla hyväksyttäviä ja mahdollisia valitun aineiston pohjalta. Tutkimuksen uskottavuutta pystytään lisäämään sillä, että teoriatausta, analyysimenetelmät ja tutkimuskysymykset ovat sopusoinnussa toistensa kanssa. (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 170–171.) Kaiken kaikkiaan tutkimukseni nosti esille monia hyviä näkökulmia lukukausimaksuihin ja täten tutkijana koen, että olen onnistunut vastaamaan alkuperäisiin tutkimuskysymyksiin hyvin.

Euroopan komission raportti ”Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension” (2011) antaa ymmärtää, että maat ovat joutuneet kamppailemaan pysyäkseen nopean kehityksen perässä korkeakoulutuksenalalla. Korkeakoulutuksen sosiaalinen ulottuvuus on otettu osaksi koulutuspolitiikkaa eri maissa eri tavoin ja aikojen myötä on otettu käyttöön monia eri tapoja lisätä tasa-arvoa koulutuksessa eri ryhmien kesken. Tästä huolimatta, on edelleen tärkeää saada sosiaalisen ulottuvuuden ääni kuulumaan koulutuspolitiikan kentällä vieläkin voimakkaammin.

Aika näyttää, mitä tulee lukukausimaksujen tulevaisuuteen Suomessa. Lukukausimaksujen puolesta on esitetty monia hyviä argumentteja, mutta niille on myös hyviä vasta-argumentteja. Jotta lukukausimaksut saataisiin integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan, monen asian tulisi vielä muuttua radikaalisti. Euroopassa lukukausimaksuihin suhtaudutaan huomattavasti positiivisemmin kuin Suomessa. Monet Euroopan maat ovat jo sisällyttäneet lukukausimaksut osaksi korkea-asteen koulutuksen rahoitusta, mutta valitettavasti konkreettista näyttöä lukukausimaksujen hyödyistä ja haitoista ei vielä ole. Jotta pystyttäisiin saamaan tietoa lukukausimaksujen hyödyistä ja haitoista, täytyisi tutkia maita, joissa lukukausimaksut ovat kuuluneet koulutuspoliittisiin linjauksiin jo pitkään, kuten Yhdysvaltoja.

Tutkimustulosteni ovat samassa linjassa aikaisemman tutkimuksen kanssa. Tuloksieni mukaan lukukausimaksujen puolestapuhujat linkittävät lukukausimaksut keinoksi taloudelliseen kasvuun. Samoin on tehnyt esimerkiksi Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö monissa Suomen maaraporteissaan. Lukukausimaksut voisivat toimia talouden vakauttamisen keinona, samoin kuin lainapainotteisempi opintoraha. (OECD suosittelee: lukukausimaksut Suomeen 2010.) Koska 2000-luvun taantuma on vielä tuoreessa muistissa, taloudellinen kasvu on välttämätöntä. Jotta lamasta pystyttäisiin nousemaan entistäkin ehompana, täytyy olla avoin uusille ehdotuksille. Taloudellista kasvua pystyttäisiin edistämään kouluttamalla väestöä sekä hyödyntämällä koulutusta integroidessa väestöä työelämään.

Lukukausimaksuja voitaisiin käyttää kannustimena opiskelijoille, jotta valmistumisajat eivät venyisi ja työelämään siirryttäisiin aikaisemmin. Suomessa korkeakouluista ei keskimäärin valmistuta tavoiteajassa, ja ensisijaiseksi ratkaisuksi tähän ehdotetaan lukukausimaksuja. Poliitikot voivat nähdä lukukausimaksut porkkanana, kun taas opiskelijoille lukukausimaksut saattaisivat muistuttaa lähinnä keppiä, sillä hitaudesta rangaistaisiin. Lukukausimaksut voisivat myös toimia korkeakoulutuksen laadun parantajana. Lisärahoitus voisi tuoda lisää mahdollisuuksia monimuotoisiin opiskelutapoihin ja näin edesauttaa opiskelijoita suoriutumaan opinnoistaan tavoiteajassa.

Yksi argumentti lukukausimaksuja vastaan on yli muiden, lukukausimaksujen koetaan asettavan opiskelijat eriarvoisiin asemiin. Tutkimustulosteni mukaan opiskelijoiden tasa-arvoisuutta tulee enemmänkin edistää kuin kajota, eikä näin ollen voida asettaa yliopistoon pääsyn ehdoksi jokin summa, johon kaikilla ei ole varaa. Suomessa korkeakoulutus on edelleen periytyvää, joten jotta myös aliedustettujen ryhmien jäsenet saataisiin osallistumaan korkeakoulutukseen, täytyisi ennen kaikkea pitää huolta, että on olemassa tukijärjestelmiä, joihin heikommassa asemassa olevat

voisivat nojata. Aikaisemmissa tutkimuksissa on kuitenkin tultu siihen tulokseen, etteivät maksut yksiselitteisesti heikentäisi tasa-arvon toteutumista korkeakoulutuksen piirissä. Se miten maksullisuus toteutettaisiin, on oleellista. Olisi myös tärkeää luoda uusia etuusjärjestelmiä nykyisten rinnalle, kuten erilaisia stipendiraistoja tai apurahajärjestelmiä.

Kuten tutkimustulokseni osoittavat, lainoja käytetään jo tällä hetkellä laajasti esimerkiksi Isossa-Britanniassa lukukausimaksujen maksamiseen, joten miksei tämä voisi toimia Suomessakin? Tämä totta kai edellyttäisi sitä, että lukukausimaksujen suuruus otettaisiin huomioon lainamäärää myönnettäessä, jottei koko lainasumma menisi maksuihin vaan siitä olisi myös taloudellista apua arjessa opiskelijalle. On myös esitetty mahdollisuutta, että tavoiteajassa valmistuvat opiskelijat eivät olisi velvollisia maksamaan lukukausimaksuja, vaan vasta tavoiteajan ulkopuolisesta ajasta perittäisiin kohtuullisia maksuja. Opiskelijoiden suhtautuminen lainavetoisempaan opintorahaan voisi myös olla myönteisempää, mikäli yliopistokoulutus ja elinkeinoelämä kommunikoisivat paremmin ja todennäköisyys työllistymiseen heti valmistumisen jälkeen saataisiin kasvamaan. Missään vaiheessa Suomessa ei ole ehdotettu, että lukukausimaksut olisivat samaa luokkaa kuin esimerkiksi Yhdistyneessä kuningaskunnassa, eikä tämä myöskään olisi mahdollista, mikäli asiaa katsotaan Suomen perustuslain tai yliopistolain näkökulmasta. Monet opiskelijat karttavat opintolainanottoa, koska ei haluta velkaantua jo opiskeluaikana. Opiskelun pitäisi kuitenkin olla sijoitus yksilön tulevaisuuteen, samalla tavalla kuin asunnon oston, joten miksi on hyväksyttävämpää olla asuntovelallinen kuin opintovelkainen?

Jotta opiskelijat lakkaisivat pelkäämästä opiskeluaikaista velkaantumista, ensiaskel on otettu jo opintolainan vähennyksen mahdollisuudessa. Tavoiteajassa valmistunut opiskelija on oikeutettu opintolainan vähennykseen verotuksessa, mikäli opiskelija on aloittanut opintonsa lukuvuonna 2005–2006 ja mikäli lainaa on kertynyt yli 2500 euroa. Vähennystä saa 30 prosenttia, mutta monia tämä ei välttämättä houkuta, koska vähennys ei varsinaisesti vähennä velkamäärää vaan sen saa verovähennyksinä. Tutkimustuloksieni sekä aikaisemman tutkimuksen mukaan, mikäli prosessista pystyttäisiin tekemään houkuttavampi, opiskelijoiden ennakkoluulot lainaa kohtaan saattaisivat kaventua. Tämä tarkoittaisi myös sitä, että mikäli lukukausimaksut otettaisiin käyttöön myös Suomessa, opiskelijat tähtäisivät tavoiteajassa valmistumiseen, välttääkseen ylimääräiset lukukausimaksut sekä saadakseen vähennysedun. Täytyy myös muistaa, ettei opintotukea ole aina ollut olemassa, eikä koulutuskaan aina ole ollut maksutonta Suomessa. Ennen tukijärjestelmän muodostumista, laina saattoi olla hyvinkin yleinen rahoituksen lähde.

Tässä tutkimuksessa kävin ainoastaan läpi yksittäiseen raporttiin liittyviä asiantuntijoiden kokoamia

kommentteja, joten yksilön ääni ei päässyt kuuluviin. Olisi mielenkiintoista saada selville, olisivatko opiskelijat avoimempia lukukausimaksuille, mikäli oppilaitos pystyisi takaamaan, että maksujen kautta opiskelijoille pystyttäisiin avaamaan esimerkiksi lisää mahdollisuuksia harjoitteluihin tai monipuolisempiin kursseihin. Mikäli lukukausimaksut olisivat avain laadukkaampaan ja kansainvälisempään opetukseen, laskisiko vastustus? Jatkotutkimuksissa olisi mielenkiintoista selvittää mikä saisi negatiivisen asenteen lukukausimaksuja kohtaan muuttumaan? Olisi myös mielenkiintoista selvittää, mihin lukukausimaksuja suomalaisissa oppilaitoksissa käytettäisiin: lisättäisiinkö opiskelijoiden mahdollisuuksia kansainvälistyä, käytettäisiinkö rahat lisähenkilöstön palkkaamiseen vai johonkin ihan muuhun? Mikäli lukukausimaksujen käyttökohteet saataisiin konkretisoitua ja opiskelijat näkisivät, että rahat käytetään heidän hyväkseen, asennemuutos voisi olla mahdollinen.

Koska tässä tutkimuksessa perehdyttiin vasta korkeakoulutuksen modernisointistrategiaan, ei voida tietää miten strategiassa asetetut tavoitteet toteutuvat kansallisella saati kansainvälisellä tasolla. Tavoitteet ovat korkealla ja aikataulukin tiukka, joten tavoitteeseen pääseminen vaatii nopeita toimia. Se, millaisiksi Suomen kansalliset koulutuspoliittiset linjaukset muotoutuvat tulevaisuudessa tämän strategian saattelemana, jää nähtäväksi.

LÄHTEET

About EACEA (2012) http://eacea.ec.europa.eu/about/about_eacea_en.php Viitattu 21.5.2012.

Academic Ranking of World Universities - 2011 (2011)
<http://www.shanghairanking.com/ARWU2011.html> Viitattu 14.2.2012.

Alasuutari, Pertti (1999) Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Alasuutari Pertti (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Tampere: Vastapaino.

Anttonen, Anneli & Sipilä, Jorma (2000) Suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Jyväskylä: Vastapaino.

Asplund, Rita & Adbelkarim, Ben & Skalli, Ali (2008) An equity perspective on access to, enrolment in and finance of tertiary education. Education Economics, 16(3), 261-274.

Asumislisä (2008) <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/060601120441IL?OpenDocument>
Viitattu 12.3.2009.

Ateriatuki (2009) <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/290102161630IL?OpenDocument>
Viitattu 12.3.2009.

Barr, Nicholas (2004) Higher Education Funding. Oxford Review of Economic Policy, 20(2), s. 264-283.

Bolognan prosessi (2012) <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/artikkelit/bologna/index.html>
Viitattu 26.3.2012.

Brennan, John, Naidoo, Rajani and Patel, Kavita (2009) Quality, Equity and the Social Dimension: The Shift from the National to the European level. In: Kehm, B.M., Huisman, J. and Stensaker, B. eds, The European Higher Education Area: Perspectives on a Moving Target. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers, 141-162.

Browne, John (2010) Securing a sustainable future for higher education. An independent review of higher education funding & student finance. London: Department of Business, Innovation and Skills.

Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area (2010)
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/artikkelit/bologna/Budapest-Vienna_declaration.pdf Viitattu 26.3.2012.

Clancy, P. (2010) Measuring Access and Equity from a Comparative Perspective. In: H. Eggins ed., Access and Equity. Comparative Perspectives. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers.

Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions (2011)
http://ec.europa.eu/education/higher-education/doc/com0911_en.pdf Viitattu 14.2.2012.

Council conclusions on the social dimension of education and training (2010)
http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/educ/114374.pdf Viitattu 21.5.2012.

Council of the European Union (2007) Council Resolution on modernising universities for Europe's competitiveness in a global knowledge economy, 16096/1/07.
<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/07/st16/st16096-re01.en07.pdf> Viitattu 21.5.2012 Viitattu 21.5.2012.

EACEA/Eurydice (2010) Focus on Higher Education in Europe 2010: The Impact of the Bologna Process. Brussels: EACEA P9 Eurydice.

Economic Survey of Finland (2010)
http://www.oecd.org/document/17/0,3746,en_33873108_33873360_44896465_1_1_1_1,00.html
Viitattu 28.5.2012.

Education and training 2020 (ET 2020) (2009)
http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/general_framework/ef0016_en.htm Viitattu 25.5.2012.

Education USA (2009) Financial Assistance Guide.
<http://www.educationusa.state.gov/home/financial-assistance> Viitattu 15.3.2009.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Euroopan Unionin virallinen lehti (2010/C 135/02) Euroopan Unionin toimielinten, elinten, toimistojen ja virastojen tiedotteet: Neuvosto (sivu 2-6) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:135:FULL:FI:PDF> Viitattu 25.5.2012.

Eurooppa 2020 (2011) http://ec.europa.eu/europe2020/index_fi.htm Viitattu 23.3.2012.

European Commission (2006) Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Delivering on the Modernisation Agenda for Universities: Education, Research and Innovation. COM(2006) 208 final. Brussels: European Commission.

Eurydice (1999) Key Topics in Education. Financial Support for Students in Higher Education in Europe. Brussels: Eurydice.

Eurydice (2008). Higher Education Governance in Europe. Policies, structures, funding and academic staff. Brussels: Eurydice.

Foucault, Michel (1969) Tiedon arkeologia. Alkuteos L'archéologie du savoir. Suomentanut Tapani Kilpeläinen, 2005. Tampere: Vastapaino.

Frølich, Nicoline & Schmidt, Evanthia Kalpazidou & Rosa, Maria J. (2010). Funding systems for higher education and their impacts on institutional strategies and academia. International Journal of Educational Management, 24(1), 7–21.

Fulbright Center (2012) Kustannukset. <http://www.fulbright.fi/fi/perustutkinto/kustannukset> Viitattu 5.6.2012.

Hallitusohjelman koulutuspoliittiset linjaukset ja toimeenpanosuunnitelma, KESU (2012)
http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/linjaukset_ohjelmat_ja_hankkeet/?lang=fi
Viitattu 26.3.2012.

- Henttonen, Aleks (2008) Valinnanvapaus, vastuu ja tasa-arvo. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hämäläinen, Ulla & Uusitalo, Roope (2003) Koulutus kannattaa – laski sitä miten päin vain. *Talous & Yhteiskunta* 31:4, 2–6.
- Jakonen, Mikko & Tilli, Jouni (2010) Johdanto: Kohti Yhteistä Yliopistoa. Teoksessa: Jakonen, Mikko & Tilli, Jouni (toim.) (2011) *Yhteinen yliopisto*. Helsinki: Tutkijaliitto, 9–34.
- Jongbloed, Ben (2004) Funding higher education: options, trade-offs and dilemmas. Paper for Fulbright Brainstorms 2004 – New trends in Higher Education.
- Johnstone, D. Bruce (2009) *Worldwide Trends in Financing Higher Education: A Conceptual Framework*. Teoksessa: Knight, Jane (toim.) *Financing Access and Equity in Higher Education*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Jokinen, Arja (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.
- Juppo, Virpi (2011) Muutoksen johtaminen suomalaisessa yliopistouudistuksessa rehtoreiden näkökulmasta. http://www.uwasa.fi/materiaali/pdf/isbn_978-952-476-335-6.pdf Viitattu 28.5.2012.
- Kaitila, Joel & Jukka Peltokoski (2011) Tietotyö vapauttaa. Teoksessa: Jakonen, Mikko & Tilli, Jouni (2011) (toim.) (2011) *Yhteinen yliopisto*. Helsinki: Tutkijaliitto, 135–151.
- Kansaneläkelaitos (2009) *Opiskelijalle – opintoraha, asumislisä ja opintolaina sekä koulumatkatuki*. Helsinki: Edita Prima.
- Kari, Matti & Markwort, Jari (2005) *Sosiaaliturvajärjestelmät eri maissa*. Helsinki: Suomen vakuutusalan koulutus ja kustannus.
- KOM(2006) Komission tiedonanto neuvostolle ja Euroopan parlamentille, 481 lopullinen (2006) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0481:FIN:FI:HTML> Viitattu 2.5.2012.
- Korkeakoulujen lukukausimaksu, valtion maksuperustelaki - Taannehtiva lainsäädäntö - Helsingin yliopisto (1153/1/92) Kysymys lukukausimaksujen määräämisestä korkeakouluihin 1.1.1993 alkaen. <http://www.finlex.fi/fi/viranomaiset/foka/1992/19920433> Viitattu 28.5.2012.
- Korkoavustus (2009) <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/170801105924IL?OpenDocument> Viitattu 12.2.2009.
- Koucký, Jan, Bartušek, Aleš and Kovařovic, Jan (2010) *Who gets a degree? Access to tertiary education in Europe 1950-2009*. Prague: Charles University in Prague, Faculty of Education, Education Policy Centre.
- Koulutuksen, audiovisuaalialan ja kulttuurin toimeenpanovirasto (EACEA) (2012) http://europa.eu/agencies/executive_agencies/eacea/index_fi.htm Viitattu 21.5.2012.
- Koulutuksen kansainvälinen yhteistyö (2012) http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/koulutuksen_kansainvaelinen_yhteistyoe/?lang=fi Viitattu 3.5.2012.

- Koulutuspolitiikka (2012) <http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/?lang=fi> Viitattu 26.3.2012.
- Lahtinen, Ilpo (2012) Opintotuen historia, nykypäivä ja tulevaisuus. [http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/280906161017IL/\\$File/optuhistoriap.pdf?OpenElement](http://www.kela.fi/in/internet/liite.nsf/NET/280906161017IL/$File/optuhistoriap.pdf?OpenElement) Viitattu 1.11.2012.
- Lahtinen, Matti & Lankinen Timo (2010) Koulutuksen lainsäädäntö käytännössä. Tallinna: Tallinna Raamattutrukikoda, Tietosanoma Oy.
- Lepori, Benedetto & Benninghoff, Martin & Jongbloed, Ben & Salerno, Carlo & Sliperseater, Stig (2007) Changing models and patterns of higher education funding: some empirical evidence. Teoksessa: Bonaccorsi, Andrea and Daraio, Cinzia. (toim.) Universities and strategic knowledge creation. Cheltenham: Edward Elgar, 85–111.
- Leuven/Louvain-La-Neuve Communiqué (2009) The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009. [pdf] http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf Viitattu 4.6.2012.
- London Communiqué (2007) Towards the European Higher Education Area: responding to challenges in a globalised world http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf Viitattu 21.5.2012.
- Marcucci, Pamela N. & Johnstone, D.Bruce (2007) Tuition fee policies in a comparative perspective: Theoretical and political rationales. Journal of Higher Education Policy and Management, 29(1), 25–40.
- Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension (2011) http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/131EN.pdf Viitattu 26.3.2012.
- Notices from European Union Institutions, Bodies, Offices and Agencies (2010/C 135/02) COUNCIL: Council conclusions of 11 May 2010 on the social dimension of education and training <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:135:0002:0007:EN:PDF> Viitattu 25.5.2012.
- Nyky aikaistaminen ja työllistettävyys korkea-asteen koulutuksen uudistamisstrategian painopisteinä (2011) <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/1043&format=HTML&aged=0&language=FI&guiLanguage=en> Viitattu 28.11.2011.
- OECD (2008) Tertiary Education for the Knowledge Society. Volume 2. Paris: OECD.
- OECD Economic Surveys (2012) FINLAND. <http://www.oecd-ilibrary.org/docserver/download/fulltext/1012041e.pdf?expires=1338197511&id=id&accname=ocid177564&checksum=23A242B3FB36263C047F88A89AA8E1C3> Viitattu 28.5.2012.
- OECD Suosittelee: Lukukausimaksut Suomeen (2010) <http://www.maksutonkoulutus.fi/?p=28> Viitattu 28.5.2012.

Opetus- ja kulttuuriministeriön tiedotteet (2009) Kansainvälinen arviointiryhmä: Suomalainen tutkimus- ja innovaatiojärjestelmä on suurten uudistusten tarpeessa.
<http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2009/10/innoarviointi.html> Viitattu 30.5.2012.

Opetus ja kulttuuriministeriö KOTA-tietokanta (2012) <https://kotaplus.csc.fi/online/Haku.do>
Viitattu 23.3.2012.

Opintolaina (2009) <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/060601125122IL?OpenDocument>
Viitattu 12.3.2009.

Opintolainan vähennys (2009)
<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/090605125712IL?OpenDocument>
Viitattu 12.3.2009.

Opintoluotsi (2008) Apurahat ja stipendit
http://www.opintoluotsi.fi/opiskelun_rahoitus/apurahat_ja_stipendit/ Viitattu 3.5.2009.

Opintoraha (2009) <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/060601115327IL>
Viitattu 12.3.2009.

Opintotuen muutokset 1.8.2011 alkaen (2011)
<http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/310111141038JP> Viitattu 28.3.2012.

Opintotuki (2009) <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/300608102024HO?OpenDocument>
Viitattu 14.3.2009.

Opiskelijafoorumi (2011) Koulutuksen maksullisuus Suomessa – historiaa.
<http://www.tamy.fi/tamypedia/index.php?title=Opiskelijafoorumi> Viitattu 28.5.2012.

Opiskelijakortti (2007)
http://www.tamy.fi/fi/index.php?option=com_content&task=category&id=32&Itemid=9
Viitattu 12.3.2009.

Opiskelijat (2009) <http://www.kela.fi/in/internet/suomi.nsf/NET/040601104658IL?OpenDocument>
Viitattu 12.3.2009.

Opiskelu ja tutkinnot yliopistoissa (2012)
http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/opiskelu_ja_tutkinnot/?lang=fi Viitattu 23.3.2012.

Patomäki, Heikki (2005). Yliopisto Oyj. Tulosjohtamisen ongelmat – ja vaihtoehto.
Helsinki: Gaudeamus.

Pietikäinen & Mäntynen (2009) Kurssi kohti Diskurssia. Tallinna: Tallinna Raamatutrukikoda, Vastapaino.

Riikonen, Nina (1997) Kuvaus Yhdysvaltain koulutus-järjestelmistä. Opetushallitus, moniste 3/1997.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka Anna (2006) KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja].

http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kvali/L7_3_2.html Viitattu 30.11.2012.

Sajama, Seppo (2010) Logiikka ja Argumentaatio 2010

http://www.joensuu.fi/oikeustieteet/nettirungot/Logiikka_ja_argumentaatio_2010.pdf Viitattu 30.11.2012.

Salmi, Jamil & Hauptman, Arthur M. (2006) Innovations in Tertiary Education Funding: A Comparative Evaluation of Allocation Mechanisms. Education Working Paper Series, 4. Washington: Worldbank.

SEC(2006) COMMISSION STAFF WORKING DOCUMENT 1096 (2006)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2006:1096:FIN:EN:HTML> Viitattu 2.5.2012.

Sipilä, Jorma (2010), ”Sinivalkoinen, punainen ja harmaa”. Teoksessa Haapala, Pertti - Kaarinen, Mervi (toim.), Tampereiläinen yliopisto. Tarinoita yliopistosta ja kaupungista 1960–2010. Tampere: Juvenes Print, 17–32.

Suomen perustuslaki, 16 § Sivistykselliset oikeudet (11.6.1999/731)

[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search\[type\]=pika&search\[pika\]=perustuslaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731?search[type]=pika&search[pika]=perustuslaki) Viitattu 27.11.2011.

Suoranta, Juho (2009) Looginen seuraava askel. Kolumni. Aviisi 14/2009.

<http://www.aviisi.fi/artikkeli/?num=14/2009&id=bb42653> Viitattu 30.5.2012.

Tampereen seudun opiskelija-asuntosäätiö (2009) www.toas.fi Viitattu 3.5.2009.

Teixeria, Pedro N, (2009) Economic Imperialism and the Ivory Tower: Some Reflections upon the Funding of Higher Education in the EHEA (2010-2020) Teoksessa: Barbara M. Kehm & Jeroen Huisman & Bjørn Stensaker (toim.) The European Higher Education Area: Perspectives on a Moving Target. Rotterdam/Boston/Taipei: Sense Publishers, 43–60.

Thematic Studies (2012) http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/thematic_studies_en.php Viitattu 21.5.2012.

Tietokonekeskus- palvelut opiskelijoille (2008)

http://www.uta.fi/laitokset/tkk/asiakaspalvelu/asiakaspalvelupiste/palvelut_opiskelijoille.html Viitattu 12.3.2009.

Tilastokeskus (2007) Koulutus Suomessa: yhä enemmän ja yhä useammalle.

<http://www.stat.fi/tup/suomi90/marraskuu.html> Viitattu 28.11.2011.

Tilastokeskus (2009) Koulutus periytyy edelleen: Lasten koulutus mukailee vanhempien koulutusta

http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-03-16_002.html?s=2 Viitattu 26.3.2012.

Toivanen, Tero (2009) Mein Kampus. Teoksessa: Jakonen, Mikko & Tilli, Jouni (2011) (toim.) (2011) Yhteinen yliopisto. Helsinki: Tutkijaliitto, 125–132.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002): Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Tammi.

Ursin, Jani (2001) Muuttuva yhteiskunta – sopeutuva korkeakoulutus? Järjestelmäteoreettinen

näkökulma. Teoksessa Lasonen Johanna & Ursin Jani (toim.) (2011) Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia. Jyväskylä: Suomen kasvatustieteellinen seura, 22–42.

Usher, Alex and Cervenán, Amy (2005) Global Higher Education Rankings 2005. Toronto: Educational Policy Institute.

Valtiopäivät 2009 (2010) Asiakirjat A1- Hallituksen esitykset 1-23. Helsinki: Eduskunta.

Vedung Evert (1998) Policy Instruments: Typologies and Theories. Teoksessa: Bemelmans-Videc, Marie-Louise, Ray C. Rist & Evert Vedung, (toim.) (1998) Carrots, Sticks and Sermons: Policy Instruments and Their Evaluation. New Brunswick, NJ: Transaction.

Viren, Matti (2011) Ilmainen yliopisto-opiskelu tiensä päässä. Tieteessä tapahtuu 29:6, 54–57.

Välimaa, Jussi & Ursin, Jani & Lasonen, Johanna & Aittola, Helena & Hoffman, David F. & Kärkkäinen, Katarzyna & Muhonen, Reetta & Piesanen, Ellen & Volanen, Matti Vesa (2011) Koulutuksen ja yhteiskunnan välistä suhdetta kartoittamassa. Teoksessa Lasonen Johanna & Ursin Jani (toim.) (2011) Koulutus yhteiskunnan muutoksissa: jatkuvuuksia ja katkoksia. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino, 9–21.

Wrede, Johan (1995) Itsenäinen yliopisto – Essee kahdesta kulttuurista: tutkijayhteisöstä ja valtiohallinnosta. Teoksessa: Uusitalo, Paavo & Lipponen Jukka (toim.) (1995) Yliopisto ja Valtiovalta. Helsinki: Gaudeamus Kirja, 19–44

Yliopistoille 195 miljoonaa vastinrahaa valtiolta (2011)

<http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2011/12/vastinrahoitus.html?lang=fi> Viitattu 29.3.2012.

Yliopistojen hallinto, ohjaus ja rahoitus (2012) Opetusministeriö.

http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/hallinto_ohjaus_ja_rahoytus/?lang=fi Viitattu 23.3.2012.

Yliopistojen opiskelijat vuosina 1985-2008 (2009) Tilastokeskus.

http://www.stat.fi/til/yop/2008/01/yop_2008_01_2009-04-20_tau_001.html Viitattu 28.11.2011.

Yliopistokoulutus (2009) http://www.stat.fi/til/yop/2008/yop_2008_2009-04-20_tie_001.html Viitattu 28.11.2011.

Yliopistokoulutus ja sen kehittäminen (2012) Opetusministeriö.

<http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/yliopistot/?lang=fi> Viitattu 23.3.2012.

Yliopistolaki (24.7.2009/558)

[http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558?search\[type\]=pika&search\[pika\]=yliopistolaki](http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558?search[type]=pika&search[pika]=yliopistolaki) Viitattu 28.11.2011.

Yliopistot (2011) Opetushallitus

http://oph.fi/koulutus_ja_tutkinnot/ammattikorkeakoulut_ja_yliopistot/yliopistot Viitattu 23.3.2012.

Yliopistot ja yhteistyöverkostot (2012)

<http://www.minedu.fi/OPM/Koulutus/yliopistokoulutus/yliopistot/?lang=fi> Viitattu 23.3.2012.

LIITTEET

LIITE 1.

Vuosi	Opiskelijoita	Naisten osuus, %
1985	92 230	50,6
1986	95 987	51,0
1987	99 246	51,3
1988	103 895	51,2
1989	108 125	51,3
1990	112 921	51,7
1991	115 358	51,7
1992	121 736	51,9
1993	124 370	52,0
1994	127 846	52,0
1995	133 359	52,3
1996	140 129	52,4
1997	142 962	52,3
1998	147 278	52,5
1999	152 466	52,7
2000	157 796	53,2
2001	162 939	53,4
2002	164 312	53,5
2003	169 846	53,5
2004	173 974	53,4
2005	176 061	53,7
2006	176 555	53,8
2007	176 304	54,0
2008	164 068	53,4

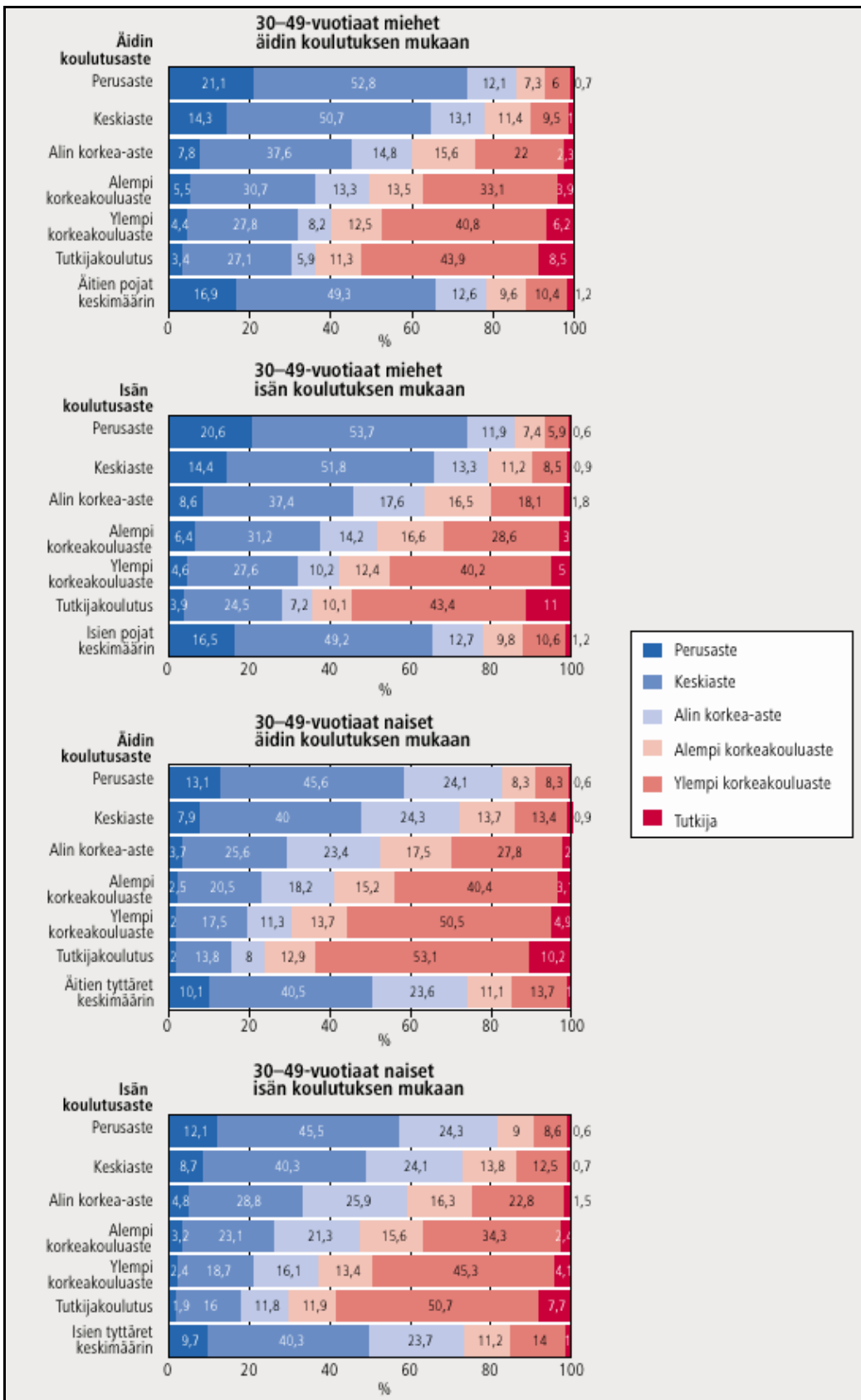
Taulukko 1. Suomen yliopistojen opiskelijat vuosina 1985–2008 (Yliopistojen opiskelijat vuosina 1985–2008, 2009).

LIITE 2.

Aiheet: Opiskelijat		
Yliopistot: Kaikki yliopistot		
Koulutusalat: Kaikki koulutusalat		
Vuodet:		
2010,2009,2008,2007,2006,2005,2004,2003,2002,2001,2000,1999,1998,1997,1996,1995,1994,1993,1992,1991,1990,1989,1988,1987,1986,1985,1984,1983,1982,1981		
Vuosi	Yhteensä	
	1981	85 877
	1982	87 357
	1983	88 130
	1984	89 716
	1985	92 230
	1986	95 987
	1987	99 246
	1988	103 895
	1989	108 852
	1990	110 508
	1991	115 368
	1992	121 935
	1993	125 811
	1994	128 031
	1995	134 872
	1996	137 912
	1997	142 573
	1998	147 062
	1999	151 734
	2000	157 041
	2001	162 604
	2002	169 768
	2003	173 732
	2004	174 047
	2005	175 819
	2006	176 555
	2007	176 304
	2008	164 068
	2009	168 475

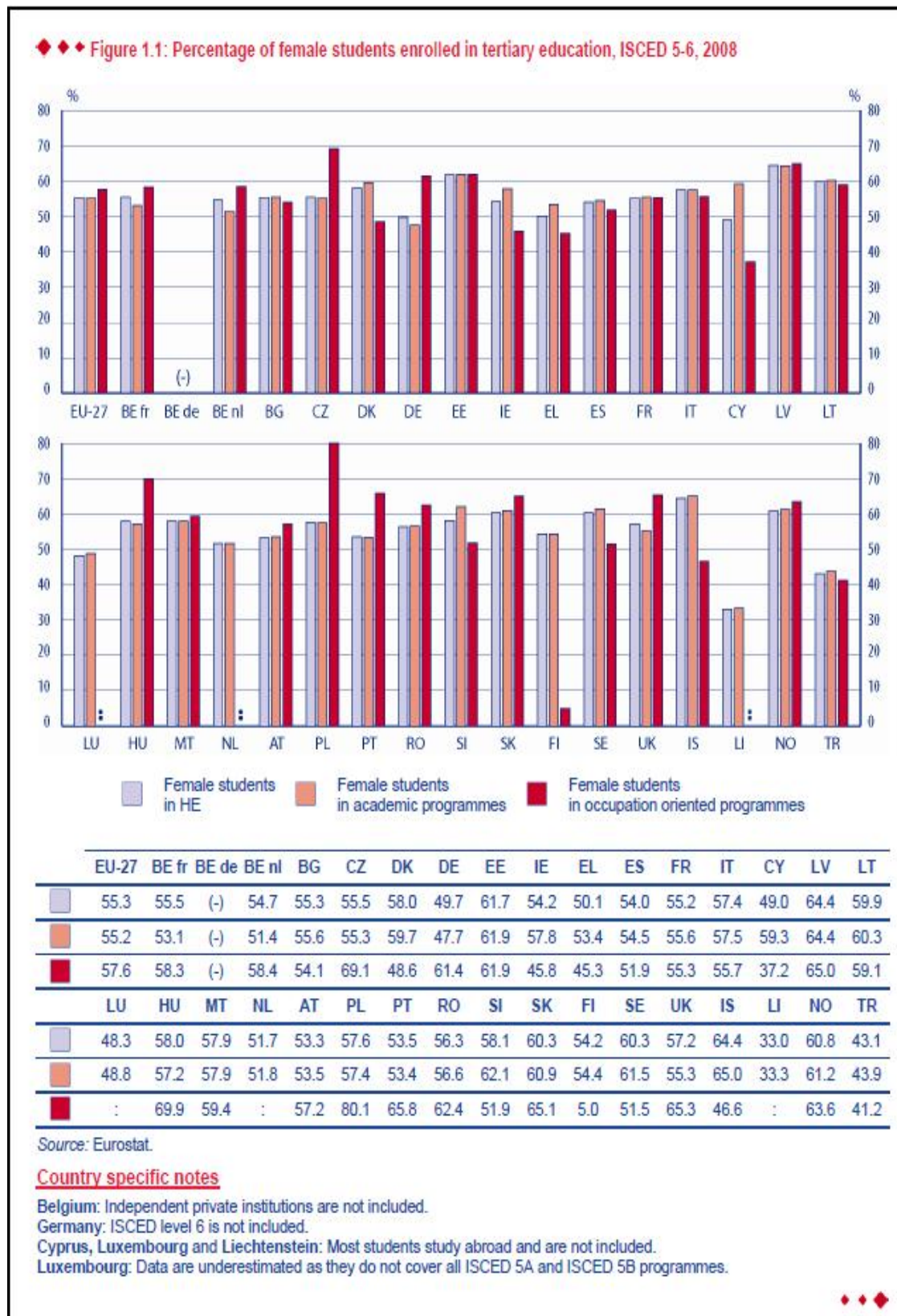
Taulukko 2. Opiskelijoiden määrä kaikissa Suomen yliopistoissa kaikilla koulutusaloilla
(Opetus ja kulttuuriministeriö KOTA-tietokanta 2012).

LIITE 3.

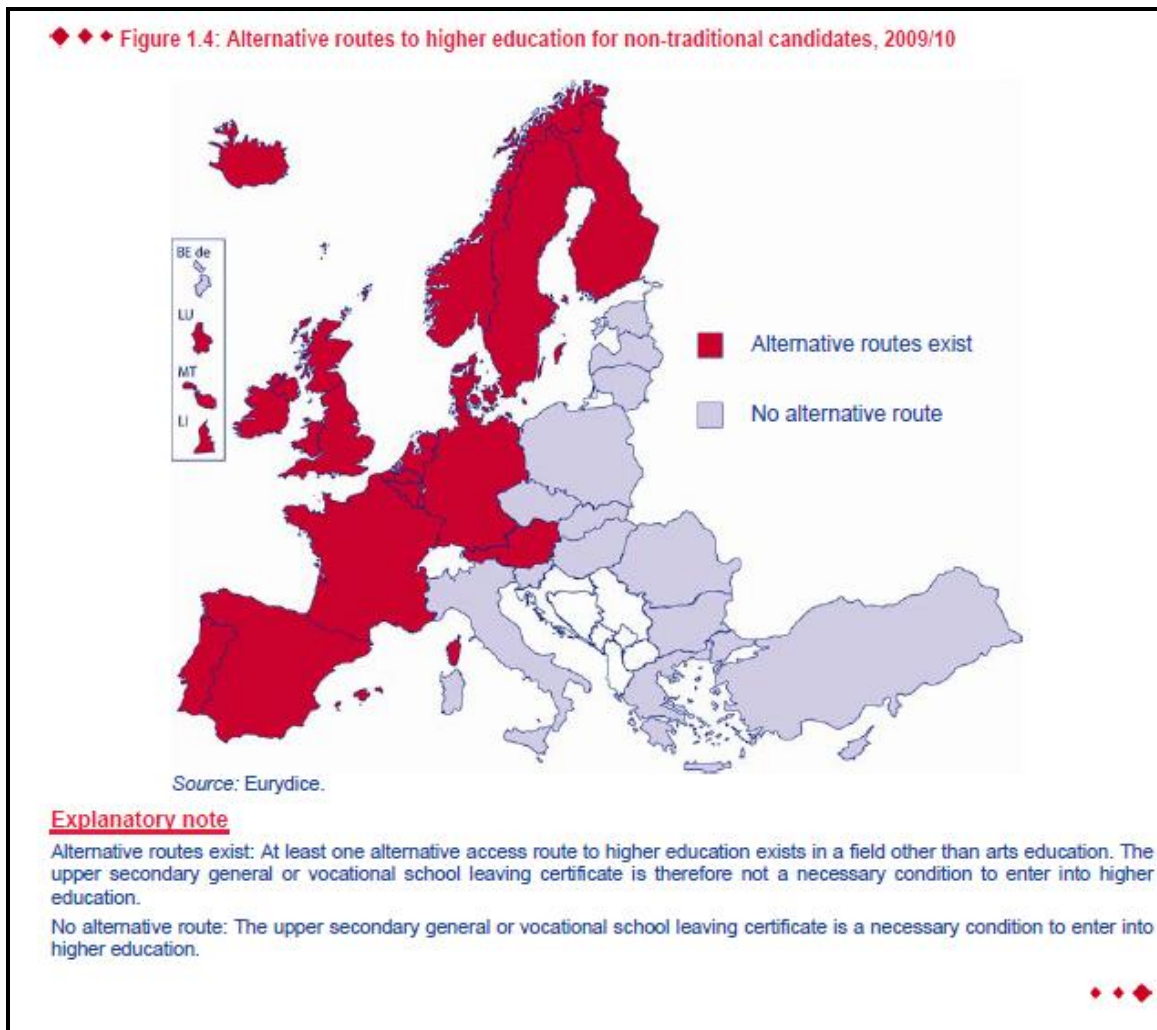
Kuvio 1. 30–49-vuotiaiden miesten ja naisten koulutusaste äidin ja isän koulutusasteen mukaan vuonna 2007 (prosenttia) (Tilastokeskus 2009).

LIITE 4.

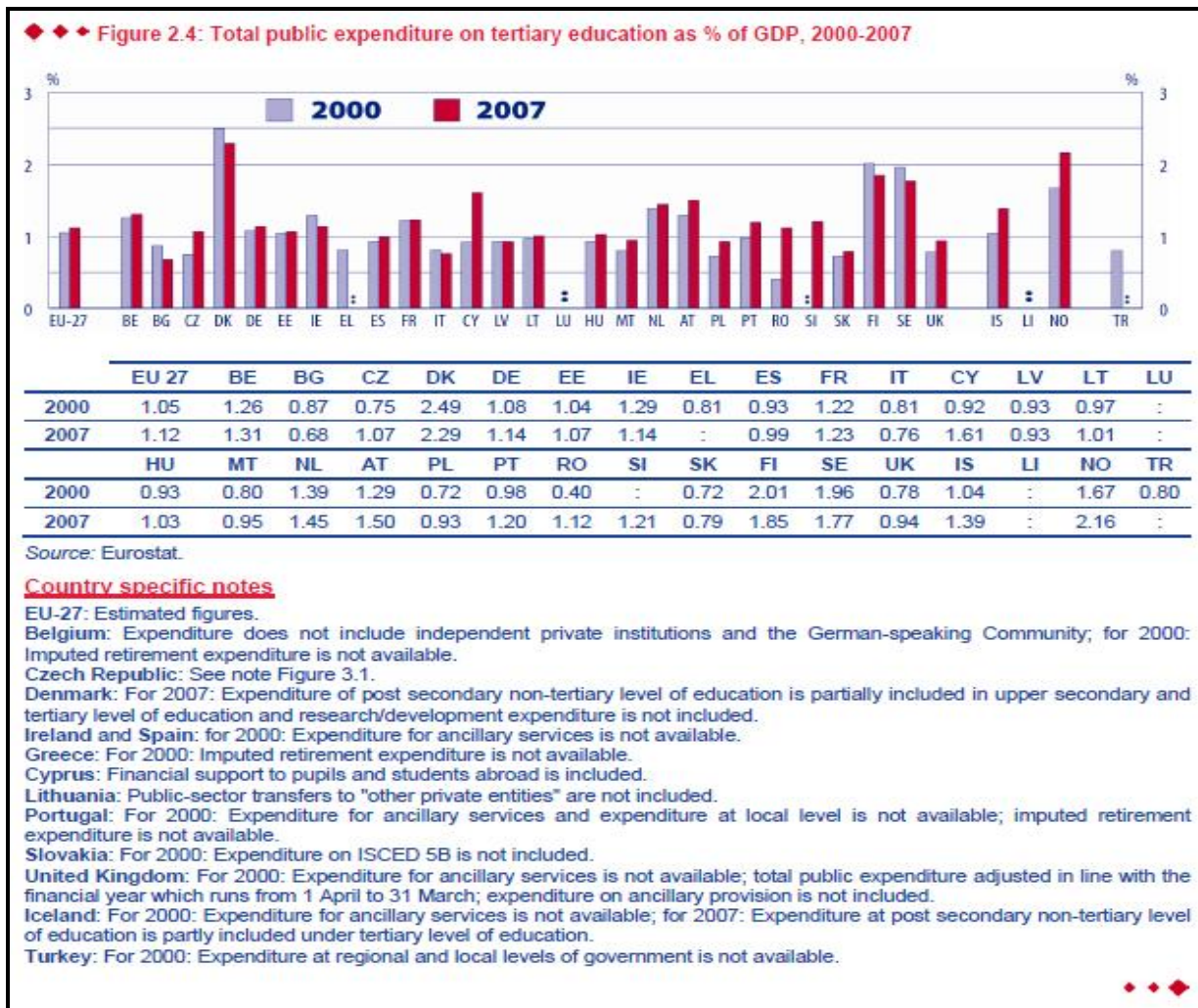
Taulukko 3. Naisten osuus korkeakoulutuksessa 2008 (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 17).

LIITE 5.

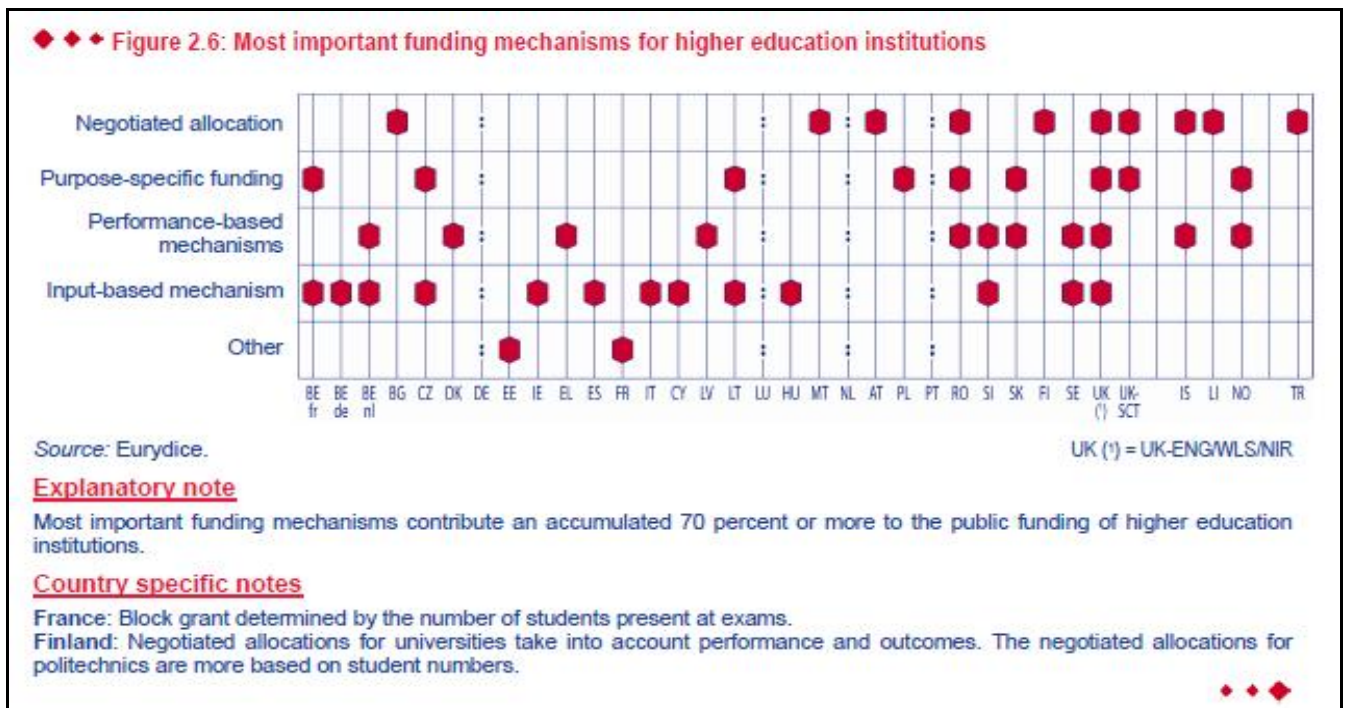
Kuvio 2. Erilaisia kulkuväyliä korkeakoulutukseen maittain (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 25).

LIITE 6.

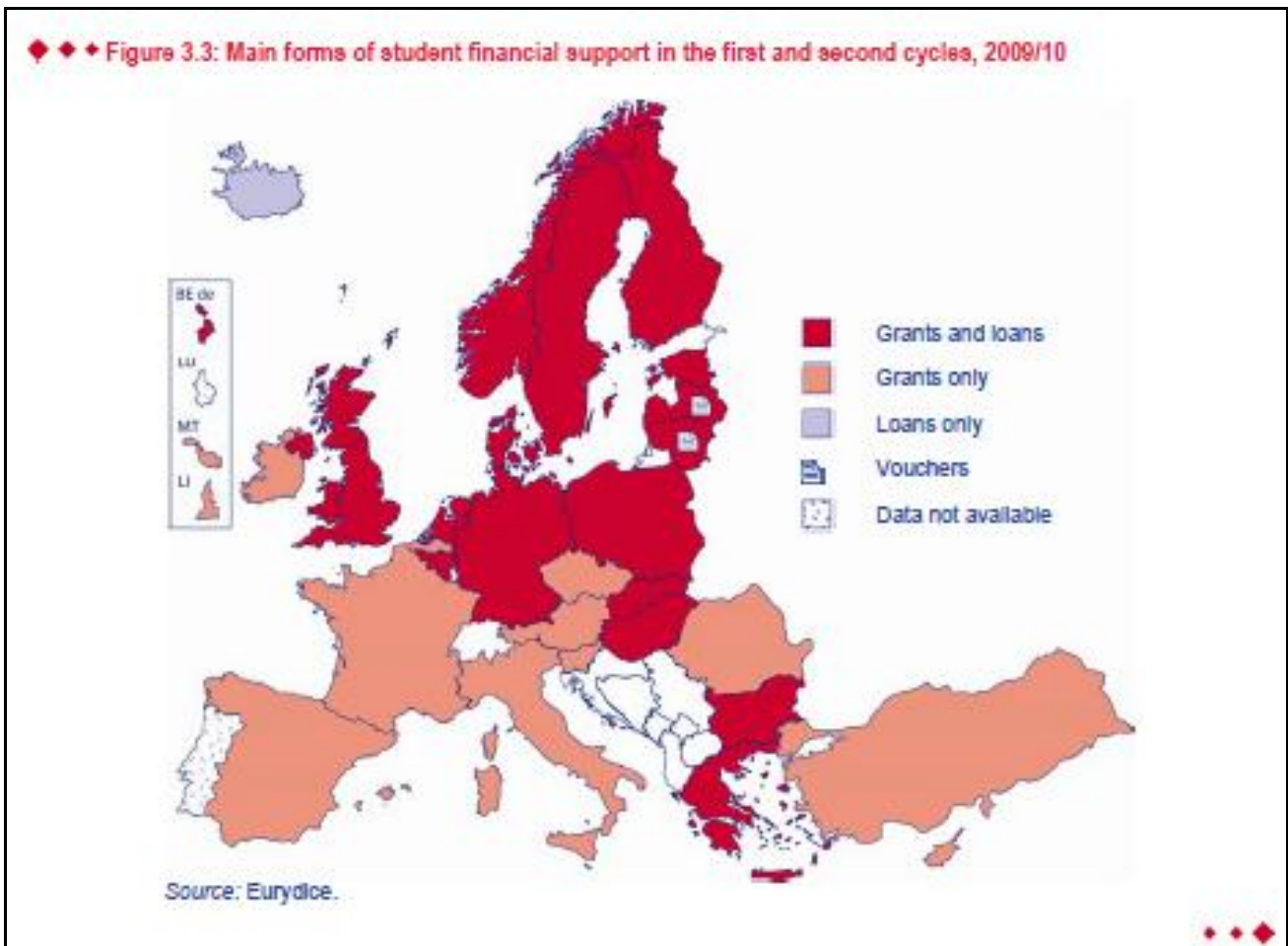
Taulukko 4. Korkeakoulutuksen osuus kaikista julkisista menoista maittain (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 36).

LIITE 7.

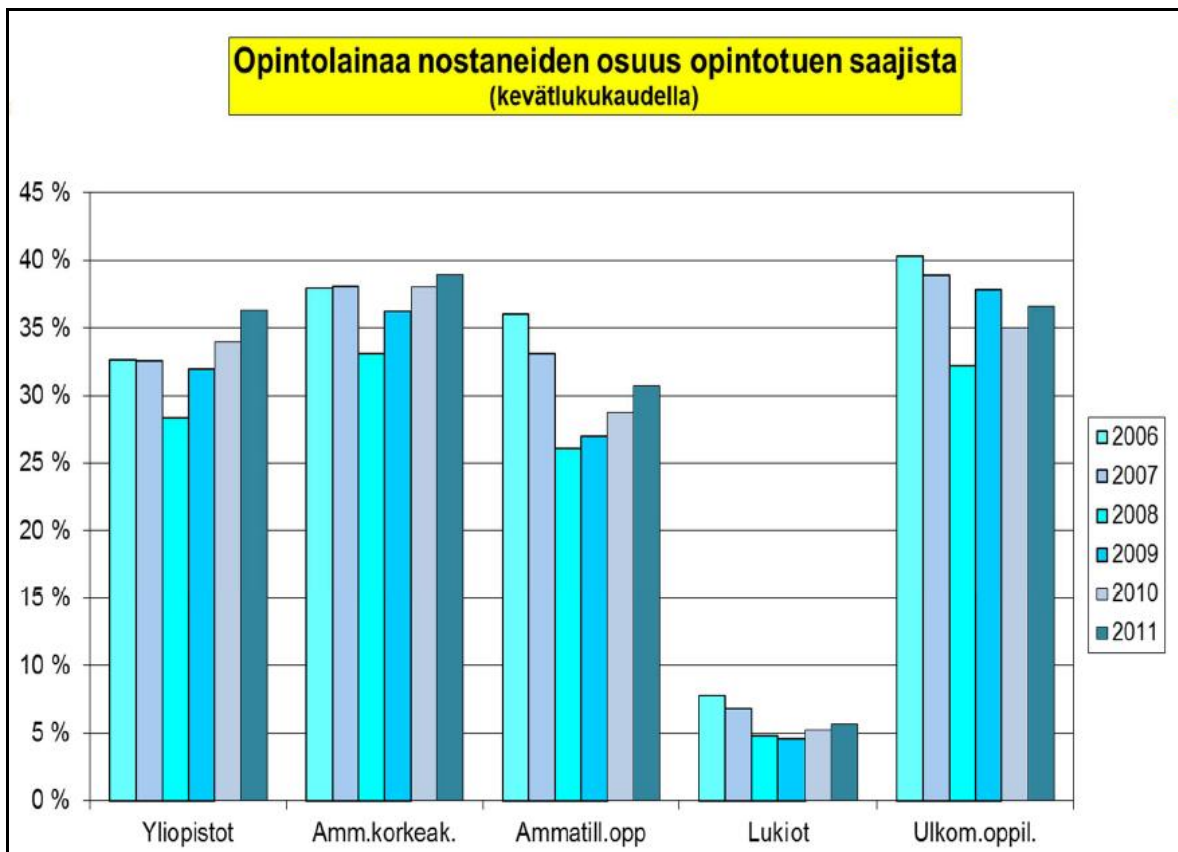
Kuvio 3. Tärkein rahoitusmekanismi korkeakouluille (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 38).

LIITE 8.

Kuvio 4. Miten opiskelijoita tuetaan maittain (Modernisation of Higher Education in Europe: Funding and social dimension 2011, 50).

LIITE 9.

Taulukko 5. Opintolainaa nostaneiden osuus opintotuen saajista (Lahtinen 2012, 20).